

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Magisterská diplomová práce

Zimní válka v protektorátních médiích

Autor:

Bc. Jakub Burian

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Perutka PhD.

Olomouc 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Zimní válka v protektorátních médiích* vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci, dne 24. 6. 2024

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Lukáši Perutkovi Ph.D. za vedení mé práce a jeho cenné rady, které mi poskytl během jejího psaní.

Obsah

Úvod.....	5
1 Vývoj mediálního prostoru a společenských poměrů v českých zemích	11
1.1 Československé tištěné zpravodajství.....	12
1.1.2 Rozhlas filmový týdeník jako nová konkurence tištěných médií	15
1.2 Komplikované období druhé republiky a život v Protektorátu Čechy a Morava .	20
1.2.1 Otázka legálního i ilegálního tisku	23
1.3 Vývoj periodického tisku a přidružených politických stran	27
1.3.1 Lidové noviny	28
1.3.2 Národní listy – Národní demokracie.....	33
1.3.3 Rudé právo – Komunistická strana Československa	39
1.3.4 Venkov – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.....	44
2 Historické pozadí Zimní války	49
2.1 Finské knížectví v područí ruského cara a cesta ke svobodě.....	49
2.2 Období meziválečného Finska a válka se Sověty	52
3 Zimní válka pohledem protektorátních médií.....	60
3.1 Kvantitativní analýza legálního tisku	60
3.2 Kvalitativní analýza periodického tisku	66
3.2.1 Příčina války – Mainilský incident	66
3.2.2 Západní mocnosti a Zimní válka	70
3.2.3 Bitva u Suomussalmi	74
3.2.4 Moskevský mír	78
3.3 Tiskové konference Wolfganga Wolframa von Wolmara.....	82
Závěr	85
Seznam pramenů a literatury	87
Prameny	87
Paměti	87

Literatura.....	87
Články.....	89
Internetové zdroje.....	91
Resumé.....	94

Úvod

Ve své magisterské diplomové práci se budu zabývat tím, jak vybraná média v Protektorátu Čechy a Morava informovala obyvatelstvo o Zimní válce, která probíhala mezi Finskem a Sovětským svazem v letech 1939 a 1940.

Ve své práci jsem se rozhodl zkoumat prezentaci sovětsko-finského konfliktu v protektorátu. Jedná se o unikátní konflikt, který nám umožní lépe pochopit cenzuru, která byla protkána společností v průběhu druhé světové války. Jedinečná je situace v tom, že konflikt probíhal paralelně s druhou světovou válkou a bojovaly zde dvě strany, které se tou dobou držely mimo hlavní události dějin. Situace je dále komplikována paktem Molotov-Ribbentrop, který mimo jiné zavazuje smluvní strany k tomu, že nebudou učiněny žádné kroky, které by mohly pomoci třetí straně ve válečném úsilí proti jednomu ze signatářů. Rovněž se zavazují k tomu, že žádná ze stran nebude ve svém mediálním prostoru tolerovat vyjádření, která by kritizovala vedení obou totalitních režimů – jak komunistického Sovětského svazu, tak nacistického Německa.

Vyvstává tedy otázka, jak byly události Zimní války prezentovány německými cenzory. Dnes už víme, že ani jedna ze stran nepočítala s dodržáním dohody o neútočení a v budoucnu plánovala vzájemnou invazi. Rovněž víme, že byl konflikt bedlivě sledován německým generálním štábem, který v průběhu bojů sbíral informace o válečných schopnostech Rudé armády. Znalost organizace, výzbroje a řady dalších parametrů byla neocenitelná při plánování rozsáhlé invaze na východ. Je tudíž logický předpoklad, že německé vedení bude chtít dehonestovat schopnosti Sovětského svazu, který v budoucnu hodlá vyzvat na souboj. Morálku a odhodlání obyvatel i armády by jistě motivovala vize neschopného nepřítele, který se ze všech sil pokouší porazit malou 4 milionovou zemi kdesi na severu. Ovšem obchodní spolupráce se Stalinem byla pro Německo rovněž klíčovou záležitostí a na dovozu ropy a kovových rud závisel celý německý vojenský průmysl. Bude tedy zajímavé zjistit, jak český tisk pod vlivem nacistického vedení o tomto konfliktu referoval.

Hlavními sledovanými médii bude legální periodický tisk, který byl běžně k dostání během celého zkoumaného období a poskytne mi dostatečnou výpovědní hodnotu pro vypracování mé práce. Využiji rovněž ilegálního *Rudého práva*, které svým ideologickým zaměřením prakticky kopíruje sovětskou rétoriku a poskytne tak alternativní pohled na situaci. Novinové tituly jsem vybral na základě jejich tematického zaměření a případné stranické příslušnosti. Cílem bylo obsáhnout co možná největší spektrum protektorátního obyvatelstva,

a z toho důvodu jsem zvolil tituly, které se lišily svou cílovou skupinou. Představiteli intelektuálních liberálních měšťanů jsou *Lidové noviny*. Jako protiváhu jsem pak zvolil vesnické obyvatelstvo, které bylo obecně zastáváno agrárníckou stranou a jejich deníkem *Venkov*. *Národní listy* jsou zde jako zastoupení obyvatelstva, které inklinuje k pravicovému smýšlení. *Rudé právo* je zde pak představitelem krajní levice, která byla v průběhu první republiky aktivní. Veškerá periodika jsou k dispozici online v rámci projektu Digitální knihovna Kramerius, která umožňuje přístup k tisícům digitalizovaných dokumentů z českých knihoven, archivů a řady dalších institucí. Digitální kopie těchto novin sice obsahují funkci vyhledávání v textu, ale ta se mi ukázala jako krajně nespolehlivá. Katastrofických výsledků dosahovala především v případě *Lidových novin*, kde kvalita skenů byla opravdu tristní. Naopak nejlepší výsledky mněl deník *Venkov*, který byl naskenován v nejlepší kvalitě. Přesto jsem se rozhodl pro eliminaci chyb softwaru a ručně prošel veškeré zmínky o Zimní válce ve všech třech výše zmíněných denících.

Rudé právo jsem čerpal ze sborníku Blaženy Kalvínské,¹ vydaném v roce 1971, které je rovněž k dispozici v online verzi v Digitální knihovně. Problematické bádání na stránkách *Rudého práva* je způsobeno několika faktory. Předně se ve sledovaném období (srpen 1939–srpen 1940) jednalo o ilegální tisk, který byl jen obtížně dostupný již v období druhé republiky. Byla tedy značně omezena jeho dostupnost a jednalo se prakticky o oběžník. Zabavování a následná likvidace příslušnými úřady značně znesnadňovala dochování do dnešní doby. Dalším problémem byly komunistické zásahy v období socialistického Československa. Řada nepohodlných vydání byla zničena, protože obsah jednotlivých čísel neodpovídal vhodnému vykreslení komunistů a Sovětského svazu v období mezi paktem Molotov-Ribbentrop a zahájením operace Barbarossa. Tyto zmatky byly způsobeny otočením zahraniční diplomacie Moskvy o 180 stupňů a reportéři *Rudého práva* neměli nejmenší tušení, jak upravit svoji protiněmeckou rétoriku tak, aby vyhovovala tomuto novému směřování. Z tohoto důvodu se nám dochovalo poměrně malé množství výtisků, které je možné zkoumat.

Rovněž jsem se rozhodl rozšířit tuto práci o západní ilegální zpravodajství, které je asi nejvíce zastoupené legendárním *Volá Londýn*. Za tímto účelem jsem zamířil do archivu Českého rozhlasu a rovněž využil publikace „Volá Londýn.“² Bohužel v žádném dochovaném záznamu se nenachází ve sledovaném období (srpen 1939–březen 1940) byť jen jediná zmínka o probíhajícímu konfliktu na severu. Jedná se o vcelku pochopitelnou skutečnost, protože

¹ Blažena Kalvínská. *Rudé právo 1939-1945* (Praha: Svoboda, 1971).

² Jan Masaryk. *Volá Londýn* (Praha: Levné knihy, 2000).

londýnská vláda měla v omezeném vysílání pro protektorát jistě důležitější věci na srdci než provádět standardní zpravodajství o událostech v Evropě.

Abych pokryl další zpravodajská média, rozhodl jsem se dále zaměřit na filmové týdeníky, které v již v období první republiky získávaly na významu. V průběhu protektorátu se jednalo o jednu ze zásadních zpravodajských služeb. Bohužel se mi nepodařilo při bádání v archivech uspět. Národní filmový archiv sice disponuje audiovizuálními materiály, které se zajímají sovětsko-finskou problematikou, ale jedná se o materiály neroztříděné. Přesněji řečeno se jedná o relativně velké množství materiálu, který byl sice natočen, avšak nebyl nijak zpracován. Nacházejí se zde různé nesestříhané záběry, případně naopak jen krátké stříhy, které jsou často velice nesourodé. Rovněž ani archiváři neví, které z těchto fragmentů se někdy dostaly do oběhu a je tedy naprosto nemožné určit, jaké informace byly předány veřejnosti a které nikoli. Rovněž archiv České televize nebyl nápomocen, protože prý disponuje filmovými týdeníky až z období třetí republiky a mladší. Poslední nadějí tak zůstal Ústav pro studium totalitních režimů, ale jeho odpověď byla rovněž negativní.

Pracovat budu rovněž s dobovými materiály, které jsou přístupné veřejně na internetu. Ve většině případů se jedná o právní dokumenty jako jsou sbírky zákonů. Jejich znění je naprosto klíčové pro objasnění státní mechaniky, která zajišťovala fungování potřebných institucí. Jedná se především o zákony, které přímo ovlivňovaly cenzurní praxi napříč dějinami.

Můj původní záměr byl rovněž zpracovat Archiv říšského protektora, ale od tohoto úmyslu jsem byl nucen poměrně rychle upustit. Archiv je to vskutku obsáhlý a jeho zpracování se ukázalo příliš komplikované a jedná se úkol, který by více odpovídal spíše práci disertační. Zpracování veškerých archiválií a jejich následná interpretace by neúměrně zvýšily rozsah této diplomové práce. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl věnovat pozornost jen médiím a případná fúze mediálního zpravodajství společně s agendou ÚŘP bude muset počkat na svoji vlastní knihu případně sborník.

Naprosto zásadním materiálem pro výzkum budou zápisy z protektorátních tiskových porad. Díky těmto zápisům se nabízí příležitost zjistit, jakým směrem se mělo vydat protektorátní zpravodajství. Jedná se o cenzurní instrukce, kterými mělo povinnost se řídit každé médium v zemi. Využil jsem edici Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von

Wolmara³ a edici Tiskových konferencí z let 1939-1945.⁴ Analýzou těchto edic hodlám přesně vymežit, jakým způsobem mělo být nakládáno s informacemi o dění na sovětsko-finské hranici.

Ke správnému pochopení fungování českého mediálního prostředí mi poslouží řada knih, která se této problematice věnuje. Mezi ty nejdůležitější patří dvě kolektivní práce, a to Dějiny českých médií⁵ a Dějiny českých médií 20. století.⁶ Tyto dvě publikace obsahují vydatné množství informací zaměřujících se na fungování české žurnalistiky v průběhu staletí a poskytnou mi tak dostatečnou teoretickou základnu, aby bylo možné dobře uvést potřebný kontext. Další knihy mi pak umožní lépe pochopit a přiblížit změny zavedené německým okupačním režimem. Klíčovou změnu představovalo především začlenění českého řídicího aparátu do německých struktur, čímž bylo Česko začleněno do Říše. Při přístupu k této problematice využiji především knihy V obecném zájmu: Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014⁷ a Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava.⁸

K uvedení do problematiky Rusko, potažmo sovětsko-finských vztahů mi poslouží vybrané monografie zaměřující se na zkoumaný konflikt. Mezi zásadní knihy zabývající se Zimní válkou a její přehrou pak řadím následující: Zimní válka: Sovětský útok na Finsko⁹ a Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940.¹⁰ V rámci co možná nejširšího záběru jsem se rozhodl začlenit i paměti vrcholného představitele konfliktu – maršála Mannerheima,¹¹ který vedl finskou armádu ve všech konfliktech, kterých se za dobu své svobodné existence účastnila. Využiji rovněž paměti budoucího představitele Sovětského svezu – Nikitu Chruščova.¹²

Jsem přesvědčen, že bez dostatečného sociopolitického ukotvení by nebylo možné adekvátně pochopit veškeré aspekty dané problematiky. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl

³ Jakub Končelík and Barbara Köpplová and Jitka Kryšpínová. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. (Praha: Karolinum, 2003).

⁴ Jitka Kryšpínová et al. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*. (Praha: Karolinum, 2003).

⁵ Petr Bednařík and Jan Jirák and Barbara Köpplová. *Dějiny českých médií*. (Praha: Grada, 2011).

⁶ Jakub Končelík and Pavel Večeřa and Petr Orság. *Dějiny českých médií 20. století*. (Praha: Portál, 2010).

⁷ Michael Wögerbauer. *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře II*. (Praha: Academia, 2015).

⁸ Jan Gebhart et al. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. (Praha: Karolinum, 2010).

⁹ Eloise Engleová and Lauri Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*. (Brno: Jota, 1996).

¹⁰ Carl Van Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*. (Brno: Jota, 2007).

¹¹ Carl Gustav Emil Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*. (London: Cassell, 1953).

¹² Edward Crankshaw. *Khrushchev Remembers*. (Boston: Little, Brown and Company, 1970).

věnovat zvýšenou pozornost úvodu do historických reálií tehdejší doby a následnému osvětlení mnohem širšího historického kontextu událostí.

První velká kapitola této práce se bude zabývat vývojem českého, potažmo slovenského prostředí od počátků žurnalistiky v roce 1848, přes období první republiky po roky druhé světové války. Tato kapitola bude obsahovat stručné historické nastínění situace a dále bude podrobně sledovat vývoj zdejšího mediálního prostředí. Bude se jednat jak o technologický rozvoj, tak změny legislativní, které měly na fungování jednotlivých médií naprosto zásadní dopad. Zvýšenou pozornost pak budu věnovat historii a vývoji novinových titulů, které mi budou sloužit jako primární zdroj informací. Od jejich založení došlo mnohdy k zásadním změnám, které pozměnily dosud platný směr.

Ve druhé kapitole se zaměřím na vývoj Finska v rámci Ruska a později jeho vztah k Sovětskému svazu. Vysvětlím zde příčiny, proč se Finsko odtrhlo od carského impéria a také jeho meziválečný vývoj se zvýšenou pozorností na vzájemné vztahy se Sověty. V tomto období dochází v Sovětském svazu k řadě změn, které následně ovlivňují jeho zahraniční politiku. Tyto změny je nutné popsat a zařadit do celkového kontextu. Rovněž vysvětlím, jakými mechanismy se Stalinův režim pokoušel získat vliv na dříve ztraceném území a stručně vykreslím zkoumaný konflikt.

Ve třetí kapitole se bude nacházet analýza dat, které jsem v průběhu svého výzkumu zpracoval. Pro moji práci bude zásadní zkoumání jednotlivých periodik především kvalitativní analýzy. Ta mi umožní vhodnou interpretaci dat objasnit konkrétní problematiku. V dané analýze budu využívat metod, které mají nezbytnou souvislost.

Jedná se především o obsahovou analýzu,¹³ která zkoumá samotný text. Na základě jednotlivých frází či slov je pak možné vyvodit, jaký postoj k danému tématu zaujímali autoři daných článků. Dále využiji diskurzivní analýzy, pomocí které dokážu zkoumat text za pomoci základních otázek, které se dají stručně shrnout jako co, kdy, kde, jak a proč. Kromě zpráv se tedy budeme zajímat o celkový kontext, ve kterém byly publikovány a také jakým způsobem byly redaktory přijímány. Poslední pak bude tematická analýza, která je úzce spjatá s obsahovou analýzou, protože spočívá v hledání jistých vzorců v textu. Bývá běžně používána při procházení více textů, kdy je nutné vyhledat opakující se téma, anebo způsob podávání informací.

¹³ Virginia Braun and Victoria Clarke. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. (New York: SAGE, 2021).

Pro tematickou analýzu jsem se rozhodl vybrat čtyři zásadní události, které jsou pro celý konflikt zásadní. Prvním tématem je příčina vyhlášení války – Mainilský incident, který posloužil Sovětskému svazu jako záminka ke vniknutí na finské území. Druhým tématem bude bitva u Suomussalmi, která představovala jeden z největších finských úspěchů v Zimní válce a zároveň byla jednou z nejpotupnějších porážek Rudé armády vůbec. Pomocí jasně daného výsledku vítěz – poražený bude možné dobře analyzovat přístup redaktorů k nastalé situaci. Třetím tématem pak bude vykreslení Moskevského míru, který celý konflikt ukončil a vytyčil nové hranice Finska a Sovětského svazu. Zde očekávám poměrně široký prostor, který bude vyplněn komentáři redaktorů a bude tak možné určit jejich názorové vymezení. Pravděpodobně nejzásadnějším a zároveň čtvrtým tématem je zapojení západních mocností do konfliktu. Tou dobou již probíhala druhá světová válka, tak zde očekávám mimořádně negativní agendu, která se pokusí významně ovlivnit pohled čtenáře.

Využívat budu rovněž metody kvantitativní, díky které získám nezbytná data, za pomoci kterých budu schopen určit s jakou frekvencí byla běžnému obyvateli protektorátu prezentovány události z probíhajícího konfliktu. Výsledky následně porovná se zprávami o invazi do Polska, která proběhla jen o několik měsíců dříve. Srovnání je zde možné, protože se jedná rovněž o blízký (rozumějme evropský) konflikt, který tak byl obyvatelstvu blízký. Na základě této komparace tedy budeme moci určit, jak důležitou událostí byla pro tisk Zimní válka.

Provedu taktéž analýzu jednotlivých informací, díky které budu moci určit, nakolik se popisované události odchyľují od reality. Pomocí komparativní metody porovná informace ze zkoumaných článků se sekundární literaturou, díky níž budu schopen odhalit, které dobové reálie byly prezentovány obyvatelům protektorátu nezkresleně a které byly naopak pod zásahem cenzorů vykresleny jinak. Klíčovým aspektem mé práce bude rovněž propojení výsledků komparace s obsahovou analýzou tiskových konferencí, které byly uspořádávány Wolfgangem Wolframem von Wolmarem. Díky tomuto postupu budu schopen spojit jednotlivá cenzurní nařízení vydána jeho úřadem s konkrétní událostí v sovětsko-finském prostředí. Tímto způsobem jsem schopen zjistit, na jaké podněty reagovaly německé orgány a jakým způsobem ohýbaly jednotlivé události tak, aby celkové vyznění odpovídalo jejich potřebám.

Díky výše zmíněné analytické činnosti budu moci vytvořit výsledek, který dá jasnou odpověď na to, jak moc a za jakým účelem bylo ovlivněno české zpravodajství a jak velký měla cenzurní praxe dopad na výslednou informaci, ke které se mohl řadový obyvatel dostat.

1 Vývoj mediálního prostoru a společenských poměrů v českých zemích

Počátky moderní žurnalistiky můžeme dohledat ještě v dobách Rakouské monarchie. V průběhu dramatických změn v dlouhém devatenáctém století došlo k nárůstu nacionálních myšlenek, které postupně ovládly Evropu. Ruku v ruce s těmito snahami rostly i požadavky obyvatelstva na podílení se na vládě státu. Tyto snahy mají svůj počátek ve Velké francouzské revoluci a postupně nabývaly na síle. Klíčovými milníky jsou revoluční roky 1848 a 1849, kdy se po Evropě rozhořelo úsilí o reformy zavedených pořádků.

Rakousko čelilo řadě nepokojů ve svých jednotlivých státech, což v konečném důsledku vedlo ke změnám, které zajišťovaly občanské svobody. Rovněž došlo ke změně na panovnickém stolci, kde vystřídal František Josef I. císaře Ferdinanda I. a započala dlouhá éra jeho vlády. V rámci ústupků rakouské vlády byla s řadou dalších věcí zrušena předběžná cenzura, která byla do té doby hlavní překážkou autorské činnosti. Právě touto zásadní změnou můžeme datovat vznik moderní žurnalistiky na našem území. Prvním deníkem u nás byly *Národní noviny* založené Karlem Havlíčkem Borovským za významné finanční podpory šlechtice Vojtěcha Deyma.¹⁴ Jednalo se o liberálně-národnostně orientovaný titul, který si brzy získal velkou popularitu. Obsahoval řadu kritiky centrální rakouské vlády a hájil české národní zájmy. Komplikovaným obdobím pro žurnalistiku bylo období takzvaného Bachova absolutismu, kdy došlo ke značnému omezení práv.

Po porážce rakouské armády u Solferina došlo k dalším reformám, kdy se panovník trvale vzdal absolutismu a byla zřízena Říšská rada, se kterou se dělil o své pravomoci. Souběžně s těmito změnami docházelo ke změnám řady dalších zákonů, mezi kterými byly i ty zaměřující se na publikační činnost. V platnost vešel v roce 1863¹⁵ zákoník, který s různými obměnami platil i v Československu až do druhé poloviny dvacátého století. Tento zákoník do značné míry uvolňoval pravidla a podmínky pro svobodné zakládání a distribuci jednotlivých knižních titulů a periodik. Povoleno bylo prakticky vše, co svým obsahem nezpůsobovalo rozvratnou činnost a nenabádalo k vyvolávání nepokojů, případně nerespektování platné legislativy monarchie. Uvolněná autorská činnost pokračovala až do počátku velké války, kdy v souvislosti s platnými zákony začala fungovat vojenská cenzura, která obsahovala rovněž cenzuru předběžnou, která platila až do konce monarchie a následného rozbití na nástupnické státy. Nástup prvorepublikového zpravodajství

¹⁴ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 18.

¹⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 109.

1.1 Československé tištěné zpravodajství

Zpravodajství patřilo při vzniku republiky mezi naprosté priority. Toto tvrzení nám dokládá i fakt, že hned 28. října 1918 byla zřízena Československá tisková kancelář (ČTK). Ta byla plně ve vlastnictví státu, a právě skrze ni čerpalo veškeré zpravodajství většinu informací. Abychom konkretizovali její umístění ve státní hierarchii, je třeba podotknout, že spadala pod tiskový odbor Národního výboru československého. Opravdovou zpravodajskou agenturou se stala ovšem až 14. listopadu téhož roku, kdy do svých struktur začlenila pražskou kancelář rakouské zpravodajské tiskové agentury Korbyro.¹⁶ Jelikož bylo potřeba v nové zemi vybudovat řadu jinde běžně fungujících mechanik, zapojení do světového dějství nějakou chvíli trvalo. Celý tento proces značně usnadnilo převzetí většiny institucí z dob monarchie, často se ale jednalo z právního hlediska o neplatné smlouvy, které musely být s těmito institucemi obnoveny. Z tohoto důvodu bylo zapojení do mezinárodního informačního obchodu provedeno až v letech 1919-1920. Na organizačních strukturách kanceláře se pracovalo řadu let. I přes své fungování se jednalo o zdlouhavý proces, který byl dokončen až v roce 1930, kdy došlo k přestěhování do Lützowovy (dnešní Opletalovy) ulice v Praze. Ve stejném místě rovněž sídlil Tiskový odbor předsednictva ministerské rady (TO PMR). ČTK byla rozdělena na českou a německou redakci zaměřující se na politické zpravodajství, zpravodajství z Národního shromáždění, redakce rozhlasových zpráv, sportovního oddělení, komerčního zpravodajství (kde se jednalo především o zprávy z burzy), oddělení inzerce a oddělení pro příjem radiotelegrafu.¹⁷

Během dvou dekad svobodného Československa docházelo k nebývalému rozkvětu tištěného zpravodajství. Jednalo se nejen o skokový nárůst kvantity periodik, ale rovněž strmě stoupala i kvalita jednotlivých titulů. Tento jev byl dán hned několika faktory. Jako ten nejzásadnější jmenujme demokratický režim, který ústavně zakotvil tiskovou svobodu¹⁸ v republice. Dalším hybatelem byla také atmosféra v tehdejší státě. Obyvatelstvo bylo z nové republiky nadšeno. Konečně po staletích nadvlády Rakouska byli Češi svými „vlastními pány“ a mohli sami o sobě rozhodovat. Tato euforie zapříčinila značný růst kreativity, kdy všeobecné nadšení dávalo všem naději a každému bylo umožněno toto nadšení prezentovat navenek. Zásadní roli hrál také ekonomický faktor. Ekonomický potenciál země umožňoval fungování rozsáhlé sítě tiskáren, prodejních míst, distribuce do regionů a řadu dalšího. Díky postupnému

¹⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 175.

¹⁷ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 32.

¹⁸ Ústavní listina Československé republiky, § 113.

ekonomickému růstu také nižších tříd byla rozšířena čtenářská základna prakticky na každého občana v zemi. Díky všem těmto faktorům bylo obyvatelstvo země velmi dobře informováno o dění doma i ve světě a obor periodického zpravodajství poskytoval lukrativní příležitosti.

Legislativa v Československu byla převzata z dob monarchie. Zajímavá je rovněž dualita mezi Českem a Slovenskem. Kvůli rozdělení na Rakousko a Uhersko legislativní normy v Čechách vycházely z práva rakouského a na Slovensku z práva uherského. Po dobu fungování republiky bylo k zákonu přidáno dalších 34 právních norem, které do oblasti médií zasahovaly. I přes tento poměrně vysoký počet dodatků nebyl za dobu existence první republiky vytvořen žádný nový tiskový zákon.

Ústavně zaručená svoboda slova fakticky cenzuru zakazovala. Upřesnění najdeme v zákoně o mimořádných opatřeních,¹⁹ který dovoľoval v případě války nebo bezprostředního ohrožení republiky dočasné omezení občanských svobod, mezi které patřila i svoboda tisková.

Dalším zákonem upřesňující tuto právní oblast je zákon na ochranu republiky.²⁰ Tento zákon umožňoval konfiskaci zakázaných periodik. Periodika mohla být zakázána, pokud se svým obsahem dopustila zločinu vyzrazení státního tajemství, nedovoleného zpravodajství (zde bylo chápáno šíření zpráv, které schvalovaly trestné činy, nebo vyzývaly k neplnění povinností vyplývajících ze zákona a podobně). Konfiskace periodik pak byla podkladem k pozastavení vydavatelské činnosti. Ta se podle periodicity určovala na dobu jednoho měsíce až půl roku.

Zákonem číslo 124/1924 sbírky²¹ byla zavedena odpovědnost za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti. Tímto zákonem byla zvýšena odpovědnost redaktorů, kdy jim hrozilo až šestiměsíční vězení. Druhou možností trestu bylo zakázání činnosti po dobu dvou let.

Zvyšující se obavy ze strany Německa vedly vládu k dalším zákonům, které se snažily omezit vliv ze zahraničí, jenž by podporoval postupný rozvrat republiky. Tyto zákony vešly ve známost jako takzvané Malé tiskové zákony. Zákony číslo 126/1933²² sbírky a číslo 140/1934²³ sbírky měli především omezit prodej novin prostřednictvím přímého pouličního prodeje. Mělo

¹⁹ Zákon o mimořádných opatřeních, 300/1920 sbírky – 29. 2. 1920.

²⁰ Zákon na ochranu republiky, 50/1923 sbírky – 19. 3. 1923.

²¹ Zákon o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti, 124/1924 sbírky – 30. 5. 1924.

²² Zákon, kterým se mění a doplňují tiskové zákony, 126/1933 sbírky – 10. 7. 1933.

²³ Zákon, kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové, 140/1934 sbírky – 16. 7. 1934.

jít také o omezení dopravy periodik ze zahraničí. Omezení prodeje bylo rovněž umožněno administrativní cestou, což prakticky znamenalo, že nebyla potřebná součinnost s justicí.

V platnost vešel také zákon,²⁴ který státu dovoľoval zřídít předběžnou cenzuru, zřízení cenzurní komise a další mimořádná opatření. Mezi tyto opatření patřil například zákaz vydávání a rozšiřování tiskovin. Tento zákon vešel v platnost 23. září 1938, kdy byla vyhlášena mobilizace.

Čistě z právního hlediska byla mediální legislativa přísnější než za dob monarchie. Důvodem byla především obtížná situace první republiky, která čelila nebezpečí jak vnitřnímu, tak vnějšímu. Především během hospodářské krize tíhla velká část obyvatelstva k extremistickým politickým proudům a vláda se tímto způsobem snažila co nejvíce omezit šíření těchto nebezpečných myšlenek.

Naprostá většina tištěných médií byla svázána s politickými stranami.²⁵ Jde o naprostý opak západního trendu, kde vlastnictví periodik bylo převážně v soukromých rukou. V prvorepublikové legislativě nebyly politické strany považovány za právnické subjekty, takže se v jejich vlastnictví nemohly nacházet žádné nemovitosti. To strany stavělo do komplikované situace. Jestliže byly noviny spjaté s konkrétní stranou, bylo naprosto nezbytné, aby tato strana vlastnila tiskárny nebo vydavatelství, které by umožnily snadnou distribuci tiskovin. Rovněž bylo nezbytné zajistit různé kanceláře a další zázemí umožňující běžnou činnost. Běžná praxe byla taková, že potřebné instituce vlastnil některý se stranických představitelů. Tímto byla ovšem významně posílena jeho pozice ve straně a mohl tímto způsobem značně posilovat svůj vliv.

Naprostá provázanost s politickou stranou rovněž podstatně upravovala obsah periodika tak, aby co nejvíce dokázal reflektovat témata, která byla ústředním motivem stranického programu. Z toho vyplývá, že cílová skupina zákazníků byl elektorát jednotlivých stran. Tisk tak v podstatě představoval hlavní komunikační kanál mezi voliči a volenými, což s nadsázkou můžeme nazvat jakýmsi prvorepublikovým Twitterem.²⁶ Jelikož primární úlohou bylo předání specifických informací občanům, šly ekonomické otázky stranou. Prakticky tak veškerá stranická periodika vykazovala každoroční ztrátu. Jednotlivé redakce tak byly dotovány přímo

²⁴ Zákon o obraně státu, 131/1936 sbírky – 23. 5. 1936.

²⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 159.

²⁶ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 41.

ze stranické pokladny, ovšem neprůhledné financování bylo poměrně běžnou praxí, a tak bylo v mnoha případech nemožné zjistit donátora.

1.1.2 Rozhlas filmový týdeník jako nová konkurence tištěných médií

Po Velké válce započala nová éra zpravodajství. Může za to dynamický rozvoj rozhlasového vysílání, který probíhal již ve 20. letech 20. století a ve 30. letech se již jednalo o masovou záležitost. V budoucnu se mělo jednat o médium, které rychle a levně dokáže oslovit prakticky každého. Jeho propagandistický význam si velice rychle uvědomily totalitní státy, které rádiovému vysílání věnovaly velkou pozornost.

Za prvopočátek se považuje podzim roku 1920, kdy vznikla ve Spojených státech stanice KDKA.²⁷ Jednalo se tak o zcela první vysílací stanici na světě. Československo začalo vysílat o necelé tři roky později, a to 18. května 1923 ve večerních hodinách v Praze Kbely. 7. června 1923 byla založena společnost Radiojournal, která se starala o vysílání v republice.²⁸ Počátky byly velice skromné. Vysílalo se z dřevěného domku, kde se o veškerý provoz starali dva technici. Účinkující si museli vystačit s pouhým stanem. Postupně se však poměry zlepšily a vysílání bylo přesunuto na Fochovu (dnes Vinohradskou) třídu, a to do poštovní nákupny.

V průběhu dvacátých let bylo potřeba pokrýt signálem celé území, a proto bylo naprosto nezbytné investovat do potřebné infrastruktury. Z tohoto důvodu byly postaveny nové vysílače, které dostatečné pokrytí dokázaly zajistit. K pražskému vysílači tak v roce 1926 přibýly další dva, a to v Brně a Bratislavě. O rok později byl zajištěn provoz na východě z Košic a posledním dílem skládačky byla stavba vysílače v Ostravě v roce 1929. Současně s pokrytím se rovněž zlepšovala i samotná technologie. V prosinci 1926 bylo umožněno simultánní vysílání, což prakticky znamenalo, že od této chvíle můžeme mluvit o celostátním rozhlasu. Poslední velkou technickou vymožeností bylo v roce 1936 krátkovlnné vysílání, které umožňovalo zachytit zahraniční rozhlasové stanice.²⁹ Díky tomuto vynálezu se svět podstatně zmenšil, a právě tímto způsobem bylo v budoucnu možné poslouchat i ilegální zahraniční vysílání.

Rozhlasová produkce byla původně zaměřena na zábavu a dlouho bylo mimo politické dění. Tento jev ovšem platí pouze pro liberálně demokratické státy. Ve státech totalitních byl rozhlas prakticky okamžitě využíván k potřebám vládní diktatury, která držela vysílání pevně ve svých rukou. S postupným růstem zájmu i rozvoji potřebné technologie a zázemí došlo také

²⁷ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 338.

²⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 178.

²⁹ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 57.

k rozšíření vysílání. Původně se vysílalo pouze hodinu denně a jednalo se především o meteorologické předpovědi a výsledky sportovních utkání. Na jaře 1924 došlo k navýšení vysílání na dvě hodiny denně a na podzim téhož roku se posluchači mohli těšit šesti hodinám poslechu. V roce 1925 došlo k rozšíření cílové skupiny o ženy a děti a přibyl nový program, vyčleněný speciálně pro ně. V příštích dvou letech byly započaty přenosy kulturních a sportovních akcí. Od roku 1932 pak začalo přibývat tradičního zpravodajství, a to ve formě přehledu domácího tisku a mluvených zpráv, které byly vysílány do éteru od roku 1934.³⁰

Stejně jako v případě tisku, i v případě rádiového vysílání fungoval jiný vlastnický model v Evropě a Spojených státech. Za oceánem bylo vše tradičně v rukou soukromého vlastnictví, postavení v Evropě však bylo naprosto odlišné. Veškeré vysílání bylo v rukou státu, byť naprostá většina vysílání začínala původně v soukromém sektoru. Ve většině států nebylo vysílání chápáno jako médium. Zacházelo se s ním jako s běžným sdělovacím prostředkem – jednotlivé státy ho chápaly stejně, jako se dnes používá rozhlas na venkově.³¹ V případě nutnosti něco ohlásit, proběhlo potřebné hlášení, a pak pokračoval standardní program. Málokoho napadlo používat rádio jako masový sdělovací prostředek, podobně jako tomu bylo u novin. Toto smýšlení bylo podloženo i legislativou v tehdejší Československu. Rádiové vysílání spadalo pod ministerstvo pošt. Platila u něj i podobná pravidla jako u telegrafu a telefonu. Podle zákona³² je komunikace chápána na úrovni dvou subjektů. To znamená, že každý zájemce o přijímač musel požádat o koncesi a údržbu.

Ředitelem Radiojournalu byl Ladislav Šourek, který byl současně také ředitelem Radioslavie, což byla společnost zabývající se výrobou a dovozem přijímacích aparátů. Jednalo se tak o klíčovou osobu, která měla na starost rádio v celém Československu. Jeho naprostý vliv se ale stát rozhodnul omezit a v roce 1925 vstoupil do společnosti skrze ministerstvo pošt, kdy získal podíl 51% společnosti.³³ V tomto stavu se Radiojournal nacházel až do konce první republiky, kdy došlo k faktickému zestátnění společnosti. Částečný podíl státu byl v Evropě naprosto běžným jevem. Počáteční zakládací impuls byl téměř vždy z pohnutek soukromých osob, ale při budování této nové a přelomové infrastruktury byla žádoucí koordinace, kterou státy držely ve své režii. Šlo především o nutnost technologickou. Legislativně bylo nařízeno dodržování technických aspektů vysílání a bylo také rozhodnuto o podobě vysílací sítě. Vládní představitelé rovněž chtěli mít dohled na samotném fungování vysílání. Docházelo ke

³⁰ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 180.

³¹ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 338.

³² Zákon o telegrafech, 60/1923 sbírky – 23. 3. 1939.

³³ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 178.

kontrolám hospodaření, pravidelně byla pořádána licenční řízení a požadován byl rovněž personální dohled.

S tímto smýšlením úzce souviselo i financování rádiových stanic a potřebné infrastruktury. Ve Spojených státech bylo běžné, že veškerý chod byl pokryt ze sponzorských příspěvků anebo zisky z reklamy. Evropský model počítal s přenesením finanční zátěže na občany, a to různou formou poplatků. Od roku 1927 se objevil veřejnoprávní model, se kterým přišla britská BBC. Rádiové vysílání tak začalo být chápáno jako veřejná služba.

Platba poplatků byla zpočátku velice nákladná. To bylo hlavním důvodem, proč zpočátku existovala jen hrstka posluchačů. Roku 1923 bylo uděleno pouze 47 koncesí. Platby bylo nutné hradit dvě. První byla určena Československé poště, která si účtovala v roce 1923 60 korun ročně (o rok později byla tato platba snížena na 50 korun). Mnohem drastičtější byly ovšem poplatky Radiojournalu, které zpočátku dosahovaly 100 korun měsíčně. Vezmeme-li v úvahu, že průměrná mzda byla pro rok 1928 odhadována na 710 korun československých,³⁴ jedná se o naprosto neúměrnou částku. Postupně však byly poplatky snižovány a cena se ustálila v roce 1926 na jednotném poplatku 10 korun,³⁵ což rádiové vysílání zpřístupnilo i nižším vrstvám. Se snižováním cenové náročnosti docházelo i k výraznému nárůstu posluchačů. Z původních 47 platících na samém počátku došlo v roce 1937³⁶ k navýšení na 972 694 koncesí. Na jeden rádiový přijímač tak připadá v průměru jedenáct posluchačů. Zohledníme-li horší ekonomickou situaci a celkovou technologickou zaostalost Slovenska a Podkarpatské Rusy, dojdeme k závěru, že poslouchat rádio v Česku mohl prakticky každý.

Legislativa, která by zajišťovala cenzuru byla dotvořena až v září roku 1938. Do té doby fungovaly pouze ústní dohody mezi policií a provozovateli Radiojournalu. Nejpozději dva dny před vysíláním bylo potřeba informovat policejní ředitelství v sídle vysílací stanice o programu vysílání. Sporné mohly být například obsahy přednášek a jestliže došlo k vybočení od schváleného obsahu, mohlo dojít k přerušení vysílání. Stát měl cenzurní moc teoreticky, ale v praktické rovině nedocházelo k žádným konfliktům. Policie i Radiojournal navzájem respektovali dohodu a tím eliminovali třetí plochy. Navíc ministerstvo vnitra prověřovalo hlasatele, takže pozici u mikrofonu nemohl získat žádný nebezpečný člověk a zpravodajství přebíralo informace od České tiskové kanceláře, nad kterou měl stát přímou kontrolu.³⁷

³⁴ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 72.

³⁵ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 63.

³⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 179.

³⁷ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 58.

Další technologickou inovací byl film, který se začal masivně šířit ze Spojených států do Evropy, kde se rovněž pevně uchytil. Velice rychle se tato forma uplatnila i v otázce médií. Původní audiovizuální zpravodajství bylo zajištěno v biogramech a jednalo se o krátké zprávy před zahájením filmu. Tato forma zpravodajství se u nás vyskytovala již ve dvacátých letech, tehdy se ovšem jednalo pouze o převzaté zahraniční týdeníky. Česká produkce se začala vyskytovat až v letech třicátých kdy fungoval *Československý filmový týdeník*, ze kterého 30. června 1937 vzešel týdeník *Aktualita*.³⁸ Ten byl finančně podporován státem a za jeho fungování stály přední tiskové podniky. Jednalo se o vysoce kvalitní filmové zpravodajství, které mohlo konkurovat zahraniční konkurenci. Předchozí československá tvorba byla poněkud vágní a zabývala se maličkostmi, někdy dokonce jen senzacemi. *Aktualita* naopak reflektovala důležité události doma i ve světě a vzájemná spolupráce se zahraničními týdeníky jen zvyšovala její úroveň.

Filmové týdeníky byly naprosto závislé na promítací infrastruktuře, která byla zajištěna hustou sítí kin. K jejímu masivnímu rozvoji docházelo v průběhu celého meziválečného období a jednalo se o zásadní technologickou inovaci. K roku 1937 evidujeme na území českých zemí 1642 biografů.³⁹ Pokud toto číslo skombinujeme s počtem obyvatel, zjistíme, že v meziválečném Česku připadalo jedno kino na 7 000 obyvatel. V případě slovenské části republiky je tento poměr podstatně nižší. Jedno kino zde v průměru připadlo na každých 18 120 obyvatel. Nejednalo se však jen o celkový počet promítacích zařízení, ale rovněž o jejich kapacitu. Česká část disponovala 49,7 sedadly na 1 000 obyvatel, zatímco Slováci jen 16. Z výše uvedených dat vyplývá, že západní část republiky měla mnohem rozvinutější kinematografii než zbytek Československa. Tento jev byl dán již z období Předlitavska, kdy patřila tato část monarchie k těm technicky rozvinutějším a ekonomická síla obyvatelstva zde umožňovala rychlejší rozvoj zábavního průmyslu. Návštěvy kin patřily mezi oblíbené záležitosti – průměrný Čechoslovák navštívil biograf šestkrát do roka, což bylo srovnatelné s Itálií a Německem.⁴⁰ Četnost promítání byla často individuální. Řada hlavně menších kin fungovala pouze jednou do týdne. Ve velkých městech bylo zase běžnou záležitostí promítání na denní bázi.

Masivní rozšíření filmu v Československu bylo dobrou příležitostí, jak týdeníkové zpravodajství dostat mezi obyvatelstvo. Týdeníky byly zpravidla promítány před zahájením

³⁸ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 64.

³⁹ Doležal. *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*, 175.

⁴⁰ Doležal. *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*, 175.

filmu, takže široká část populace byla zasažena audiovizuálním zpravodajstvím. Vyšší procentuální zastoupení bylo pochopitelně mezi vyššími sociálními třídami ve větších městech. Naopak téměř mizivé zastoupení bylo u chudých pastevců, kteří často žili v odlehlých horských oblastech a jejich izolovanost a slabé sociální postavení znemožňovaly návštěvy biografů.

1.2 Komplikované období druhé republiky a život v Protektorátu Čechy a Morava

Po Mnichovské dohodě a následném odstoupení pohraničí nastává období druhé republiky. Tato epocha je pouze několikaměsíční pasáží dějin, které předcházely německé okupaci.

Jednalo se komplikované období, kdy se musela nová vláda vypořádat s řadou problémů, které nastaly po odstoupení pohraničních území. Země se musela potýkat s řadou potíží. Odstoupení Sudet Německu bylo těžkou ranou a takřka celé obyvatelstvo se cítilo zrazeno a stejné pocity chovala i řada vrcholných představitelů. Ztráta pohraničního území znamenala tvrdou ránu i pro státní ekonomiku. Velké množství průmyslu se nacházelo právě v těchto oblastech a země se ocitla v těžké ekonomické krizi.⁴¹ Nová státní hranice rovněž nerespektovala vybudovanou infrastrukturu a došlo tak k přetnutí řady spojení, a to jak silničních, tak hlavně železničních.⁴² Řada oblastí se tak ocitla v izolaci, nebo bylo v lepším případě spojení se zbytkem republiky značně komplikováno. V tomto období můžeme najít prvopočátek české dálniční sítě. Vláda se snažila zlepšit ochromenou infrastrukturu stavbou autostrády, která měla zajistit nové propojení napříč regiony. Stavba však nebyla nikdy dokončena a dobudované stavby, jako kupříkladu různé mosty, byly využity za komunistického režimu, kdy se zahájily práce na nové dálnici. Velkým náparem byl rovněž přesun obyvatelstva. Své domovy opustilo přibližně 150 000 lidí. Bezmála tři čtvrtiny z nich byly československé národnosti. V prvních měsících bylo v novém pohraničí provizorně obydleno na 6 000 železničních vagonů.

Obranyschopnost státu fakticky zanikla, protože horské masivy, které tvořily přirozený obraný val, se nyní nacházely na německém území, stejně jako tomu bylo u nákladně budovaného pohraničního opevnění. V případě vojenské invaze zde již neexistovalo nic, co by československé armádě pomohlo zastavit Wehrmacht.

Těžká situace se rovněž promítla do vedení státu. Došlo k mnoha změnám, kdy nejvýraznější byla značné omezení svobod a omezení demokratických principů oproti první republice. Hned v říjnu došlo k rozpuštění komunistické strany a dosavadní demokratické strany byly sjednoceny do Strany národní jednoty pod vedením Agrárníků. Legální opozicí byla Národní strana práce, která byla složena z převážné části členstva Československé sociálně

⁴¹ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 76.

⁴² Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 189.

demokratické strany dělnické a některých členů Československé strany národně socialistické⁴³. Do vedení vlády byl dostaven pravicový Rudolf Beran, který byl skeptický k demokracii a liberalismu. V prosinci došlo k vydání takzvaného zmocňovacího zákona, který vládě a prezidentovi umožňoval vládnout bez parlamentu. Zde vidíme absolutní rozklad starého pořádku. Nová vláda nastolila autoritářský režim ve snaze vzdorovat mnohem silnějšímu německému sousedovi.

Taktéž byla zavedena cenzurní praxe. Již 23. září vešel společně s mobilizací v platnost zákon o zvláštních opatřeních,⁴⁴ který zavedl přísnou cenzuru. Při ministerstvu vnitra byla ustanovena Ústřední cenzurní komise, která měla plnou kontrolu nad tiskem, rádiem, telegramy, divadly a filmem. 6. prosince byla ustanovena Ústřední tisková dozorčí služba, která měla na starost předběžnou kontrolu tisku. Ta spadala pod Tiskový odbor předsednictva ministerské rady. Platil zde především přísný zákaz kritiky vlády a Německa.

Za dobu druhé republiky došlo k masivnímu omezení mediální produkce. Tento jev však nebyl způsoben pouze výše zmíněnou cenzurou. V průběhu těchto měsíců došlo k zániku přibližně 1 900 titulů.⁴⁵ Velká část z nich byla vydávána na odstoupeném území a její další fungování pod nacistickou nadvládou nebylo možné. V Sudetech se rovněž nacházela řada výrobních zařízení, a tak nebylo zkrátka kde tisknout. I tiskárny na území republiky však měly nemalé potíže. Většina výroby papíru se soustředila poblíž pohraničních lesů, takže celá země trpěla jeho nedostatkem. Docházelo tak k omezení počtu stran u jednotlivých periodik a stranický tisk, hlavně na regionální úrovni tak musel být zrušen. Došlo také k omezení fungování rozhlasu. Přibližně 370 000 posluchačů bylo nyní v Německu a také byly ztraceny dva vysílače – Ostravský a Košický.⁴⁶

16. března 1938 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava na základě výnosu Adolfa Hitlera.⁴⁷ Území protektorátu zahrnovalo oblasti druhé republiky, které však postrádalo Slovensko, jelikož došlo k vytvoření Slovenského štátu 14. března téhož roku. Rozdělení druhé republiky na Česko a Slovensko tak poskytlo Němcům záminku ke zřízení říšské ochrany, protože český stát není schopen samostatného fungování. Tímto vznikl státní útvar, který měl sice svoji samosprávu, ale fakticky se jednalo o podřízený stát s plným vlivem říše. Zahraniční

⁴³ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 190.

⁴⁴ Zákon o mimořádných opatřeních, 300/1920 sbírky – 14. 4. 1920.

⁴⁵ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 80.

⁴⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 194.

⁴⁷ Výnos o Protektorátu Čechy a Morava, 75/1939 sbírky – 16. 3. 1939.

politiky byla plně převzata Německem. Protektorát měl sice svého zástupce u říšské vlády, který byl označován za vyslance, ovšem bylo jasně dáno, že není členem diplomatického sboru.

Formálně nedošlo ke zrušení československé ústavy, ale parlament neexistoval. Byl nahrazen Národním souručenstvím, což byla defacto jediná přípustná politická strana, která přebrala veškeré pravomoci. Nedochovalo k tvorbě nových zákonů, ale k vydávání vládních nařízení, která ovšem měla stejnou váhu jako zákony, a dokonce mohly existující zákony měnit. To vše bylo možné díky zmocňovacímu zákonu, který byl z nařízení Říšského protektora opatřen neomezenou platností. Představitelé Německa rovněž po celé období protektorátu nedodržovali lidská práva a ignorovali řadu nařízení vyplývající z ústavy. Byla vyhlášena řada diskriminačních zákonů zaměřujících se na židovské a romské obyvatelstvo. Následně docházelo k transportům těchto menšin do vyhlazovacích táborů.

Mezi priority okupantů patřilo získání kontroly nad protektorátním zpravodajstvím. Německo se snažilo skrze kontrolované kanály ovlivnit veřejné mínění a legitimizovat přítomnost svých vojsk a úřadů na území protektorátu.⁴⁸ Bylo rovněž potřeba eliminovat odpor, který na území panoval skrze různé odbojové organizace. Rovněž bylo potřeba živit expanzivní politiku říše, která nastala v následujících měsících.

Mezi užitečné pomocníky nacistické agendy patřil filmový týdeník *Aktualita*, který pomáhal nacistické propagandě.⁴⁹ Koneckonců filmová propaganda měla v Německu bohatou tradici. Můžeme vyjmenovat nespočet filmových počinů, které měl na starosti nejvyšší představitel propagandy Joseph Goebbels. Samotná berlínská olympiáda v roce 1936 byla velice rozsáhlou propagandistickou kampaní, která umožnila globálně prezentovat Německo. Nesmíme zapomínat například také na často promítané záběry z německého válečného průmyslu a jeho tankovou a leteckou produkci. Jeden z nejdůležitějších filmových počinů vojenské propagandy byla stavba a následná prezentace síly takzvané Siegfriedovy linie. Ta sice byla souvislým pásmem pohraničního opevnění, které stálo ve výzvě proti francouzské linii Maginotově. Německým filmovým průmyslem byla prezentována jako nedobytná oblast plná mocných pevností, děl a kulometných hnízd. Ovšem v realitě byla tato obranná linie podstatně menší a skromnější, než bylo prezentováno. Natáčení ukazovalo jen doopravdy dokončené části pevností a byly zde rovněž použity záběry pevností z Pruska, takže tento projekt byl ve své podstatě Potěmkinovou vesnicí. Přesto se západní mocnosti této linie obávaly

⁴⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 195.

⁴⁹ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 196.

a nedošlo k plnohodnotnému útoku na tuto oblast na začátku války, takže propagandistický cíl dokonale splnil svůj účel. Nacistické vedení si tudíž velmi dobře uvědomovalo moc, jakou jim filmové štáby nabízely.

1.2.1 Otázka legálního i ilegálního tisku

Rovněž kontrola tiskovin byla plně v rukou německých okupantů. Během prvních týdnů protektorátu připadala kontrola nad tiskem Konradu Henleinovi,⁵⁰ který byl prozatímním šéfem civilní správy. Přimo pod jeho úřadem se nacházela pražská služebna Říšského úřadu tiskového. Po dotvoření úřadů v protektorátu byla kontrola médií přesunuta do oddělení kulturně politických záležitostí Úřadu říšského protektora v čele s Karlem von Gregorym. V tomto oddělení byla následně zřízena skupina Tisk, jejíž vedení měl na starost důstojník SS Wolfgang Wolfram von Wolmar.⁵¹ Oficiálně měl dohled nad tiskem stále Tiskový odbor předsednictva ministerské rady tak, jak ho známe ještě z období republiky. Skupina tisk měla této instituci sloužit jako poradní orgán, ale ve skutečnosti byl odbor skupině Tisk přímo podřízen. Konečnou kontrolu nad tiskovinami tak měla oficiálně stále Ústřední tisková dozorcí služba stejně jako tomu bylo před německou okupací.

Právě tisková dozorcí služba rozdávala pokyny jednotlivým cenzorům, kteří následně přímo zasahovali do tvorby novin. Cenzor měl pracoviště přímo v novinové redakci. Pokud se jednalo o tisk regionální, byla pracovna umístěna na nejbližším státním zastupitelství.

Z Tiskového odboru předsednictva ministerské rady byly vytvářeny takzvané *Informace pro šéfredaktory*, které obsahovaly přesné instrukce o tom, jak přesně má být do novin psáno. Tento manuál neobsahoval jen žádoucí tematiku, ale rovněž zde byl kladen velký důraz na celkové vyznění zpráv, správný slovosled a řadu dalších pokynů. Pod kontrolou byly všechny části novin. Jednalo se o text, obrázky a bedlivě byla hlídána i inzerce. Rovněž byl kladen veliký důraz na estetické rozložení na stránkách, grafiku a bylo přímo požadováno, aby v novinách nezůstávala žádná volná místa, která by mohla nasvědčovat, že zde došlo k cenzurnímu zásahu.⁵² Při prvorepublikové praxi bylo totiž naprosto běžné, že v případě vnějšího zásahu byla z textu odstraněna jednotlivá slova a případně celé věty a jejich místo nebylo nijak nahrazeno.

⁵⁰ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 197.

⁵¹ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 90.

⁵² Wögerbauer. *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře II.* 927.

Prvním šéfem tiskového odboru se stal Zdeněk Schmoranz, který byl na své pozici do srpna roku 1939. V té době gestapo odhalilo takzvanou Schmoranzovu skupinu, která se zabývala sběrem zpravodajského materiálu. Tyto informace následně skupina předávala odboji, který tyto informace posílal do Londýna. Po rozkrytí skupiny byl Schmoranz převezen do Berlína, kde byl v roce 1941 odsouzen k trestu smrti a v roce 1942 popraven za vlastizradu. Na jeho místo byl následně dosazen Arnošt Bareš, který byl zatčen o měsíc později. Byl stejně jako jeho předchůdce obviněn z velezrady, ale kvůli nedostatku důkazů byl odsouzen pouze na doživotí. Jeho nástupce František Hofman byl zatčen až v květnu 1941 a následně zemřel v Osvětimi. Do konce války pak tuto funkci zastával Ctibor Melč.⁵³

V Ústřední tiskové dozorčí službě byly neustále v pohotovosti 24 hodin denně dva cenzoři. Jejich práce byla kodifikována od září 1939 *Souborným přehledem pokynů pro tiskovou přehlídku*. Cenzura fungovala na třech úrovních. Základní cenzura probíhala přímo v redakcích domácím cenzorem, který spolu se šéfredaktorem zodpovídal za dodržení cenzurních pokynů. Takto zpracované a ověřené tisky následně putovaly na tiskovou dozorčí službu, která měla na starost finální schválení. Pokud nastal sporný případ mezi cenzorem v redakci a dozorčí službou, měla rozhodující slovo skupina Tisk.

Aby cenzurní pokyny byly neustále aktuální, docházelo v pravidelných intervalech k pořádání konferencí, na které se dostavovali šéfredaktoři jednotlivých periodik. Frekvence konferencí závisela na několika faktorech. První byla periodicita jednotlivých tiskovin. V případě deníků byl interval zhruba týdenní. Pokud se jednalo o týdeník a případně méně frekventované periodikum, probíhala konference zhruba jednou měsíčně. Samozřejmě se nejednalo o jediné kritérium, které rozhodovalo o nutnosti předání dalších instrukcí. Jako příklad můžeme uvést léto 1941, kdy byla zahájena operace Barbarossa. Během tohoto zlomového období se poradní konference pořádaly téměř každý den, ve výjimečných případech se dokonce odehrávaly několikrát denně. Na těchto konferencích probíhalo hodnocení redakcí, jejich vydávané články a jejich úpravy. Rovněž se zde konzultovalo, co se v následujícím období psát bude a co nikoliv.

I přes silný německý vliv byl legální tisk hlavním informačním kanálem, který měl řadový občan protektorátu k dispozici. To bylo dáno hlavně tím, že se jednalo o osvědčenou sdělovací platformu s nejsnadnější dostupností. Z velkého počtu vydávaných titulů si bylo možné i v době okupace poměrně dobře vybírat, a to i přes postupné omezování německými úřady. Na počátku

⁵³ Gebhart. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, 70-71.

protektorátu bylo k dispozici 2 125 titulů. Ke konci války jich bylo pak zakázáno 1887.⁵⁴ I přes tento masivní úbytek máme 238 fungujících titulů na území protektorátu, což není zlá bilance, jak by se dalo očekávat. Důvodů k zakázání jednotlivých periodik bylo hned několik. Mezi ty hlavní patřily příčiny politické, které rušily tituly kvůli své nepohodlnosti. Dalším významným důvodem byly důvody ekonomické, které se objevovaly především v druhé polovině války. Když byla ekonomika Německa vyčerpána a zbytky posledních sil se soustředily na válečnou výrobu, docházelo k zastavování zbytečného tisku, stále vycházející noviny byly značně omezeny počtem stran, docházelo tak ke zrušení celých rubrik.

Důležitou institucí se stal Národní svaz novinářů, jejímž úkolem byla ochrana vlastních členů. V prostředí první republiky existovala velká řada novinářských spolků, které fungovaly nezávisle na sobě. Důsledkem přijetí mnichovské dohody a zhoršení politické situace akcelerovala snaha o sjednocení těchto spolků, čímž by vznikla vlivná síla. Jednotící proces byl ovšem zdlouhavější, než se čekalo a první schůze nového spolku proběhla až v období protektorátu 11. června 1939.⁵⁵ Klíčová byla především snaha podporovat nezaměstnané členy, pomoc rodinám emigrantů a také pomoc perzekuovaným jednotlivcům. Tato pomoc byla jak finanční, tak právní. Jsou známy i případy obhajování při zatčení gestapem, a dokonce možnost útěku do zahraničí přes falešné doklady.⁵⁶

Do července 1940 byl předsedou svazu František Bauer,⁵⁷ který předtím působil jako redaktor *Národní politiky* a později byl nahrazen redaktorem ČTK Františkem Hellerem. I přes nastolenou německou diktaturu vládly ve spolku demokratické mechanismy a členové mohli volit své představitele. Okupanti měli problém především s pasivitou spolku a bylo mu do značné míry vyčítáno příliš laxní působení na aktivní novináře. Rovněž neautoritativní vedení nebudilo velké nadšení. Situace se změnila až s nástupem Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v září roku 1941. Za jeho působení byl do ministerstva školství a lidové osvěty dosazen Emanuel Moravec. Jeho obsazení na tuto vlivnou pozici se okupantům vyplatilo. Moravec si uvědomoval důležitost svazu a rozhodl se ho ovládnout. V únoru 1942 došlo k personálním změnám ve vedení a klíčovou osobností se stal Vladimír Krychtálek,⁵⁸ který se nyní stal ústřední postavou, a pod jeho vlivem se fungování spolku diametrálně proměnilo. Celé vedení se stalo kolaborantským a dosavadní pasivní přístup vzal

⁵⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 199.

⁵⁵ Gebhart. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, 38.

⁵⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 205.

⁵⁷ Gebhart. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, 38.

⁵⁸ Popraven 1947.

za své. Řadoví členové přišli o možnost ovlivňovat dění. Pro členství se stal nezbytným árijský původ, který musel být doložen původem. Rovněž bylo zavedeno povinné používání německého jazyka. Stávající členové pak byli prověřováni a hledělo se rovněž na jejich dosavadní činnost. Všichni členové museli splňovat přísné podmínky. V případě porušení stanov spolku, které tou dobou byly silně pronacistické, došlo k jejich vyloučení z Národního svazu novinářů.⁵⁹ Vyloučení bylo obzvláště bolestivé, protože produktivní činnost byla členstvím podmíněna. Tím došlo k eliminaci protinacistických novinářů a veškeré tištěné zpravodajství bylo tou dobou plně pod kontrolou Úřadu říšského protektora. Bývalí členové si po této čistce museli co nejrychleji najít práci, jinak jim hrozil převoz na nucené práce do říše.

Ilegální zpravodajství skrze tisk bylo základní formou odporu. Oficiální zdroje byly kontrolovány okupanty, a tak vydávání na vlastní riziko bylo jedinou možností informovat obyvatelstvo o skutečných událostech a případně jim dát naději a vyzývat k odporu. Víme o existenci přibližně 140 titulů.⁶⁰ Nejrozšířenější byla činnost v letech 1939-1941. Po nástupu Reinharda Heydricha byla vyvíjena silná snaha o eliminaci těchto skupin.

Jeden z titulů byl *V boj!* který byl tím nejrozšířenějším. Náklad byl proměnlivý a pohyboval se mezi pěti a sedmi tisíci. Vycházel ze stejnojmenného legionářského periodika a členy této skupiny byli legionáři a důstojníci.⁶¹ Gestapu se dařilo postupně odhalovat představitele odbojové skupiny, a tak se často vydávání *V boj!* přesouvalo k dalším zasvěcencům. Definitivní konec časopisu nastal na jaře roku 1941, kdy gestapo zlikvidovalo holešovickou skupinu Obrany národa, která tou dobou měla distribuci na starosti.

Obdobný osud čekal většinu ilegálních tisků. Počáteční produkce bývávala jednodušší, protože řada osob měla potřebné tiskařské náčiní ve svém vlastnictví a byla tak umožněna produkce poměrně vysokého nákladu. Po četných razích gestapa však byla tiskařská zařízení zabavována a sehnání alternativních prostředků bylo značně komplikované. S postupným nepříznivým vývojem války bylo rovněž stále problematičtější shánět papír, na který by byl tisk možný. Všechny tyto faktory společně s čím dál důkladnější prací gestapa postupně eliminovaly počet titulů na minimum, a ty, které se podařilo zachovat byly distribuovány pouze v omezeném počtu a staly se oběživem v úzkém okruhu prověřených lidí.

⁵⁹ Gebhart. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, 42.

⁶⁰ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 102.

⁶¹ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 209.

1.3 Vývoj periodického tisku a přidružených politických stran

Periodický tisk představoval v prvorepublikovém zpravodajství naprosto stěžejní úlohu. Prakticky každý subjekt mohl distribuovat své vlastní periodikum a v jisté míře tato tradice pokračuje dodnes. Díky dostatečnému technickému zázemí a levné výrobní ceně se jednalo o nejdostupnější informační prostředek. Rozšíření bylo závislé na zaměření jednotlivého periodika a na jeho cílové skupině. V rámci republiky existovalo mnoho celostátních titulů. Vezmeme-li v potaz všechny lokální čtvrtletníky, různé zpravodaje a další instance zpravodajství nižší kvality, dospějeme k tisícům titulů,⁶² které se pohybovaly volně na trhu.

I dnes, v době digitálních technologií a dostupnosti veškerého zpravodajství a informací v internetovém prostředí, máme nepřehledné množství papírově vydávaných titulů, kdy se většinou jedná o bulvární tisk. I přes technologický pokrok je tištěná forma nadále široce rozšířenou a dostupnou volbou pro celou státní populaci.

V době monarchie a následující republiky byla běžnou praxí provázanost tisku se stranickou příslušností. Existovaly ale i tituly, které byly nezávislé a jejich vlastnictví nebylo spojeno s žádnou stranou. Tato periodika byla z principu komerční, protože jejich financování nebylo podporováno žádnou politickou stranou⁶³ a veškeré zisky a ztráty byly přímo úměrné tématům obsahu a jeho kvalitě. Velkým zdrojem příjmů těchto tiskovin byla rubrika s inzercí. Nezávislost na politických stranách rovněž umožňovala nezávislý výběr témat, jelikož nebylo nutné plnit žádnou agendu.

Vysoký podíl distribuovaného tisku byl provázán s politickými stranami, které jednotlivé tituly používaly jako základní komunikační kanál se svými voliči.⁶⁴ Členové politických subjektů byli rovněž často vlastníky těchto médií a případně v nich zastávali vysokou funkci. Ekonomická rentabilita jednotlivých titulů nebyla dostačující a většinou byla plně závislá na vnějších financích. Díky tomu byl tisk plně podřízen stranickým potřebám a reflektoval témata, která byla klíčová pro stranický program a jeho propagaci. Vývoj daných titulů jak po stránce obsahové, tak autorské byl tedy přímo úměrný vývoji politické scény včetně vlastnických politických stran.

⁶² Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 41.

⁶³ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 331.

⁶⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 159.

1.3.1 Lidové noviny

Lidové noviny patřily k nejkvalitnějším titulům, které bylo možno v Československu zakoupit. Počátek „*Lidovek*“ se datuje až do roku 1893, kdy byly založeny Adolfem Stránským a staly se rodinným podnikem.

V úplných počátcích se jednalo o tiskový orgán lidovecké strany.⁶⁵ Autoři si byli dobře vědomi, že čistě zpravodajský charakter nepřinese novinám požadovanou popularitu a z tohoto důvodu se již od počátku zaměřovali na pestrý obsah, který měl čtenáře nejen informovat, ale také pobavit. Na stranách *Lidových novin* se tak objevovalo velké množství fejetonů, mezi jejichž témata patřily například recenze divadel, knih, koncertů, ale také komentáře ke společenským událostem nebo ukázky z beletrie. Původní autorský kolektiv nepatřil mezi nejkvalitnější a úroveň deníku nijak nepřekračovala regionální úroveň. Jednou z cest, jak zvýšit prodej, bylo zavedení románů na pokračování, které následně vycházely v knižní podobě a postupně se tak kolem *Lidových novin* začalo formovat drobné, avšak následně rostoucí nakladatelství.⁶⁶ Již od samého počátku měly „*Lidovky*“ poměrně slušný komerční úspěch. Podle dostupných informací lze určit, že v roce 1894 činil denní náklad přibližně 6 000 výtisků. O necelých deset let později se pak náklad zvýšil o další 2 000 výtisků.⁶⁷

Úroveň a vliv *Lidových novin* postupně rostly. Stejnému pokroku dostalo rovněž Brno, ve kterém byly noviny založeny a žil zde i jejich zakladatel. Tomu se podařil velký úspěch v politické kariéře v rámci níž se stal se říšským poslancem. Důležitým milníkem bylo získání koncese a založení vlastního tiskařského podniku *Lidová tiskárna* roku 1903.⁶⁸ Díky této události získali autoři rozsáhlou výrobní autonomii a bylo možné zahájit toužené inovace. Díky masivním investicím došlo k výraznému navýšení tisku a deník tak byl mnohem konkurenceschopnější. Původní rychlostí bylo vyrobeno 5 000 výtisků za dobu přibližně čtyř hodin. V případě obsáhlejšího nedělního vydání se musely přílohy tisknout s předstihem a veškerá práce byla náročnější i z hlediska logistiky. Nákupy nových strojů v roce 1906 došlo k navýšení výroby na 10 000 kusů za hodinu.⁶⁹

Důležité změny se dočkala i redakce samotná. Klíčovou osobou se stal Arnošt Heinrich⁷⁰ – mladý, ambiciózní zaměstnanec pocházející ze skromných poměrů. Jeho cílem bylo

⁶⁵ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 15.

⁶⁶ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 41.

⁶⁷ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 18.

⁶⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 141.

⁶⁹ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 20.

⁷⁰ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 41.

vybudovat z *Lidových novin* moderní deník. Měl k tomuto účelu náležité předpoklady. Krom toho, že byl náležitě sečtělý a vzdělaný měl řadu kontaktů mezi svými vrstevníky z řad autorů a také se osobně znal s budoucím prezidentem Masarykem. Jeho první velkou inovací bylo zavedení ranního vydání. Dříve bylo běžnou praxí, že noviny vycházely až po poledni a jejich zpravodajství bylo pouhou kompilací zpráv vídeňské Neue Freie Presse, brněnské Tagesbote a vybraných pražských deníků – nejčastěji se jednalo o *Národní listy*.⁷¹ Důvodem byla především pohodlnost redaktorů. Heinrich viděl tento přístup jako základní nedostatek a hlavní důvod nízké úrovně a lokálnosti novin. Podle jeho vize bylo primárním účelem novin informovat své čtenáře o nejnovějším dění ve světě, čehož mohlo být dosaženo pouze ráno, jelikož odpolední vydání bylo schopno informovat až s půldenním zpožděním. Kvůli značné skepsi a obavám o ekonomické ztráty došlo k prosazení tohoto návrhu s více než roční prodlevou. Výběr členů redakce, kteří pracovali na ranním vydání měl na starost Heinrich sám a fakticky rozhodoval o jeho obsahu, byť nebyl šéfredaktorem. Přes rozpačitý počátek se nakonec jednalo o komerční úspěch a popularita novin strmě rostla. Přelomovou myšlenkou byla také snaha začlenit mezi přispěvatele experty v oboru. Tou dobou totiž novináři běžně psali o libovolně zvolených tématech navzdory chybějícím potřebným znalostem o nich. Díky této iniciativě se dařilo rekrutovat mladé vědce a odborníky, kteří dokázali referovat o dané problematice mnohem kvalitněji. Mimo to se Heinrichovi podařilo zvýšit také kulturní úroveň deníku, a to díky svým kontaktům, kdy se mu do tvorby podařilo zapojit i české literáty. Roku 1907 přibyl i vídeňský zpravodaj, což dopomohlo k dalšímu růstu úrovně deníku.⁷²

V průběhu let Heinrich v *Lidových novinách* zastával čím dál silnější pozici. Neustálé rozšiřování redakce a zvyšující se počet externích pracovníků znamenal, že se kolem jeho osoby začal utvářet poměrně široký okruh lidí, kteří představovali významné představitele tehdejší inteligence. Můžeme zde jmenovat například Stanislava Kostku Neumana, jehož dům u Brna se stal centrem literárního života. Jezdili sem pražští přátelé autora a rovněž se zde koncentrovala moravská autorská špička. Právě zde došlo k seznámení řady autorů s Heinrichem a započala jejich spolupráce s *Lidovými novinami*. Jednalo se například o bratry Čapkovi anebo o Rudolfa Těsnohlídka.⁷³

V průběhu první světové války se noviny stavěly na stranu Srbů a zpočátku zcela ignorovaly cenzurní nařízení habsburské monarchie. To vedlo k pronásledování redaktorů a

⁷¹ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 27.

⁷² Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 31.

⁷³ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 332.

celá společnost se dostala do hledáčku příslušných úřadů. Jejich produkce byla označována za neloajlní a protirakouskou. Majitel Stránský a vrchní redaktor Heinrich se rozhodli v této době raději stáhnout do ústraní a odmlčet, aby se vyhnuli případným trestním postihům. V průběhu války se úroveň celého periodika hluboce propadla. Došlo k dramatickému snížení stran a nepříznivě se projevila i vojenská cenzura, která odstraňovala celé odstavce. Rovněž neaktivita dřívějších představitelů znamenala značný problém. Navzdory komplikacím, které s sebou toto období neslo vydavatelská činnost pokračovala a těšila se především podpoře zahraničního odboje. Tyto sympatie musely být ovšem skrývány a ve článcích psány mezi řádky. Po smrti Františka Josefa nastoupil na trůn císař Karel I., který si byl vědom neudržitelnosti stávající situace. Došlo ke zmírnění cenzury a započala snaha o stabilizaci monarchie, která byla tou dobou již v naprostém rozkladu. Po pádu monarchie a vzniku svobodného Československa se hlavní osobnosti *Lidových novin* – Stránský⁷⁴ a Heinrich,⁷⁵ zapojili do politického dění a stali se poslanci. Heinrich ale svou budoucnost neviděl v politice a po pádu Kramářovy vlády se opět vrátil do redakce, kde se rozhodl věnovat novinářské činnosti.

Adolf Stránský i po válce udržoval své noviny ve svém zorném poli, ale postupně předával čím dál více práce a povinností svému synovi, který se stal jeho zástupcem. Postupně tak došlo ke generační výměně vlastníků novin a Jaroslav Stránský se stal vůdčí postavou. Stejně jako jeho otec disponoval právním vzděláním a také byl zvolen poslancem⁷⁶ do československého parlamentu. Jaroslav Stránský si uvědomoval, že *Lidové noviny* jsou kvalitním deníkem, který ale nepřesahuje hranice regionu. Byl si rovněž vědom naprosto nevyhovujícího technologického zázemí, ve kterém se nacházela redakce i tiskárna. Na nezbytnou modernizaci však nebyl dostatek financí, a proto bylo nezbytné rozšířit okruh zákazníků. Po konzultacích s Heinrichem došel k závěru, že pro další rozvoj je klíčové expandovat do nového hlavního města a založit pražskou pobočku.

Tento cíl byl splněn již v létě roku 1920, kdy byla otevřena redakce v Praze na Štěpánské ulici⁷⁷ pod vedením bývalého vídeňského zpravodajce Karla Zdeňka Klímy. Poté, co Jaroslav Stránský využil příležitosti a podařilo se mu v Praze koupit bankrotující vydavatelství Borový,⁷⁸ mohl deník rapidně expandovat. Pražská pobočka se vskutku rozvíjela tempem, při kterém jí používané prostory rychle přestávaly dostačovat. Roku 1928 se Stránskému podařilo

⁷⁴ "JUDr. Adolf Stránský" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky.

⁷⁵ "Arnošt Heinrich" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky.

⁷⁶ "JUDr. Jaroslav Stránský" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky.

⁷⁷ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 171.

⁷⁸ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 56-57.

obsadit celý dům na Národní třídě, který se stal středobodem veškeré pražské distribuce. V této budově se nacházela redakce *Lidových novin* i kanceláře nakladatelství, přičemž prostory přízemí využívalo přidružené knihkupectví. I když byl růst v Čechách nebyvalý, hlavním ústředím bylo i nadále Brno. Problematická byla nyní komunikace mezi oběma městy a bylo nutné zajistit kvalitní telefonní spojení. Byly tedy zřízené telefonní kanceláře. Zajištění kvalitního spojení vedlo k dalšímu rozvoji zpravodajů v různých městech republiky. „*Lidovky*“ se tak staly periodikem s nejpropracovanější zpravodajskou sítí v zemi a podařilo se jim dosáhnout naprosto nevídané úrovně. Zahraniční zpravodajové se pak nacházeli v Londýně, Vídni, Paříži, Římě a řadě dalších měst. Bylo dokonce zajištěno i zaoceánské spojení s New Yorkem a po jistou fungovalo spojení i s Moskvou.⁷⁹ O jejich prestiži *Lidových novin* hovoří také to, že informace z nich přejímala řada zahraničních titulů.

Po dlouhých letech budování představovaly *Lidové noviny* nejdůležitější český deník, který byl obzvláště populární ve městech a stal se vzorovým deníkem nejvyšší úrovně.⁸⁰ Heinrich důrazně odmítal neobjektivitu a stranění jedinci či skupině, a proto byly tyto noviny považovány zároveň za neobjektivnější a nejvíc nezávislé zpravodajství v tehdejší Československu. Vysokým prodejům nepřekážela ani prodejní cena, která byla vyšší než u konkurence. I přesto šéfredaktor neustále přicházel s návrhy, jak tisk inovovat a neustále držet na pomyslném vrcholu československé žurnalistiky. Jedním z těchto návrhů bylo investování do vizuální stránky novin, kdy se Heinrich snažil do tvorby zapojit ilustrátory, kteří by dodávali karikatury a obrázky k reportážím. Zároveň se snažil zapojit i více druhů písma, které by od sebe odlišovalo jednotlivé články a rubriky. Důležitou postavou se zde stal Eduard Müller,⁸¹ který byl znám rovněž pod jménem Milén. Jednalo se o grafika a akademického malíře, který měl zásadní vliv na vizáž novin. Zastával názor, že estetická stránka musí mít přednost před efektivním využitím místa. Dlouze hloubal nad novým vizuálem deníku a prováděl na něm čím dál více úprav. Došlo například k odstranění teček v nadpisech, sloupky nebyly odděleny liniemi a bylo použito nového fontu. Müllerovou zásluhou disponovaly *Lidové noviny* nejen kvalitním obsahem, ale bylo zajištěno také jejich moderní a elegantní vzezření,⁸² které činilo noviny z hlediska čtenáře velmi atraktivními.

Po dlouhých letech fungování probíhala pozvolna uvnitř novin generační obměna. Tyto nevyhnutelné změny byly ovšem provázány i politickými rozpory. Politicky aktivní Jaroslav

⁷⁹ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 58.

⁸⁰ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 332.

⁸¹ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 77.

⁸² Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*,

Stránský vyvíjel na Heinricha neustálý tlak na opuštění nestranického fungování periodika a trval na tom, že „*Lidovky*“ mají více reflektovat jeho členství v Národní straně práce, za kterou získal poslanecký mandát v roce 1929.⁸³ Tento rozkol nakonec zapříčinil odchod dosavadního šéfredaktora a jeho nahrazení dlouholetým kolegou Karlem Zdeňkem Klímou. Ten i přes své bohaté zkušenosti nedosahoval Heinrichových kvalit a dosavadní fungování novin se začalo hroutit. Následující měsíce představovaly období kvalitativního propadu a ekonomického strádání deníku, což přinutilo Stránského po dvouleté odmlce jednat se svým bývalým zaměstnancem a vrátit mu zpět jeho starou pozici. Heinrich tuto nabídku přijal a znovu se chopil práce jakožto šéfredaktor. Tou dobou již však propadl alkoholismu a postupně došlo k degradaci jeho fyzického i psychického stavu.⁸⁴ Zemřel roku 1933. Rudolf Těsnohlídek, dlouholetý člen redakce, se roku 1928 pokusil o sebevraždu, když se zkusil zastřelit přímo u svého stolu. Svým zraněním však podlehl až v nemocnici. Na konci roku 1931 zemřel rovněž zakladatel novin, Alois Stránský.

Přes bolestivou ztrátu ikonických osobností *Lidových novin* zůstávali v řadách jejich členů vysoce kvalifikovaní lidé. Mezi nejzářnější přírůstek do kolektivu redaktorů patřil Ferdinand Peroutka, který patřil mezi nejvýznamnější představitele meziválečné žurnalistiky. Druhou takovou osobností byl historik Hubert Ripka, který následoval hradní politiku. Měl široký přehled v dění na Balkáně a rovněž se zajímal o poměry ve Francii a Sovětském svazu. Díky svým hlubokým znalostem mu byla nabídnuta vedoucí pozice zahraniční sekce. Třetí osobností byl neslavně známý Emanuel Moravec, který byl neochvějným zastáncem republiky a Masarykova odkazu. Vedením *Lidových novin* byl pověřen Eduard Bass,⁸⁵ který zastoupil Heinrichovo místo a nasměroval kurz deníku v kritických třicátých letech.

Nejmasivnějším otřesem celé meziválečné Evropy byl úspěch Adolfa Hitlera ve volbách do Říšského sněmu a jeho následné absolutní převzetí moci. Nastolení nacistické diktatury bylo s hrůzou sledováno celou tehdejší společností. *Lidové noviny* nebyly žádnou výjimkou, a svým čtenářům každý den přinášely nové informace o dění v Německu. Noviny neustále kritizovaly ultrapravicové režimy, a to nejen Německo, ale rovněž Itálii, která vedla válku proti Habeši a také frankistického Španělska, které bojovalo v občanské válce. Významnou postavou protinacistické rétoriky byl Karel Čapek, který je znám nejen svou literární produkcí, ale rovněž řadou článků, které byly promítnuty na stránkách deníku. Tyto liberální postoje byly často

⁸³ „JUDr. Jaroslav Stránský“ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky.

⁸⁴ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 84.

⁸⁵ Kárník. *České země v éře první republiky I.* 332.

vytýkány konkurenčními periodiky, která rovněž inklinovala k totalitarismu. V houstnoucí atmosféře roku 1938 byly na stranách otištěny rady a návody, jak si počínat při válečném konfliktu a byla iniciovaná sbírka, která měla pomoci na obranu republiky. Je vhodné poukázat na fakt, že tato sbírka byla nesmírně úspěšná a přibližně za tři měsíce občané Československa dokázali nashromáždit přes 500 milionů korun.⁸⁶ Silná provlášdní rétorika a otevřená podpora proti německé agresi činila z *Lidových novin* jeden ze symbolů Československa a jeho demokratického zřízení. Ve stejném duchu byly psány články až do přijetí Mnichovské dohody.

Během krátkého období druhé republiky bylo ve snaze redaktorů udržet morálku obyvatel. Bylo patrné, že bolest a zklamání nad zradou spojenců a vydáním pohraničí nepříteli bylo těžkým zásahem do ducha tehdejší společnosti. Na toto téma bylo vydáno množství článků a řada z nich byla cenzurována, protože v platnost vešel zákon na ochranu republiky a vláda získala kontrolu nad veškerými médii. Po obsazení zbytku republiky a nastolení protektorátu nastalo období zatýkání a řada redaktorů *Lidových novin* byla deportována do koncentračních táborů. Pod německou okupací začala platit rovněž německá cenzura a zánik svobodných novin byl tak dokonán. I přes ztrátu svých zpravodajských kvalit se ovšem deník těšil i v průběhu druhé světové války značné popularitě a byl prodáván mnohem více než jeho konkurence. I nadále vycházel dvakrát denně jako raník a večerník a náklad činil přibližně 47 000 výtisků denně.⁸⁷

1.3.2 Národní listy – Národní demokracie

Národní listy byly založeny 1. ledna 1861 Juliem Grégrem.⁸⁸ V prvních desetiletích se jednalo o jeden z nejúspěšnějších deníků. Jeho předností bylo především spojení politických témat s reflexí kulturní problematiky. Velká pozornost byla také věnována průmyslu. Obsahově byl různorodý a obsahoval také kvalitní fejetony, kterými do nich přispíval například Pavel Neruda. Jednalo se o oblíbený a kvalitní tisk, který měl v Rakousko-Uhersku pevné umístění.

Později se deník stal mluvčím mladočeské strany. V roce 1910 přešel do vlastnictví Pražské akciové tiskárny a dostal se tak pod vedení Karla Kramáře.⁸⁹ Po vzniku republiky byly na stránkách novin prezentovány postoje Československé národní demokracie, kdy bylo veškeré směřování v rukou předsedy strany a zároveň majitele *Národních listů* – Karla Kramáře. *Národní listy* tak sloužily k prezentování Národní demokracie jejíž agenda těžce

⁸⁶ Pernes. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*, 93.

⁸⁷ Pasák. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 203.

⁸⁸ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 18.

⁸⁹ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 141.

ovlivňovala rétoriku novin. Z finančního hlediska nebylo obtížné zajistit chod novin, i když stejně jako většina stranických titulů byla ekonomicky značně nerentabilní. Kramářova strana však patřila mezi nejbohatší, takže otázka účetní byla naprosto marginální až do třicátých let, kdy došlo společně s hospodářskou krizí k problémům s financováním strany.

Strana se snažila oslovit velké množství voličů, a proto byla prezentována jako celonárodní.⁹⁰ Důležitým aspektem programu byla hospodářská demokracie a s ní související zachování soukromovlastnického systému. Tento koncept už ze své podstaty musel velice brzy zastarat a v nové éře ztrácel smysl. V době samostatné republiky docházelo ke značnému diferencování politických stran a zaměření na národnostní model v této době nebylo smysluplné.⁹¹ Tohoto cíle již bylo dosaženo v průběhu první republiky a strana postupně neměla co nabídnout, což vedlo ke klesajícím tendencím v průběhu voleb do československého parlamentu. Mnohem palčivější otázky byly pro obyvatele ty sociální, a přesun otázek politických na nově vzniklou státní úroveň bylo nutno řešit. Problémem ovšem bylo, že Národní demokracie na tyto změny nedokázala pružně reagovat.

Velmi specifické bylo i směřování zahraniční politiky. Ta se ostře neslučovala s politikou Hradu a obecně se jednalo o menšinový proud napříč tehdejší společností. Hlavním problémem podle stranických představitelů byla nově vznikající sovětská velmoc na východě Evropy⁹² a tato rétorika se přenesla i na strany *Národních listů*. Kramář jako nejlepší garanci Československa viděl v „obnoveném slovanském Rusku.“ Během mírových konferencí v Paříži usiloval o zorganizování intervenčního tažení za Československé účasti.⁹³ Tento postoj nebyl přijímán ani prezidentem Masarykem, ani jeho budoucím nástupcem, toho času ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem. Velkou obavou zde bylo především zapletení nového a značně nestabilního státu do mezinárodních konfliktů, což by mohlo vést k jeho hlubší destabilizaci a způsobit na domácí scéně značnou nevoli či dokonce revoluční pohnutky.

Velice turbulentní změny ve straně se začaly dít již v průběhu dvacátých let. Proměna se rovněž promítla do rétoriky novin, které adekvátně reflektovaly nový vývoj vztahů v zemi. Po odchodu Národních demokratů do opozice v roce 1919 začala tvrdá kritika vlády,⁹⁴ která byla využita jako volební kampaň na nadcházející volby v roce 1920. Nejvýznamnější postavou této

⁹⁰ Harna. „Československá národní demokracie,“ 82.

⁹¹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 198.

⁹² Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 595.

⁹³ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 199.

⁹⁴ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 599.

doby byl Alois Rašín, který je znám především svou měnovou reformou. Klíčový je důraz na nacionalismus a radikalizace strany je v tomto období nepřehlédnutelná.

Dominance českého národa patřila mezi priority programu. Tyto tendence se projeví již při formování ústavy a naprosto patrné jsou v jazykovém zákoně, ve kterém byl český jazyk zaveden jako úřední.⁹⁵ Tímto zákonem byly zcela opomíjeny cizojazyčné menšiny, což bylo fatálním nedostatkem v mnohonárodnostním státě. S českými Němci se navíc mělo jednat jako s poraženými. Rovněž spory s Polskem, které si nárokovalo Těšínsko byly prezentovány tak, že Národní demokraté byli vykreslováni jako zastánci národních zájmů a nesouhlasili s vládním kompromisem,⁹⁶ kdy došlo k rozdělení sporného území mezi oba státy. Byla zahájena masivní kampaň, která vymezovala postoje strany oproti vládní koalici. Velkou roli hrálo i pošramocené ego Karla Kramáře, který se cítil nedostatečně oceněn za svoji účast v domácím odboji v průběhu Velké války a ustanovení Masaryka jako hlavy státu. Společně s rozporem o panslovanském politickém směřování byly vztahy Národních demokratů s vládními představiteli na velice nízké úrovni.

Toto politické klima vedlo rovněž ke změnám v tištěném zpravodajství. Začaly se zde objevovat články prostoupeny tradičním mladočeským nacionalismem a dalo by se říci až hysterií. Došlo také k propuštění velké části redakce, na což Alois Rašín reagoval výrokem, že „žádné sověty trpět nebude.“⁹⁷ I přes masivní a dlouhotrvající volební kampaň nedosáhla Národní demokracie požadovaného výsledku obdržela pouhých 6,33 % hlasů,⁹⁸ což byl pro stranu naprostý debakl. Z českých stran se umístila až na pátém místě a byla překonána i německými Sociálními demokraty. Po volbách následovaly snahy o rozšíření voličské základny, ale docházelo k postupnému oslabování pozice.

I přes chabý volební výsledek se mohlo vedení strany těšit relativní spokojenosti. Nalezení svého místa v politickém systému republiky umožnilo upevnit vnitrostranické záležitosti a svůj podíl na moci si strana získala rovněž díky členství v Pětce. Došlo k upevnění organizační struktury a založení rozvětveného systému samosprávy v rámci žup, krajů i okresů. Na první pohled zde vládla jednota a nevyskytovaly se stranické konflikty, které by mohly oslabovat jejich pozici. Tento dojem byl ovšem pouze iluzorní, protože skutečnost, že strana

⁹⁵ Soukupová. „Jazykový zákon (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka.“ (2015), s. 29.

⁹⁶ Buttin, Félix. „The Polish-Czechoslovak Conflict over Teschen Silesia (1918—1920),“ 66.

⁹⁷ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 199.

⁹⁸ Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

byla jen slepencem různých frakcí, znamenala neustálé vnitřní napětí. Každá z jednotlivých skupin si chtěla udržet svoji část agendy a odlišný byl rovněž ideologický pohled na situaci. Jednota byla ohrožena především vztahem k Hradu. Tento vnitřní rozpor je dobře vykreslen v tisku roku 1923: „Buď padne křídlo Masarykovo nebo Kramářovo, není myslitelno, aby tato komedie hrála dále.“⁹⁹

Na mezinárodní úrovni byla velická pozornost věnována Sovětskému svazu a Německu. Klíčovou událostí dvacátých let byla rapallská smlouva,¹⁰⁰ která dle strany a *Národních listů*, představovala obrovské bezpečnostní riziko, které ohrožovalo Versaillský systém, na němž závisela bezpečnost meziválečné Evropy a tím i Československa. Panslavista Kramář tuto smlouvu označoval jako spojení dvou největších nepřátel Slovanů – Němců a bolševiků. Byla zahájena masivní kampaň proti tomuto paktu. Velký apel byl kladen na nenavazování vztahů s Moskvou a rovněž na bojkot ekonomické spolupráce, která byla vyžadována představiteli průmyslu, protože výkonná československá ekonomika měla k dispozici jen malý trh a nalezení exportních odbytí bylo naprosto klíčovou záležitostí nutnou pro další rozvoj.¹⁰¹ Tento další příkladový rozkol v zahraniční politice jen podtrhoval slabost vlády a její nejednotnost, která přetrvávala po celou éru první republiky.

Velkou ranou pro Národní demokracii byl vznik Národní obce fašistické v roce 1925, která se od řady straníků, a hlavně od vedení dočkala velkých sympatií. Pojícím prvkem byl především sdílený negativní názor na Němce, Židy a na politiku Hradu, která byla dlouhodobě neslučitelná s představami Kramářovými. Tento přístup ovšem vyvolával čím dál větší nespokojenost realistického tábora a rovněž Moravské strany pokrokové, která se na Moravském zemském sjezdu v Brně vymezila proti pražskému vedení. Tento konflikt vedl k masivnímu exodu straníků a založení Národní strany práce. V nadcházejících volbách získali Národní demokraté pouhých 4,3 % hlasů,¹⁰² což pro ně znamenalo katastrofu.

Po volebním debaklu si bylo stranické vedení vědomo, že je pro zachování existence naprosto nezbytné změnit svoji strategii. Ke starým hodnotám se nyní hlásila Národní strana práce, a proto se nové vedení rozhodlo úzce spolupracovat s fašisty. Pro svou ideovou blízkost se jednalo o čistě pragmatický krok, který měl v budoucnu zajistit převzetí voličské základny. Hlavní kampaní tohoto mocenského bloku bylo oslabení Masarykovy pozice, a především

⁹⁹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 200.

¹⁰⁰ Treaty of Rapallo 16. 4. 1922.

¹⁰¹ Lacina. *Postavení Československa ve světové ekonomice a příčiny hospodářské recese ve třicátých letech*, 352.

¹⁰² Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

vyřazení ze hry jeho chráněnce Beneše. Ten byl v hradních kruzích velice důležitou postavou a ztrátou jeho funkce by došlo k radikální změně. Vhodná příležitost se naskytl v roce 1926, kdy byla po vládní krizi nastolena úřednická vláda a Beneš nadále zůstával ve vládě jako odborník. Zformování aliance proti jeho osobě bylo zajištěno vedením Národní demokracie, ale také Jiřím Stříbrným v Národních socialistech a Milanem Hodžou v Agrárnickém křídle. Tento pokus však byl neúspěšný a v další, Švehlově vládě měl Beneš opět zajištěnou pozici ministra zahraničí.¹⁰³

V průběhu celých třicátých let zůstávala hlavním tématem neutuchající kritika Sovětského svazu a silná antibolševická rétorika. Do popředí se dostává otázka náboženství, které bylo komunistickým režimem tvrdě perzekuováno a bylo použito jako jeden z hlavních argumentů v tehdejších prohlášeních. Kritika vlády pro její zahraniční politiku rovněž neupadá. Myšlenka panslavické unie zůstává aktuální, nikoliv však se stávajícím režimem. Vládní sbližování se Sověty však nebyla vlastní iniciativa Československa, a Beneš zde prakticky kopíroval tendence Francie,¹⁰⁴ která zůstávala hlavním spojencem republiky. V očích Národních demokratů byla normalizace vztahů mezi velmocemi důkazem, že Francie jako garant bezpečnosti v Evropě nedokáže plnit své závazky. Dalším důvodem k nespokojenosti byly odlišné postoje k československé ekonomice. Vláda pod vlivem agrárníků prosazovala ochranu domácího zemědělského trhu před importem zemědělských produktů. Národní demokraté naopak prosazovali otevřenou ekonomiku, aby tak byl umožněn export československé produkce. Toto nesouznění nakonec vedlo k vystoupení Kramářovců z vládní koalice v roce 1934.¹⁰⁵ Opětovné zavítání mezi opoziční strany bylo chápáno jako taktický manévr, který umožnil rozšíření elektorátu před nadcházejícími volbami, protože prosazovaná exportní politika by měla zajistit hlasy průmyslníků, pro něž byl export naprosto stěžejním tématem.

K nadcházejícím volbám se rozhodla Národní demokracie vytvořit široký slepenec stran pod názvem Národní sjednocení, které sdružoval další objekty jako třeba Národní ligu, která byla domovskou stranou Jana Stříbrného poté, co byl vyloučen ze strany Národních socialistů. Významným partnerem byla rovněž Marešova Národní fronta, která sestávala z řady malých stran. Nejvýraznější z nich byla Česká obec fašistická, která jediná měla v rámci bloku reálný vliv. Tento politický subjekt byl již silně pravicový a hlásal antikomunismus hitlerovského

¹⁰³ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 202.

¹⁰⁴ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 608.

¹⁰⁵ Harna. *Československá národní demokracie*, 85

nacismu¹⁰⁶ a zaujímal tak místo nejpravicejší české strany na tehdejší polickém spektru. Předvolební kampaň byla zahájena s velkou vervou a Národní sjednocení si dokonce dělalo ambice na vítězství. Volební výsledky však dopadly hluboko pod očekávání a se ziskem pouhých 5,57 %.¹⁰⁷ Hlavní osobnosti tohoto uskupení byly pochopitelně výsledkem velice zklamání a Stříbrný se dokonce zřekl svého mandátu.

Národnímu sjednocení nezbyvalo než pokračovat ve své dosavadní protivládní politice, která byla naprosto nepřijatelná kvůli spojení s nenáviděným Sovětským svazem. Rezignovaný postoj platil i vůči západním spojencům, kteří v Kramářových očích tou dobou již naprosto selhali. Jedinou možností bylo dle jeho slov sblížení s Itálií, která byla jediným garantem bezpečnosti v oblasti. Silný odpor k bolševismu a pangermanismu byl dobře čitelný z dosavadní rétoriky. Kramář ovšem viděl v Německu silného vyzyvatele, který byl jako jediný schopen zastavit ultralevicové směry, které by se rozšiřovaly do Evropy. Docházelo tehdy k rapidnímu zhoršování zdravotního stavu předsedy strany čímž se rozhořel boj o nástupnictví, který se odehrával mezi Stříbrným a místopředsedou Hodáčem. Tento souboj o moc vyústil v roztržení strany a Stříbrný byl nucen odejít. Pod Hodáčovým vedením stále platila těžká protisovětská politika. Do vlády se dostala roku 1938, kdy prosazovala dohodu s Německem a odmítala spojení se Sověty.¹⁰⁸

Mezi významné novináře *Národních listů* se řadil Vincenc Červinka nebo Antonín Pimper. V období první republiky docházelo ke snižování kvality, která již nikdy nedosáhla úrovně z doby monarchie. Bylo tak dáno především díky čím dál extrémističtější rétorice Národních demokratů, která se následně promítla do novinových stran. S postupným exodem vnitrostranické neradikální opozice došlo rovněž k odchodu řady novinářů, kteří se již nechtěli angažovat v čím dál více pravicovém periodiku. Extremismus deníku dosáhl vrcholu v druhé polovině třicátých let, kdy se dal již označit za fašoidní. I Přes svou mimořádně agresivní rétoriku činil náklad novin ve všední dny přibližně 30 000 výtisků a o nedělích 40 000.¹⁰⁹ V období války došlo k výraznému poklesu, a to na 16 000 výtisků, přičemž nedělním vydáním se podařilo náklad navýšit až na 28 000.¹¹⁰

¹⁰⁶ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 205.

¹⁰⁷ Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

¹⁰⁸ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 207.

¹⁰⁹ Kárník. *České země v éře první republiky I.*, 328.

¹¹⁰ Pasák. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 229.

1.3.3 Rudé právo – Komunistická strana Československa

Komunistická strana byla založena v Československu roku 1921. Jednalo se o dlouhodobý proces,¹¹¹ který započal již roku 1918. Jednalo se o fúzi několika drobných komunistických spolků, které nezávisle na sobě vznikaly od počátku republiky. Početně nejvýznamnější skupinou však byly levicové frakce Sociálních demokratů.¹¹² Definovat program komunistů je poněkud problematické. Dlouhodobé cíle strany nebyly určovány jejich členy, ale jednalo se o mezinárodní cíl, který byl definován Komunistickou internacionálou. Jedinou možností, jak zjistit samostatný program, je zaměření se na krátkodobé a střednědobé cíle, které již závisely na konání strany. Tato iniciativa však byla v průběhu dvacátých let smetena ze stolu, kdy došlo ke splynutí veškerého programu s internacionálou a k úzké spolupráci se sovětskými komunisty.¹¹³

Mladá komunistická strana neměla příliš politických zkušeností a vnitrostranické poměry byly značně nestabilní. Po zavedení tuhého centralistického zřízení se začala objevovat nespokojenost a řada vnitřních rozporů, které vedly ke značné destabilizaci. Mezi straníky docházelo velice často k boji o moc a vznikaly různé frakce, které měly zajistit dominantní postavení v rámci strany.¹¹⁴ Tyto zákulisní praktiky vedly k šarvátkám a osobním sporům, které často končily odchodem členů ze strany a v lepších případech k jejich opětovnému návratu po vyřešení krize. Neustálá fluktuace členů nepříspěvala k zajištění stability strany jako celku a představovala tak zásadní problém v jejím bezproblémovém fungování. Častým sporem byly odlišné názory, podle kterých by se měla strana řídit. Problematické byly především rozkazy z Moskvy, které často naprosto neodpovídaly realitám československého prostředí a fakticky se jednalo o neuskutečnitelné požadavky.¹¹⁵ Tento problém však Sověty nebyl obecně přijímán a bylo tvrdošíjně naléháno na důsledné vykonání příkazu. Vedení KSČ většinou nátlaku podlehl a splnilo veškeré požadavky.

Mezi nejvýznamnější komunistické funkcionáře patřil Bohumír Šmeral, který však byl řadou představitelů osočován kvůli malé revolučnosti a byl napadnut, že se podřizuje buržoazii a spolupracuje s představiteli Československa.¹¹⁶ Na třetím kongresu komunistické

¹¹¹ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 711.

¹¹² Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 139.

¹¹³ Rupnik. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*, 84.

¹¹⁴ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 141.

¹¹⁵ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 727.

¹¹⁶ Rupnik. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*, 66.

internacionály se vedoucím komunistům za asistence Lenina podařilo Šmerala přesvědčit, že Komunistická strana československá bude podřízena Moskvě. Levicové komunistické křídlo však se situací nebylo spokojeno a nadále trvalo na odstoupení Šmerala z funkce. Radikální část strany se rozhodla, že Šmerala v jeho funkci nahradí povolanejší osobou. Snažila se revoluci šířit a členové strany měli za úkol přenést komunistické ideály z domu na své pracoviště. Tento plán nebyl většinou svých členů přijat a jeho naplnění ztroskotalo. Bylo to způsobeno jednak neochotou dělníků zakládat komunistické buňky na očích svých kapitalistických zaměstnavatelů a rovněž představitelé odborů tyto snahy nebyli ochotni tolerovat, protože zde spatřovali potenciální konkurenci, která oslabovala jejich pozici.

Ve volbách roku 1925 získali komunisté úctyhodných 13,6 %¹¹⁷ procenta hlasů a stali se tak druhou nejsilnější stranou v poslanecké sněmovně a nejsilnější stranou v opozici. V druhé polovině dvacátých let vedení KSČ muselo zahájit důležitý boj, který byl směřován proti nepohodlným členům ve straně. Tito „trockisté“ byly pro komunistické špičky nepohodlní, protože opakovaně kritizovali počínání Moskvy. Představitelé tohoto směru byli ze strany vyloučeni. Největším krizí, kterou si komunisté v době první republiky prošli, byl souboj o vedení strany mezi dvěma frakcemi – středovými vládnoucími představiteli v čele s Bohumilem Jílkem a Václavem Bolenem a ultralevicovými moskevskými exponenty, z nichž nejvýznamnější byl Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Mladá revoluční generace obviňovala dosavadní vedení strany z nedostatečné revolučnosti a přílišné pasivity, která byla neslučitelná s idejemi komunismu a požadovala výměnu stranického vedení. Jako důkaz neschopnosti dosavadního řádu byl využit fatální neúspěch takzvaného Rudého dne,¹¹⁸ který měl být alternativou za zakázanou spartakiádu. Zároveň se mělo jednat o demonstrativní akci, která měla celé zemi dokázat, že Komunistická strana je silná, a i přes neúspěchy v posledních letech dokáže do boje za své ideály strhnout masy pracujících. Očekáváno bylo přibližně 120 000 účinkujících, ale skutečný počet dosáhl sotva šesti tisíc.¹¹⁹ Toto fiasko nebylo ojedinělé a řadilo se spíše mezi další neúspěchy komunistů. Tato nevydařená akce byla však náležitě propagandisticky využita Gottwaldem. Důležitá byla rovněž podpora z Moskvy, která se tak bezostyšně vměšovala do vnitřních záležitostí československé odnože.

Gottwaldovo ultralevicové křídlo na 5. sjezdu KSČ, který se odehrával 18.-23. února 1929, zorganizovalo převrat, při kterém byl zvolen nový ústavní výbor a politbyro v čele

¹¹⁷ Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

¹¹⁸ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 730.

¹¹⁹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 143.

s generálním tajemníkem Klementem Gottwaldem.¹²⁰ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a o měsíc později došlo k masivnímu exodu elit i členů. Komunisté tak přišli o 26 poslanců a senátorů a rovněž o téměř 20 000 straníků.¹²¹ Odliv nastal i u představitelů inteligence a prominentních spisovatelů, mezi kterými můžeme jmenovat Jaroslava Seiferta a Marii Majerovou. Nové vedení si nechalo výsledky sjezdu schválit vedoucími představiteli v Moskvě a stalo se tak definitivním vítězem stranického souboje. Od této chvíle je KSČ jen prodlouženou paží Kremlu a vzdala se tak možnosti jakékoli vlastní iniciativy. V následujících volbách je patrný i odliv voličů, kteří komunistům dali 10 % hlasů¹²² - došlo tak ke ztrátě 11 mandátů.

Rozsáhlá bolševizace na konci dvacátých let nedokázala vyřešit všechny neshody ve straně a ta i nadále procházela většími či menšími krizemi. Problémem byl nyní šéfredaktor *Rudého práva* a rovněž člen politbyra Josef Guttman, který začal kritizovat politiku komunistické internacionály a Německé komunistické strany.¹²³ Ten tvrdil, že její aktivity mají negativní dopad na společnost a jejich taktika jednotné fronty pomáhá Adolfu Hitlerovi mobilizovat jeho voliče. Tento postoj byl zpočátku československou stranou schvalován, ale mezinárodní vedení internacionály bylo zásadně proti. Poté, co Guttman odmítl otisknout oficiální vyjádření internacionály v *Rudém právu*, došlo ke zvýšení nátlaku z Moskvy. Gottwald se z tohoto důvodu rozhodnul jednat a zahájil rozsáhlou kampaň proti svému spolupracovníkovi a posledního dne roku 1933 došlo k jeho vyloučení ze strany společně se všemi stejně smýšlejícími straníky. Naprostý paradox této aféry nastal následujícím roce. V důsledku měnících se politických poměrů v Evropě byla nutná revize dosavadního taktického přístupu. Byl revidován dosavadní extrémní přístup KSČ a došlo k připuštění možnosti spolupráce se socialisty, což de facto znamenalo, že byla strana nyní směřována podle původní Guttmanovi myšlenky. Ten se v létě téhož roku snažil opětovně do strany vstoupit, ale byl nevybíravě odmítnut se slovy, že je kontrarevoluční dezertér.¹²⁴

Zajímavé změny dosáhlo směřování strany po nucené emigraci Klementa Gottwalda do Moskvy, kdy se přechodným vůdcem strany stal Jan Šverma.¹²⁵ Jím zavedené změny způsobily, že strana byla mnohem více realistickou a schopná v rámci politického systému skutečně

¹²⁰ Rupnik. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*. (2002) s. 78-79.

¹²¹ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 732.

¹²² Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

¹²³ Rupnik. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*. (2002) s. 104.

¹²⁴ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 144.

¹²⁵ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 735.

fungovat. V demokratickém systému začala vydobývat uznání tím, že upustila od revoluční rétoriky, která měla za cíl pouze radikalizovat společnost a snažila se zapojit do politického dění.¹²⁶ Významným počinem byla prezidentská volba v roce 1935, kdy jednání strany mělo zásadní dopad na vítězství Edvarda Beneše do pozice hlavy státu.¹²⁷ Jeho novátorský přístup se však brzy setkal s nesouhlasem ve straně, která nebyla ochotná opouštět tradiční dělnickou politiku, na kterou byly její představitelé zvyklí od bolševizace roku 1929. S jeho vedením nesouhlasila rovněž komunistická internacionála, která měla obavy z jeho příliš nezávislého a tvůrčího přístupu. Do čela strany se brzy vrátil Klement Gottwald, který byl prověřeným a konzistentním straníkem.

Obecně můžeme říct, že Komunistická strana měla v prvorepublikovém politickém systému velice specifickou roli. Jednalo se o stranu, která svojí podstatou byla neslučitelná s jinými politickými subjekty. Svoji neustálou revoluční rétorikou nebyla svými politickými konkurenty brána nikterak vážně a jakékoliv její angažmá bylo značně problematické. Právě vystupování na nejvyšší politické úrovni působilo pro demokraticky smýšlející většinu nepřijatelně a KSČ se tak dostala do izolace. Její hlavní činností však nebyla práce v parlamentu, ale v různých pracovních organizacích a aktivistických hnutích, které bojovaly za lepší podmínky nejchudších vrstev a reprezentovala tak skupiny nespokojených. To bylo ústředním tématem, na které slyšela komunistická voličská základna.¹²⁸ V prostředí nové republiky byly sociální otázky žhavým tématem a komunistická strana patřila mezi nejhlasilější prvek tehdejší společnosti. To rovněž dokazují výsledky voleb, ve kterých byla KSČ nejvíce úspěšná v chudých regionech, a to převážně v zaostalém zemědělském prostředí Slovenska a Podkarpatské Rusy.¹²⁹

Komunisté, stejně jako zbytek politických uskupení té doby, disponovali vlastním periodickým tiskem, který měl za úkol komunikovat s voliči. Už v roce 1921 evidujeme velké množství titulů – 53 a z nich jsou 7 deníky.¹³⁰ Zbytek byla různorodá směsice obdeníků, týdeníků či měsíčníků, které byly zaměřeny pro muže, ženy, mládežnické organizace a pro různé národnostní i profesní skupiny. Distribuce byla zajištěna na různých úrovních, a to už od celostátní přes krajskou, a dokonce se jednalo i o závodní oběživo. Tento úctyhodný výčet je však jen iluzí. Ve skutečnosti většina titulů fungovala jen krátce a často docházelo ke změnám

¹²⁶ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 145.

¹²⁷ Rupnok. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*. (2002) s. 126.

¹²⁸ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 737.

¹²⁹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 148.

¹³⁰ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 145.

rozsahu, formátu a také periodicity. Velké množství titulů následně prošlo fúzí anebo se stalo pouhými hlavičkovými listy.

Toto značné problematické fungování bylo zapříčiněno hned několika faktory. Prvořadou příčinou byl samotný obsah jednotlivých periodik. Komunistický tisk nemůžeme chápat jako většinu konkurenčních médií. Stránky těchto titulů byly zaplněny propagací stranického programu, který své čtenáře nabádá k boji proti zaběhlému kapitalistickému řádu, demokratickému zřízení a rovněž republice samotné. Tyto bojovné tendence se nesetkaly s pochopením u státních orgánů, které v souladu s platnou legislativou jednotlivé tituly cenzurovaly a zavedly persekční opatření. Tento neustálý zájem úřadů způsoboval Komunistické straně nepříjemné finanční potíže a docházelo rovněž k uvěznění redaktorů. Nezajištěný způsob financování se následně promítnul do distribuce jednotlivých titulů, které cyklicky zanikaly a vzápětí znovu vznikaly pod jinými jmény. Přísný dohled státu nabyl vrcholu v době bolševizace komunistické strany na konci dvacátých let a ke zmírnění došlo až v době uzavření česko-sovětské smlouvy v roce 1935.¹³¹ Důležitým milníkem byla změna politiky KSČ i internacionály, což vedlo ke postupnému zlepšování vztahů v politické rovině.

Dalším důvodem nedostatečného financování byla enormně nízká prodejnost jednotlivých titulů. Komerční neúspěch měl přesně stejnou příčinu, proč si státní složky rudá periodika tak oblíbily. A to byl příliš radikální obsah, který svojí náplní míjel zájem běžného čtenáře. Náplň byla odtržená od reálného života a zaměřovala se především na teoretické přednášky, referovalo se zde o stranických schůzích a byly zde rovněž otištěny dopisy dělníků z výrobních závodů. Tato nezajímavá agenda nedokázala oslovit prakticky nikoho, a i většina straníků se placení předplatného vyhýbala. Už tak nízká kvalita dosáhla svého minima po odchodu posledních zbytků komunistické inteligence a spřízněných autorů, kteří byli rozčarováni změnou politického vedení a zvýšenou radikalizací po převzetí moci Klementem Gottwaldem.

Vedení strany se neúspěšně snažilo řešit všemi dostupnými prostředky. Mezi základní metody patřilo snižování výrobních nákladů, což bylo ovšem značně omezené opatření. Hlavní iniciativou bylo tedy shánění dodatečných finančních prostředků a pro tento účel strana využívala různé přidružené organizace za účelem uspořádávání sbírek, které měly zajistit další fungování tisku. Eliminace státních zásahů měla být zajištěna ilegální distribucí

¹³¹ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 725.

tiskovin, které byly šířeny především na úrovni firemních závodů a uličních organizací.¹³² Mezi nejzavedenější a nejúspěšnější periodika patřilo *Rudé právo*, které bylo k dostání na trhu již od září roku 1921¹³³ a stalo se ústředním komunikačním kanálem Komunistické strany.

1.3.4 Venkov – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

Strana, tak jak ji můžeme znát, vznikla až po vytvoření republiky v roce 1922,¹³⁴ kdy došlo k sjednocení českých a slovenských rolnických uskupení do jedné celostátní strany.

Počátky Agrárníků však můžeme sledovat již v časech habsburské monarchie. První formování programu, který by hájil zájmy zemědělců, máme doložený zhruba v 70. letech devatenáctého století.¹³⁵ Po dobu dvaceti let však nedošlo k žádnému výraznému posunu, než bylo roku 1899 založeno Sdružení českých zemědělců. Toto byl prvopočátek organizovaného rolnictva na našem území. Během následujících let vystřídalo uskupení řadu jmen, než došlo k ustálení na Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu. Významným byl rok 1904 kdy došlo ke sloučení České strany agrární a Moravské agrární strany, která se díky tomu stala nezanedbatelným politickým útvarům v českých zemích.¹³⁶

Početná voličská základna byla zajištěna hned několika faktory. V Československu bylo poměrně rozšířené vlastnictví zemědělské půdy a velká část obyvatelstva se živila jako zemědělci, což straně poskytlo širokou cílovou skupinu. Společně s programem, který si dal za cíl usnadnit otázky zemědělského podnikání, bylo poměrně jednoduché oslovit masy venkovského obyvatelstva. Agrárníci navíc dokázali velice efektivně argumentovat a svojí rétorikou tak oslovili různé sociální a zájmové skupiny, které byly úzce provázány s agrikulturou. Elektorát tak nebyl zajištěn jen mezi bohatými sedláky, jejichž pozemky zajišťovaly stabilní příjmy v případě prosazení politického programu, ale rovněž byla zajištěna náklonost méně majetného obyvatelstva, které bylo spojeno s venkovským životem.¹³⁷ Dalším významným činem po vytvoření republiky byla expanze na Slovensko a Podkarpatskou Rus, která straně zajistila celorepublikové pokrytí a došlo tak k maximalizaci voličského potenciálu.

Abychom mohli lépe pochopit popularitu Agrárníků, musíme se nejdříve seznámit s poměry tehdejší společnosti. Koncem 19. století docházelo v českých zemích k masivnímu

¹³² Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 145.

¹³³ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 724.

¹³⁴ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 81-82.

¹³⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 146.

¹³⁶ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 164.

¹³⁷ Končelík, Večeřa, Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 43.

hospodářskému růstu. To bylo dáno především výrazným růstem průmyslové výroby. Právě toto průmyslové dědictví si odneslo po rozbití monarchie Československo. Mnohem horší situace však panovala v zemědělství. To se potýkalo s dlouhodobou krizí, která měla hned několik příčin. Problémem byla mezinárodní konkurence, která český trh zaplavovala mnohem levnější zemědělskou produkcí.¹³⁸ Tento problematický jev se týkal například uherského obilí. Případná modernizace zemědělství, která by mohla tuto krizi překonat však nebyla možná, protože vyžadovala velkou finanční investici. Problémem byl nedostatek kapitálu, který se na venkově nevyskytoval. Většina volných finančních prostředků byla vynaložena na vyvážení zemědělské půdy z feudálního vlastnictví.¹³⁹ K vyvedení z této krize bylo potřeba politické zastoupení, které by podpořilo potřeby sedláků a umožnilo tak zefektivnění výroby. Tím by byla zajištěna konkurenceschopnost českých produktů v rámci monarchie. V průběhu poslední třetiny devatenáctého století docházelo k zakládání řady spolků, které si daly za cíl zlepšit situaci. Tyto spolky původně sympatizovali s Mladočechy díky jejich radikálnějšímu proti aristokratickému postoji, ale 6. ledna 1899 došlo k založení samostatné strany, která byla nezávislá na Mladočeších.¹⁴⁰

Zajímavou kapitolou jsou vnitrostranické poměry ve straně samotné. Široká nebyla jen jejich voličská základna, ale rovněž základna členská. Vstup k Aгрárníkům byl poměrně jednoduchou záležitostí. Stačilo vyplnit přihlášku a následně platit členské příspěvky.¹⁴¹ Ty tvořily významnou část stranického rozpočtu a byly naprosto nezbytné pro její financování. Jiné požadavky prakticky neexistovaly. Samozřejmostí bylo dodržování stranického programu a také dodržování stranické kázně. Fakticky se jednalo pouze o formality, jejichž dodržování bylo jen těžko vymahatelné a příslušné orgány měly velice laxní přístup. To ovšem vedlo k vytváření napětí uvnitř strany, která tak paradoxně trpěla svým velkým zastoupením u chudých vrstev.

Rozdílné sociální postavení členů narušovalo oficiální demokratický systém strany, který se na lokálních úrovních omezoval na vládu bohatých. Tento systém vycházel ze zaběhlého fungování na venkově, kde byl respektován člověk s přirozenou autoritou. Většinou se jednalo o majetné sedláky, kteří disponovali značným majetkem. Do čela místních organizací se tedy běžně dostávali movitější a starší členové, kteří následně do struktur strany dosazovali své

¹³⁸ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 16-17.

¹³⁹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 164.

¹⁴⁰ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 23.

¹⁴¹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 168.

přivržence, na kterých si mohli snadno vynucovat svoji vůli, protože se často jednalo o osoby ekonomicky závislé na těchto lokálních oligarchiích.

Druhou třetí plochou byla neshoda o stranické koncepci. V průběhu rozvoje se členská základna rozdělila na dva tábory. Jedni zastávali názor, že nejlepší bude vést stranu jako relativně úzký kruh osob. Proti nim stáli zastánci masového hnutí.¹⁴² Užší a konzervativnější model zastávali původní zakládající členové z řad bohatých sedláků, jako například Antonín Švehla starší. Ti jen těžko nesli masivní nábor nových členů s nelibostí. Mladší generace preferovaly širokou stranu, což vyústilo ve vnitrostranickou rozepři, při které došlo k omezení vlivu konzervativců a do popředí se dostali představitelé nového směru v čele s Antonínem Švehlou mladším.¹⁴³ Nedošlo však k naprosté eliminaci nespokojených hlasů, a i v budoucnu docházelo ke konfliktům. Těmto problémům byla učiněna přítrž až po vytvoření republiky a vyhlášení pozemkové reformy.¹⁴⁴ Konzervativní křídlo se rozhodlo založit stranu vlastní a vznikla Československá rolnická jednota.

Ústřední postavou celé politické strany byl Antonín Švehla. Ten patřil mezi nejdůležitější politické osobnosti meziválečného Československa a svojí obratnou diplomacií dokázal značně upevňovat vlastní pozici ve stranických strukturách. Rovněž se v průběhu let ukázalo, že Agrárníci byli dlouhodobě nejsilnější českou politickou stranou, která slavila volební úspěchy na všech úrovních tehdejší státní organizace.¹⁴⁵ Velmi slabou stránkou byla zahraniční politika, o kterou se její vedení prakticky nezajímalo. Jediný zájem o mezinárodní záležitosti byl projeven pouze tehdy, když se jednalo o obchod se sousedními státy jako například celní bariéry podobné případy.

Agrárnický tisk disponoval mnoha tituly a jejich počátky můžeme datovat do roku 1889 v Táboře, kdy byly založeny *Selské noviny*.¹⁴⁶ V další dekádě vznikla řada dalších titulů, které se zabývaly zemědělskou tematikou. Skutečným přelomem se stalo založení deníku *Venkov* Antonínem Švehlou a jeho bratry Stanislavem a Karlem roku 1906.¹⁴⁷ Jednalo se o vlajkovou loď stranické komunikace se svými přívrženci. *Venkov* se věnoval všestranně politickým otázkám a brzy se zde začaly zavádět specializovaná přílohy, které měly za úkol oslovit různé skupiny čtenářů. Nový deník se ukázal jako úspěch a brzy se dostal do všech zákoutí české

¹⁴² Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 27.

¹⁴³ Marek et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*, 431.

¹⁴⁴ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 172.

¹⁴⁵ Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Databáze Českého statistického úřadu.

¹⁴⁶ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 19.

¹⁴⁷ Pasák. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 347

země. Jeho masovému rozšíření ovšem bránilo jeho úzké zaměření na politické záležitosti. Roku 1914 tak bylo rozhodnuto o založení titulů, které se více zaměřovali na preference svých čtenářů. Jednalo se o Prahu určený *Večer* a pro vesnické obyvatelstvo *Lidový deník*, který vycházel v nákladu až 150 000 výtisků.¹⁴⁸

Distribuci značně usnadnilo zřízení soukromé tiskárny o roku 1906.¹⁴⁹ V nadcházejících letech došlo k založení řady dalších titulů, které se odlišovali především podle své cílové skupiny a rovněž podle místa distribuce. Týdeník *Cep* byl určen pro prosté lidové vrstvy, *Rozkvět* byl zase stranický ilustrovaný časopis,¹⁵⁰ týdeník *Moravský venkov* pro změnu dominoval Moravě a roku 1919 byl nahrazen deníkem *Svoboda*. Než započala velká válka, tak Agráři využívali sedm titulů.¹⁵¹ Snahu obsáhnout veškerá témata, kterými se mohl elektorát zabývat, dokazuje vznik *Agrární revue*,¹⁵² která byla prvním odborným časopisem se zemědělskou tematikou. Právě široký rozsah agrárního tisku umožnil velice efektivně komunikovat se svými voliči a kontakt s nimi tak byl prakticky neustálý. Bylo to dáno především citlivým odhadem společenských vztahů v regionech, což umožňovalo distribuci cíleně zaměřených lokálních periodik. Díky této cílené distribuci byly zajištěny dobré vztahy stranického centra v Praze a dalších buněk rozestých po republice.

I přes velké zastoupení na tehdejšímu trhu nebyla drtivá většina titulů nijak kvalitní, Jedinou výjimku tvořily klíčová média jako například *Venkov*, který můžeme považovat za elitářský v rámci stranické produkce, a jiné většinou odborně zaměřené tituly. Je to dáno především snahou zacílit na konkrétní region či skupinu čtenářů. Zajištění prodeje a proniknutí mezi tento okruh nákupčích bylo upřednostňováno před kvalitní autorskou tvorbou.

Vytvoření takto rozsáhlého portfolia různorodých periodik znamenalo nutnost vytvořit dostatečná distribuční zařízení, která umožnila zajisti výrobní kapacity pro veškeré potřeby strany. Skromné počátky Tiskařského a vydavatelského družstva rolnického v roce 1906¹⁵³ brzy vzaly za své a malý podnik se rozrostl do úctyhodných rozměrů. Na konci dvacátých let vlastnily tehdy už Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 13 tiskáren po celé republice a zaměstnávaly 87 redaktorů a stovky externistů. Vybudována byla rovněž vlastní zpravodajská síť, která dodávala zprávy do regionů. Velikost této společnosti potvrzuje i její

¹⁴⁸ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 174.

¹⁴⁹ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 29.

¹⁵⁰ Bednařík, Jirák, Köpplová. *Dějiny českých médií*, 147.

¹⁵¹ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 174.

¹⁵² Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 305.

¹⁵³ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 29.

obrat, který tou dobou dosahoval přibližně miliardy československých korun. Přesto se nejednalo o podnik ziskový, protože strana neustále kladla vysoké požadavky na propagaci agrárnického hnutí a šíření zemědělské osvěty. Ztráty podniku tak tvořili přibližně čtyři miliony korun.¹⁵⁴

Ve třicátých letech došlo k transformaci společnosti do koncernu Tiskařské a vydavatelské podniky Novina v Praze. Novina postupně rozšiřovala svůj vliv a výrobní kapacity. Koncem třicátých let koncern distribuoval 64 novinových i časopisových titulů. Své služby rovněž rozšířil na vydávání odborných publikací, beletrie a dokonce i cestopisů. Pro srovnání – v roce 1929 bylo distribuovaných titulů pouze 43,¹⁵⁵ což dokazuje neustálý růst společnosti. Agráři měli skrze Novinu obrovský vliv na tehdejší společnost a nezanedbatelná část trhu jim přímo podléhala. Postupným nárůstem tiskové agendy však rostl i vliv vydavatelství a nebyl již pouhým nástrojem stranické vůle. Pod vedením Josefa Vraného bylo v podniku vybudováno podhoubí pro krajně pravicové křídlo agráriků, které skrze kontrolu nad tituly dokázalo prosazovat svůj program. Například *Večer* pod přímým vlivem Vraného byl jeden z nejextrémističtějších deníků a spojoval nejpravicejší stranický proud.

Agrárnická strana skončila společně s první republikou a již nikdy nebyla obnovena. Vydavatelská činnost nakladatelství Novina nadále pokračovala a zajištěn byl rovněž chod ústředního deníku *Venkov*. Ten během existence protektorátu dosahoval nákladu přibližně 10 000 výtisků.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Marek et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, 175.

¹⁵⁵ Dostál. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, 305.

¹⁵⁶ Pasák. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 346.

2 Historické pozadí Zimní války

2.1 Finské knížectví v područí ruského cara a cesta ke svobodě

Část finského území byly odevzdána již caru Petru Velikému, který se stal vítězem rozsáhlého konfliktu, ve kterém čelil silám mladého švédského krále Karla XII. K severní válce došlo na počátku 18. století jednalo se o klíčový konflikt evropských dějin. Probíhal ovšem souběžně s válkou o španělské dědictví, takže se dlouhodobě nacházel na okraji světové pozornosti, byť dopad tohoto konfliktu byl naprosto zásadní pro vývoj Evropy.

Po dlouhé severní válce a následné sérii mírových jednání došlo ke změně poměru sil a Švédsko ztratilo své mocenské postavení ve prospěch Ruska. Na základě Nystadské smlouvy přešlo do ruského vlastnictví území dnešního Estonska a oblast Karélie. Právě druhé zmiňované území je pravlast starých Karelů, což jsou původní bohatýři z finského národního eposu Kalevaly, která stěžejním dílem finské kultury. Po zabrání tohoto klíčového území získalo Rusko Finy do svého područí a začíná se psát jejich společná historie.

O necelých sto let později za doby napoleonských válek proběhla takzvaná finská válka. Byla ukončena Fredrikshamnským mírem, kterým bylo Švédsko donuceno vzdát se východní části svého území a Alandských ostrovů.¹⁵⁷ I v dnešní době se jedná o platnou hranici mezi Finskem a Švédskem. Zde bylo utvořeno samosprávné Finské velkoknížectví, které se stalo součástí ruského impéria až do roku 1917.

Ve Finsku tou dobou vládlo nadšení. Vztahy s novými vládci byly mimořádně kladné. Přeci jenom Finové získali velkou měrou svoji samostatnost, která pod švédskou nadvládou nebyla dovolena. Nemale množství Finů si ovšem uvědomovalo, že vzájemné sympatie a příliš velké souznění by mohlo v budoucnosti způsobit nemalé potíže. Strach z rusifikace začínal být problémem a řada obyvatel trvala na vytvoření středového proudu, který by prosazoval upevnění pozice vlastního národa: „Už nejsme Švédové, nechceme být Rusy, buďme tedy Finy.“¹⁵⁸ Vyzývání hesel a skutečné činy jsou ovšem dvě zcela odlišné věci. Finská politická reprezentace příliš toto přání nereflektovala a nenajdeme zde ani žádné významné snahy o řešení této otázky.

Velice významnou osobností ve finských dějinách byl ruský car Alexandr II. Ten za své vlády poskytl Finsku poměrně rozsáhlou autonomii. Rovněž provedl řadu reforem v samotném

¹⁵⁷ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 81.

¹⁵⁸ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 14.

Rusku.¹⁵⁹ Jednalo se o velké kroky, které měly zemi transformovat na moderní stát a dohnat tak desetiletí, ve kterých největší pozemní říše zaostávala za svými západními konkurenty. Změny se mimo jiné týkaly zrušení nevolnictví a o pár let později přišla i změna správy, která do značné míry zavedla rozhodování o místních záležitostech do rukou regionů. Před touto změnou o všem rozhodovala ústřední vláda v Petrohradu a celý proces tak byl značně neefektivní. Reformy se dotkly také právního a soudního systému. Velké pozornosti se pak dostalo i reformě armády.

Přesto však byla početná skupina obyvatelstva s těmito reformami nespokojena. Mohlo za to především neustálé držení moci v rukou cara a vidina parlamentarismu byla stále poněkud úsměvná. Ruské samoděržaví bylo stále pevně spjato s panovnickým domem a ten nebyl ochoten se ho jen tak vzdát. Vzdělané společenské vrstvy zastávaly názor, že reformní tendence musí nadále pokračovat po vzoru západních zemí. Radikální jedinci se začali sdružovat do tajných radikálních organizací, které si dávaly za cíl eliminaci cara.

Občanská nespokojenost vyvrcholila atentátem a Alexandr byl zabit bombovým útokem na jaře roku 1881. Za vlády jeho syna – Alexandra III. došlo k vlně útlaku.¹⁶⁰ Rusové převzali kontrolu nad finskými vysokými školami, soudy a také nad tiskovými orgány. Nejtěžší období ale přišlo až za vlády Mikuláše II. V letech 1898–1904 byl gubernátorem Finského velkoknížectví jmenován Nikolaj Ivanovič Bobrikov,¹⁶¹ který vyvíjel intenzivní snahy o rusifikaci Finska a jeho následnou integraci do romanovské monarchie.

Došlo k zásadním změnám a kupříkladu byla zrušena autonomní finská armáda a došlo k integraci do armády ruské. Finové tak mohli být posláni kamkoliv, kde carská armáda zahájila bojové operace. Roku 1903 započala rozsáhlá reforma školství. Byly zřízeny komise, které měly za cíl zrevidovat učebnice tak, aby více vyhovovaly potřebám státu. Například měla být zrušena výuka finských dějin, aby mohla být nahrazena dějinami ruskými. Rovněž měla být posílena výuka ruského jazyka a posíleny pravomoci státního gubernátora. K naplnění těchto plánů nikdy nedošlo, protože Bobrikov byl v následujícím roce zabit finským aktivistou. Jeho ideologickým nástupcem byl Franz Albert Seyn, který po svém jmenování v roce 1909 pokračoval v integračním programu Bobrikova, který vyvolal další odpor finské veřejnosti. V době velké války už z finské autonomie prakticky nic nezůstalo.¹⁶² Odpor veřejnosti proti vládnoucím Rusům dosahoval nejvyšší úrovně.

¹⁵⁹ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 23–24.

¹⁶⁰ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 82.

¹⁶¹ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 11.

¹⁶² Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939–1940*, 14.

Finové se chopili své příležitosti v roce 1917, kdy využili únorové revoluce a jmenovali Nový senát, který využil stejných struktur jako měl finský parlament.¹⁶³ Tato revoluce ovšem neposkytla uspokojivé řešení finské otázky, a proto začalo hledání spojenců, kteří by Finům pomohli prosadit své zájmy. Jelikož Finko nemělo v průběhu první světové války žádnou armádu, bylo potřeba najít pomoc v zahraničí. Švédsko se zarytě drželo své neutrality, takže bylo osloveno vilémovským Německo, které nadšeně souhlasilo s vidinou jakéhokoliv oslabení ruského protivníka a zahájilo výcvik finských jednotek.¹⁶⁴ Tato jednotka byla později jádrem kvalitního finského vedení. Na podzim započala velká říjnová revoluce, která převrátila společenské poměry v celé zemi. Finsko 6. prosince 1917 formálně vyhlásilo nezávislost, která byla Leninovou vládou uznána na Silvestra téhož roku. Lenin neměl nejmenší zájem ztratit finské území, ale musel respektovat nárok na národní sebeurčení, o kterém bouřlivě hřímal ve svých proslovech.

Přesun moci z Petrohradu do Helsinek nebyl až tak problematickou záležitostí, jak by se dalo čekat. Díky rozvinutým strukturám a dlouhodobým separatistickým tendencím bylo zavedení právního vcelku jednoduchým úkolem. Problémem byl nedostatek politických zkušeností a vládní představitelé se museli učit až během svého fungování. Tento základní nedostatek vyústil v krátkou občanskou válku. Do čela bílých Finů se postavil generál Mannerheim,¹⁶⁵ který jako prioritu označil likvidaci finských Rudých gard, které byly finskými komunisty a významně posíleny 20 000 ruskými vojáky,¹⁶⁶ kteří místo odchodu do vlasti raději setrvali ve Finsku. Netrpělivá finská vláda urgovala Německo s žádostí o pomoc, a i přes námítky Mannerheima dorazil do Finska oddíl asi osmi tisíc mužů.¹⁶⁷ Mannerheim trval na tom, že Finsko musí být osvobozeno vlastními silami, aby byla jeho následná pozice co nejméně zpochybnitelná. Díky nešťastnému vládnímu rozhodnutí bylo v budoucnu Finsko často spojováno s Němci. Smutná na celé události je především skutečnost, že německé jednotky prakticky nijak nezasáhly so válečných událostí. Mnohem lépe organizovaná bílá armáda dokázala porazit rudé gardy, které po bitvě o Tampere ztratili většinu svých sil a vybavení.¹⁶⁸ I přes necelé půlroční trvání se celý konflikt řadí mezi temnou etapu finských dějin. Dodnes je společensky nepřijatelné ptát se Finů, na které straně bojovali jejich předci. Po ukončení bojů

¹⁶³ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 12.

¹⁶⁴ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 14.

¹⁶⁵ Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 134.

¹⁶⁶ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 15.

¹⁶⁷ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 35.

¹⁶⁸ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 137.

probíhala snaha o sjednocení společnosti a ve velkém byly udělovány milosti. Země se rozhodla udělat tlustou čáru za minulostí a začít s čistým štítem.

Občanská válka byla sice ukončena, ale řada bojovníků Rudých gard přešla do vedlejšího sovětského Ruska. Zde probíhaly neustálé pohraniční šarvátky, které neustále obtěžovali obyvatele daných regionů. Tyto potyčky ale nikdy nepřešly v otevřený konflikt, který by byl reálným poměřením sil. Důvody jsou naprosto zřejmé. Finsko nemělo naprosto žádný zájem se pouštět do další krvavých bojů, protože občanská válka už byla pro nový stát dost vysokou cenou.¹⁶⁹ Sovětský svaz také nebyl schopen plnohodnotné invaze, protože se aktuálně snažil porazit Polsko.

Definitivní ukončení bojů a právní uznání finsko-sovětské hranice bylo schváleno Tartským mírem¹⁷⁰ v roce 1920. Hranice byla ustálena přibližně na stejné linii, jako byla hranice Finského vévodství za dob cara. Velkým ziskem byl přístav Petsamo, který měl obrovskou strategickou hodnotu. Jednalo se nezamrzající přístav, díky kterému mělo Finsko zajištěno přístup do Barentsova moře a Severního ledového oceánu.

2.2 Období meziválečného Finska a válka se Sověty

Stejně jako u řady dalších nově vzniklých států byly začátky svobody komplikované. Přestože Finsko mělo jistou zkušenost s vládou díky svému, do jisté míry autonomnímu statutu v rámci ruské říše, muselo se potýkat s řadou potíží, které často postupovaly celým osvobozovacím procesem a nebyly mnohdy vyřešeny ani po skončení občanské války.

Jednou ze základních otázek bylo státní zřízení nové země. Původním plánem bylo vytvoření konstituční monarchie, ale tato varianta měla řadu komplikací. Především zde chyběl finský královský rod, který by mohl usednout na trůn. Zvolení krále ze zahraničního rodu bylo tedy jedinou možností. Díky dobré zkušenosti s Německem, které Finsku neváhalo opakovaně poskytnout pomoc, bylo rozhodnuto, že králem bude německý princ Fridrich Karel Hesenský.¹⁷¹ Po následné kapitulaci Německa už vidina Fridricha na trůnu nebyla tak atraktivní. Francie a Velká Británie navíc tlačily na Finsko, aby se vzdalo monarchistického zřízení a došlo tedy k vytvoření republiky.

Když se v průběhu dvacátých let ukázalo, že sovětský režim je plně funkční a dokáže v nové zemi kompetentně vládnout, představovalo to pro okolní státy důvod k znepokojení.

¹⁶⁹ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 152.

¹⁷⁰ Peace treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic – 14.10. 1920.

¹⁷¹ Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 187.

Masivní investice do industrializace a následného zbrojení společně s významným rozvojem Rudé armády byla předzvěst chystané expanze komunistů a Finsko začínalo mít obavy ze své národní bezpečnosti.

Stejně tak byli znepokojeni Sověti, protože vývoj meziválečné Evropy v nich vzbuzoval sílící nejistotu a obavy o zajištění své západní hranice. Hlavním důvodem obav předních představitelů politbyra byla vzrůstající síla ultrapravicových režimů ve světě. Jejich nástup byl usnadněn vypuknutím hospodářské krize v roce 1929. Rovněž znepokojivá byla aktivita těchto režimů. Můžeme mluvit o japonské invazi do Mandžuska v roce 1931 a vzestup Adolfa Hitlera roku 1933. Následná invaze fašistické Itálie do Habeše roku 1935 a vypuknutí španělské občanské války v roce 1936 pak bylo jen dalšími impulsy, které utvrdily vedení Sovětského svazu o zabezpečování vlastních pozic. Obavy vzbuzovaly nestranné země na západě, u kterých byla jejich neutralita brána jako negativum. Panovala obava, že nastane stejná situace jako v případě Belgie za velké války a jejich území bude využito nepřítelem pro postup na sovětské území. Zásadní problém tedy představovalo Finsko a pobaltské republiky, přesně jak předpokládalo vedení Sovětského svazu. Vrchní velení finských sil si uvědomovalo stejnou situaci a o to více zastávalo svoji neutralitu, aby pokud možno eliminovalo konflikt se svým sousedem.¹⁷² Dalším svědectvím o budoucím útoku na Sovětský svaz bylo spatřováno v uzavření Paktu proti Kominterně z roku 1936.¹⁷³ Obavy dále podpořila návštěva Finska německou delegací v čele s generálem Rüdigerem von der Goltzem, která se zúčastnila finských oslav 20. výročí vítězství nad bolševiky v občanské válce.¹⁷⁴ Problematické bylo načasování, protože probíhající oslavy vypukly krátce po anšlusu Rakouska a v době zahájení jednání se Švédskem na opevnění Alandských ostrovů. Na základě tohoto podnětu byly zahájeny rozhovory mezi Moskvou a Helsinkami, které měli zajistit budoucí spolupráci.

Prioritou v následujících měsících bylo navázání bližších vztahů za pomoci uzavření smlouvy o spolupráci, která by zavazovala Finsko k tomu, že v případě konfliktu nebude podporovat nacistické Německo a Sovětům bude dovoleno opevnit strategický ostrov Suursaari ve finském zálivu. Tyto podmínky ovšem porušovaly zásady neutrality, a tak byly finským ministrem zahraničí zamítnuty. Nový sovětský návrh přišel v březnu roku 1939 a nabízel příležitost pro finské firmy v oblasti Karélie a neměla by námitky pro opevňovací práce v oblasti Aland, pokud by Finové schválili pronájem ostrůvků ve Finském zálivu po dobu třiceti

¹⁷² Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 295.

¹⁷³ Anti-Comintern Pact – 25. 11, 1936.

¹⁷⁴ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 16.

let a využili nabídek vyzbrojení se sovětskou technikou.¹⁷⁵ Tento návrh byl obecně považován za rozumný a byl doporučen i Mannerheimem. Přesto došlo k jeho zamítnutí. Sovětské obavy z Finů díky neúspěšným jednáním vzrůstaly, a ještě více byly prohloubeny kvůli tradičně dobrým vztahům s Německem, které bylo hlavním spojencem při budování finské samostatnosti.

Radikální změny postojů bylo dosaženo díky uzavření paktu Molotov-Ribbentrop,¹⁷⁶ který naprosto převrátil dosavadní politiku většiny evropských zemí. Sovětský svaz si zajistil své hranice, a navíc mu bylo dovoleno díky tajnému dodatku¹⁷⁷ rozšířit svůj vliv ve východní Evropě. Po uzavření dohod s pobaltskými státy byla započata jednání s Finy. V průběhu následujících měsíců proběhlo několik jednání, ale obecně lze požadavky sovětů zúžit na několik základních bodů:¹⁷⁸

- Vybudování sovětské vojenské základny na poloostrově Hanko
- Finsko musí odstoupit všechny ostrovy ve Finském zálivu
- Finskou převede území v blízkosti Murmansku a Leningradu do sovětského vlastnictví
- Transfer sovětských jednotek přes finské území v případě blíže nespecifikovaného ohrožení

Zadané podmínky porušovali zásady finské neutrality a v jistých bodech se jednalo rovněž o narušení bezpečnosti státu. Podmínky byly zhodnoceny jako nepřijatelné a vzájemné rozhovory ztroskotaly. Následovala prudké vyostření situace a obě strany se připravili na zahájení vojenského konfliktu.

Plnohodnotná sovětská invaze začala 30. listopadu 1939. Legitimita ofenzivy vytvořená na základě Mainilského incidentu¹⁷⁹ však nebyla světově přijímána a po dvou týdnech bojů byl Sovětský svaz vyloučen ze Společnosti národů. Sovětská generalita byla ohromena německým způsobem boje, který byl předveden v Polsku. Rychlé obsazení Finska bylo příležitostí, jak demonstrovat moc Rudé armády, která si poradí s jakýmkoliv protivníkem. Původní operační plán počítal s postupem do hloubky až 110 kilometrů za necelé dva týdny.¹⁸⁰ Rudá armáda byla

¹⁷⁵ Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 300.

¹⁷⁶ Treaty of Nonaggression Between Germany and the Union of Soviet Socialist Republics – 23. 8. 1939.

¹⁷⁷ Secret Additional Protocol – 23. 8. 1939.

¹⁷⁸ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 22-26

¹⁷⁹ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 53.

¹⁸⁰ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 191.

tou dobou nejmocnější silou na světě a mohla se chlubit mnohem lepšími parametry než armáda německá, natož ta finská. Teoreticky.

Masivní výdaje na zbrojení umožnily Sovětům vytvořit mohutnou sílu složenou nejen z mužů, ale rovněž obrovského množství tanků a jiné pokročilé techniky. Provedeme-li srovnání, dozvíme se, že poměr sil je naprosto nepředstavitelný. Na hranicích čekala armáda o síle 23 divizí, ve kterých se nacházelo přibližně 450 000 vojáků. Mnohem znepokojivější byl však počet těžké techniky, která měla podporovat útočící pěchotu. Mluvíme přibližně o 2 000 tancích a přibližně tisícovce letadel.¹⁸¹

Největší bojová síla byla koncentrována na Karelské šíji. Tento relativně úzký prostor mezi Finským zálivem a Ladožským jezerem byl považován za bránu do Finska. Jednalo se o hustě osídlené území s dobře vybudovanou infrastrukturou, která umožňovala rychlý postup motorizovaných a mechanizovaných sborů. Na tomto úseku fronty bylo koncentrováno přibližně 250 000 mužů s podporou 1 500 tanků.¹⁸² Sovětské vedení předpokládalo, že průlom v těchto pozicích bude rozhodující a dojde díky němu ke zhroucení finské obrany.

Na sever od Ladožského jezera byla rozmístěna tři sovětská velitelství, která měla koordinovat bojové operace na východní hranici Finska. Generál Kirill Mereckov, který měl celou operaci na starosti začal prozřetelně budovat pozemní komunikace a masivní skladovací prostory již na počátku roku 1939, což Sovětům zajistilo poměrně dobré zázemí pro budoucí ofenzivu. To umožnilo silnou koncentraci vojsk v prakticky neobydlených oblastech. Zásobování bylo zajištěno primárně díky murmanské magistrále,¹⁸³ která byla klíčovou spojnici se Severním ledovým oceánem a v průběhu druhé světové války byla zásadní zásobovací trasou, která zajišťovala bojeschopnost Sovětů. Pro Finy se ovšem jednalo o katastrofický scénář, na který nebyli připraveni a byli si moc dobře vědomi, že na zajištění celé státní hranice nemají dostatečný počet jednotek.

Pokud vezmeme v úvahu celkové počty obou armád, sovětská strana je v obrovské přesile. Počty mužů nejsou až tak zarážející – dostaneme se k poměru 3:1 ve prospěch Rudé armády. Masivní převaha je ovšem patrna v počtu techniky. 80:1 v případě tanků, 5:1 v počtu děl a 5,5:1 u bojových letadel.¹⁸⁴ Naprosto zásadní je také průmyslový potenciál obou zemí. Maličké Finsko se téměř vyrovnalo počtem obyvatel Leningradu. Ani výrobní kapacity pro

¹⁸¹ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 64.

¹⁸² Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 19.

¹⁸³ Tuunainen. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War*, 110.

¹⁸⁴ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 66.

životně důležitou municí nemohly ani vzdáleně postačovat v nadcházejícím konfliktu. Na druhé straně Sovětský svaz v minulých pětiletkách dramatickým způsobem zvýšil vojenskou produkci a výdaje na zbrojení představovaly velkou část rozpočtu země. Žalostný stav chudé finské armády lze dobře vykreslit faktem, že stát neměl peníze ani na vojenské uniformy. Vojáci přišli ve svém civilním oblečení a často i se svojí výstrojí. Nezřídka se stávalo, že odvedenci si přinesli i svoji vlastní zbraň. Příslušnost k armádě pak byla prokazována erárním opaskem, který vojáci obdrželi při nástupu.

I přes nepříznivé vyhlídky se mohla finská obrana o řadu věcí opřít. Pravděpodobně nejdůležitější byla velmi vysoká morálka a disciplína armády. Tento jev se dá vysvětlit různými faktory. Tím prvním jsou silné protikomunistické postoje, které jsou mezi obyvateli hluboce zakořeněny již od občanské války, kdy docházelo k bojovým střetům mezi Finy a bolševickými vojáky, kteří bojovali na straně finských komunistů. Dalším důležitým aspektem je samotná povaha Finů. Ve finštině je tato nátura vyjádřena termínem *Sisu*.¹⁸⁵ Překlad tohoto slova je značně komplikovaný, protože se jedná o unikum, které najdeme jen ve finštině. Dalo by se volně přeložit jako houževnatý tvrdohlavý vzdor. Především toto vysoké odhodlání bylo hlavním rozdílem mezi obránci a útočníky.

Důležitým faktorem obrany byla rovněž příprava na konflikt se Sověty. Nejvýznamnějším symbolem obrany byla stavba opevnění, stejně jako všude v tehdejší Evropě. Obranschopnost Karelské šíje byla zesílena stavbou takzvané Mannerheimovy linie,¹⁸⁶ která se opírala a přírodní překážky a zvyšovala tak svoji hodnotu. Nejednalo se o mohutným pevnostní systém, jaký známe z Maginotovy linie, dokonce nesnese ani srovnání s československým pohraničním opevněním. Celý obranný pás byl budován s podstatně nižším rozpočtem a tento přístup můžeme i dobře pozorovat. Velká část stavební činnosti probíhala za pomoci tisíců dobrovolníků ve spěchu v létě roku 1939, kdy vzrůstaly obavy o bezpečnost země.¹⁸⁷ Přírodní podmínky znemožňovaly stavbu těžkého železobetonového opevnění. Podloží v oblasti Karelské šíje nedokázalo unést velké těžké objekty, protože se v tomto regionu nacházelo velké množství vodních zdrojů, což vedlo k celkovému podmáčení těchto staveb a jejich následnému zabořování do země. Betonové bunkry byly postaveny jen v počtu vyšších desítek¹⁸⁸ tam, kde pro to byly příhodné podmínky. Velká část fortifikací byla jen dobře kamuflovanými kulometnými stanovišti, které byly nejčastěji postaveny ze dřeva. Právě

¹⁸⁵ Nenyé, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 57.

¹⁸⁶ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 62.

¹⁸⁷ Tuunainen. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War*, 154.

¹⁸⁸ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 63.

kvalitní kamufláž byla základním prvkem finské obrany. Předpřipravené pozice byly úzce spojeny s terénem, který hrál velkou úlohu. Linie zákopů byly často vedeny za padlými stromy. Skalky a balvany pak poskytovaly pevné obranné pozice.¹⁸⁹ Nejednalo se tudíž o obrannou linii tak, jak ji známe z našeho prostředí, ale plán obrany byl mnohem pružnější a místo odolných, těžce fortifikovaných pozic se jednalo důmyslný systém překážek a zákopů, který měl nepřátelské jednotky primárně zdržet než zastavit.

Největší výhodu v nadcházející bitvě poskytlo Finsku paradoxně sovětské vedení. Konkrétně jeho nejvyšší představitel – Stalin. Díky Velké čistce byla odstraněna řada osob, která mohla představovat nebezpečí pro jeho osobu. Stalin se obával rozsáhlého spiknutí mezi svými spolupracovníky. V průběhu této rozsáhlé akce bylo zatčeno a podrobeno výslechu přibližně půl druhého milionu osob. Během těchto procesů si nemohl být nikdo jistý vlastní bezpečností a mnoho set tisíc osob bylo odesláno na popraviště a nepřeborné množství dalších bylo posláno do pracovních táborů na Sibiři. Kromě politické konkurence bylo zdecimováno i vedení obranných složek. Z armády byly odstraněny tisíce důstojníků¹⁹⁰ a většina vysokého armádního vedení. Čistka se dotkla rovněž námořnictva a letectva. Stalin svým rozhodnutím fakticky odstranil veškerou opozici v celé zemi a jeho pozice se stala neochvějná. Fatálně ovšem snížil bojeschopnost Rudé armády.¹⁹¹ Tisíce kvalifikovaných důstojníků bylo popraveno a stejný osud čekal rovněž většinu generality. Prázdné pozice byly dosazeny novými důstojníky, kteří sice nepředstavovali hrozbu pro vládnoucí stranu, ale zároveň nevěděli zhola nic o válčení.

Nesmíme opomínat přehnané sebevědomí sovětského vrchního velení. To dalo rozkaz k vypracování bojového plánu příliš pozdě a následné vojenské přípravy byly velice kvapné. Některé divize, se kterými se počítalo pro invazi byly v době zahájení konfliktu stále ještě dislokované a mobilizace probíhala velice pomalu. Rovněž nebylo bráno na zřetel varování hlavního velitele dělostřelectva – maršála Nikolaje Voronova, že stanovené cíle jsou nerealistické a v zadaném časovém horizontu není možné dovést invazi do konce.¹⁹² Rovněž poukazoval na nedostatečné stavy zásob, které by pro invazi potřeboval. Ruku v ruce jde rovněž podcenění protivníka. Nutno podotknout, že vzhledem k diametrálním rozdílům ve velikosti a vybavenosti vojska je tento svrchovaný pohled na Finy naprosto pochopitelný. Sovětskou

¹⁸⁹ Nenyé, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 59.

¹⁹⁰ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 68.

¹⁹¹ Tuunainen. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War*, 36.

¹⁹² Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 17.

generalitu nemohlo ani ve snu napadnout, že o tolik slabší protivník bude bojovat s takovou houževnatostí.

Probíhající válka byla ze sovětského pohledu naprostou katastrofou, která byla zapříčiněna výše zmiňovanými důvody. I přes počáteční úspěchy a pokračující postup došlo k ustálení bojových linií ne relativně stabilních hranicích. Oblast karelské šíje se stala místem těžkých pozičních bojů, které můžeme znát z první světové války. Postup na jiných částech fronty byl obdobný. Sovětská masa nedokázala překonat slabé, přesto mimořádně odolné finské linie a případné pokusy o průlom znamenaly fatální ztráty pro Rudou armádu. Problém představovala i nadcházející zima, která byla pro sovětskou generalitu nepříjemným překvapením a velká část vojska se musela podotýkat s hlubokými mrazy o hodnotách až - 30°C.¹⁹³ Jediný reálný úspěch byl zaznamenán na samotném severu Finka, kdy došlo k odříznutí přístupu do severního ledového oceánu a obsazení přístavu Petsamo.

I přes mnohem menší sílu dokázala finská armáda uštvědit sovětům bolestivé porážky. Boje v okolí ladožského jezera byly místem zoufalé obrany a Rudoarmějci zde o přes vysoké ztráty nedokázali dosáhnout jakéhokoliv progresu. Velice efektivním prvkem obrany bylo nasazení elitních odstřelovačů, kteří nic netušící vojáky dokázali po stovkách likvidovat z bezpečné vzdálenosti.¹⁹⁴ Známa byla rovněž taktika, kdy se tito snajpři přiblížili k sovětským táborům a likvidovali osoby v blízkosti ohně. Tak se útočníci museli rozhodnout, zda být zastřeleni nebo umrznout, protože této hrozbě nedokázali efektivně čelit. Pomocí tohoto partizánského boje se dařilo Finům efektivně zhoršovat situaci protivníků a Rudá armáda tak postupně přicházela o značné množství mužů a techniky. Asi největším úspěchem obránců bylo rozdrčení dvou střeleckých divizí a tankové brigády v bitvě u Suomussalmi,¹⁹⁵ které měli za úkol rozetnout Finsko ve dvě a rozhodnout tak celý konflikt. Čtyřikrát slabší síly obránců zde dokázaly překonat mnohem silnějšího protivníka a s celkovou bilancí přibližně 2 500 mrtvých anebo zraněných zde dokázaly Rudé armádě způsobit ztráty přibližně 20 000 mužů.

Změna přišla až po vystřídání velitele Leningradského vojenského okruhu – maršála Klimenta Vorošilova mnohem schopnějším generálem Semjonem Timošenkem, který dokázal vykompenzovat neschopnost předchozího vedení a pod jeho velením začaly sovětské síly postupně zlepšovat své bojové operace.¹⁹⁶ Postupně došlo k výraznému zlepšení organizace a

¹⁹³ Nenyé, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 165.

¹⁹⁴ Tuunainen. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War*, 123.

¹⁹⁵ Tuunainen. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War*, 98.

¹⁹⁶ Nenyé, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 232.

dokázala se projevit masivní materiální převaha, které již nebylo možné žádným způsobem vzdorovat. I přes zoufalý odpor obránců nebylo možné invazi zadržet a maršál Mannerheim byl nucen informovat finskou vládu o neschopnosti dalších obranných operacích. Vláda na základě této informace zahájila mírová jednání se Sověty, které vyústila v uzavření takzvaného Moskevského míru.

Mírová dohoda¹⁹⁷ se vyznačovala tvrdými podmínkami, které byly pro poražené Finsko těžkou ranou. Hlavní částí smlouvy se týkaly především územních změn, které si vynutil Sovětský svaz. Největší ztrátou bylo odstoupení Karélie, která představovala nejbohatší a nejhustěji obydlený region ve Finsku. Jednalo se o oblast s většinou průmyslu a řadou strategických objektů jako jsou vodní elektrárny a veškeré obranné prvky. Rovněž byl těžce narušen systém vodních cest ve východním Finsku, protože velká část propojovacích kanálů se nyní nacházela na sovětském území. Více než 400 000 Karelců ztratilo své domovy a finská vláda se společně s výrazným ekonomickým šokem musela vypořádat s masivní přistěhovaleckou vlnou a najít pro nově příchozí nové ubytování a příležitosti.

Finsko se každopádně nesmířilo s nastalou situací a rozhodlo se začít připravovat na další vojenské střetnutí, které vešlo ve známost jako pokračovací válka. V tomto konfliktu zaútočilo ve spolupráci s Německem na Sověty a získalo zpět veškeré ztracené území, které drželo až do ukončení války v roce 1944, kdy se hranice vrátily do předválečných linií.

¹⁹⁷ The Treaty of Peace between The Republic of Finland and The Union of Soviet Socialist Republics – 12. 3. 1940.

3 Zimní válka pohledem protektorátních médií

Konflikt mezi Sověty a Finy byl v minulosti často upozadován, protože probíhal souběžně s druhou světovou válkou, která byla pro zbytek světa podstatně důležitější. Přesto byly boje mezi oběma zeměmi důsledně sledovány nacistickým Německem a jednalo se o jedinou příležitost, kdy bylo možné studovat sovětské vedení války před zahájením invaze na východ. Pozornost bylo pochopitelně přitahována i zpravodajci, kteří o veškerém dění informovali své čtenáře a posluchače.

Počátek mého sledovaného období jsem stanovil na 23. srpen 1939, tj. podepsání paktu Molotov-Ribbentrop.¹⁹⁸ Toto datum jsem zvolil úmyslně, protože mezi tajnými dodatky této smlouvy bylo zaneseno území Finska do komunistické sféry vlivu a od tohoto data byl konflikt mezi Sověty a Finy jistý. K 23. srpnu jsem se rozhodl evidovat veškeré záznamy vyskytující se v tištěném zpravodajství o Finsku a jeho zahraničně-politických aktivitách. Sledoval jsem rovněž rubriky sportu a články určené k relaxaci, abych tak dokázal zaznamenat veškeré informace, které se o této zemi dostaly ke čtenáři a jakým způsobem byla vykreslena finská kultura a vše s ní spjaté. Koncem sledovaného období je pak poslední den měsíce března roku 1940. Hlavním důvodem tohoto data bylo uzavření Moskevského míru 12. března. Zbýlých 18 dní je vyhrazeno pro sledování reakcí na uzavření míru a díky tomu mi bude umožněno dostatečně analyzovat, jakým způsobem byl závěr války prezentován a jak byly hodnoceny podmínky mírové smlouvy. Delší rozsah sledovaného období jsem vyhodnotil jako zbytečný, protože v první polovině dubna zahájilo Německo invazi do Skandinávie a následně byl zahájen vojenský vpád do Beneluxu a Francie. Mediální prostor byl následně zaplněn postupem německé armády a vyplňoval fakticky celou sekci pro světové dění.

3.1 Kvantitativní analýza legálního tisku

Ve sledovaném období od 23. srpna 1939 do 31. března 1940 uběhlo celkem 221 dní. Celkové období ovšem nemůžeme brát jako jednotný celek, protože před samotným začátkem války následovala ještě dlouhé přípravné období, které poskytlo redaktorům věnovat pozornost dění v Polsku a postupu ve druhé světové válce a dalším záležitostem.

Před vypuknutím Zimní války máme k dispozici 99 dní. Hlavní část pozornosti byla zaměřena na vypuknutí druhé světové války a invazi do Polska. Ve všech třech sledovaných denících se jednalo o zásadní událost a čtenář byl pravidelně informován o probíhajících bojích. Náležitá pozornost byla pochopitelně věnována i přípravným událostem jako bylo napadení

¹⁹⁸ Treaty of Nonaggression Between Germany and the Union of Soviet Socialist Republics – 23. 8. 1939.

vysílače v Gliwicích, kterým byla zajištěna legitimita německé invaze. V kontextu těchto prvořadých informací byla většina ostatního zahraničního zpravodajství upozaděna. K normalizaci poměrů došlo až po kapitulaci Polska a jeho následné rozdělení mezi Sovětský svaz a Německo. Přesto se pozornost Finům nevyhýbala tak, jak by se mohlo zdát.

Na stranách *Lidových novin* byly články týkající se finského prostoru poměrně v častém zastoupení. Celkový počet čísel, vydaných ještě před vypuknutím války, je 181. V celkem 53 vydáních nějakým způsobem figuruje Finsko. V některých případech se jedná o články, které svým obsahem neodpovídají námi sledované problematice – konkrétně je jich zde 13 a většinou se jedná o sportovní nebo kulturní rubriku – často se zde rozebírají plánované Olympijské hry v Helsinkách v roce 1940. Zahraničně politickými tématy se v předválečné době zabývá celkem 43 výskytů. Velká část z nich je zastoupena jen krátkými „tweety“ o délce maximálně jednoho odstavce. Tyto zprávy mají velice stručný informativní charakter a obsahují jen základní informaci. Konkrétně se jedná o 19 zpráv. Dalších 24 jsou dlouhého rozsahu o délce delší než jeden odstavec. Informace se zde objevují dosazené do kontextu, nebo se jedná o řadu sdělení zapsaných pohromadě. Finsko je z celkových 43 výskytů jmenováno ve 33 případech samostatně a ve zbylých 10 je začleněno do vyššího celku – zpravidla se jedná o uskupení severských států nebo často označováno jako Nordický blok. V celkových 53 číslech, ve kterých bylo obsaženo Finsko, má články na titulních stranách 29 z nich. V průměru bylo o Finsku a jeho politicko-diplomatické situaci psáno v každém 4,21 čísle. Vezmeme-li v úvahu dvoudenní frekvenci vydávání, zjistíme, že se čtenář mohl o Finsku dočíst každý druhý den. Titulní strany byly pak obsazeny každý čtvrtý den. Publikování jednotlivých článků získávalo na intenzitě čím blíže bylo k zahájení konfliktu.

Deník agrárnícké strany vyšel před zahájením vojenské invaze v 84 číslech. Oproti ostatním sledovaným periodikům vycházel pouze jednou denně a v pondělí pak nevycházel vůbec. Díky své nižší periodicitě byly na stranách koncentrovány důležitější informace, a proto zde najdeme 26 čísel, které pojednávají o finské politické situaci a rovněž o jeho diplomatických vztazích. Jedná se o jediné téma, kterým se *Venkov* zabývá a není zde poskytnut prostor jiným událostem. Nízké zastoupení článků na titulní straně – pouhých 6, se dá vysvětlit primárním nezájmem o zahraniční události v této oblasti. Na stránkách *Venkova* dominovali spíše články krátkého rozsahu, které zde byly zastoupeny 19 výskyty proti 12 článkům dlouhého rozsahu. V průměru se čtenář dočetl o Finsku v každém 3,23 čísle. Tento průměr je hluboce za *Lidovými novinami*, protože kvůli nižší prodejní frekvenci docházelo k přenosu

informací pouze 2krát týdně. V případě titulních stran mluvíme pouze o titulku v každém šestnáctém vydání.

Na poslední místo se staví *Národní listy*, které se svými 128 vydáními obsahují Finsko v celých 40 případech, z toho 26 je umístěno na titulní straně. V průměru se tedy články o Fincech vyskytují v každém 3,2 výtisku. Titulní listy jsou osazeny u 4,92 výtisku. Fakticky se tak dostaneme na obdenní periodicitu a v případě titulních stran na každý třetí den. Články dlouhého rozsahu zde převyšují ty krátké v poměru 22:19. Na rozdíl od *Venkova* se zde vyskytují články, které naprosto nesouvisí se zadanou problematikou. Jedná se o články ekonomického rázu. Byť se nejedná o tak častý výskyt jako v případě *Lidových novin*, je to vzhledem k podstatně nižší úrovni periodika zajímavé zjištění. Jedná se konkrétně o dva články. Finsko bylo předmětem ve 31 zprávách a součástí vyššího celku bylo zařazeno v 10 případech. Opět se jednalo především o uskupení severovýchodních států.

Všechna periodika dokázala čtenáře informovat o událostech na severu. Ve většině případů se jednalo o obdenní frekvenci. Výjimku tvořil *Venkov*, který poskytoval zpravodajství v průměru pouze dvakrát do týdne. Tuto skutečnost můžeme obhájit samotným stylem novin. Zahraniční politika byla odjakživa upozaděvanou rubrikou a pro agrární redaktoři měla jen okrajový význam. Prioritní bylo zaměření na zemědělská témata, která pro sedláckou společnost bylo mnohem důležitější. Nízká periodicitu *Venkova* byla rozhodně jedním z faktorů. V případě šesti výtisků týdně nebyl jednoduše prostor pro příliš mnoho zpravodajství jako ve dvou dalších sledovaných denících.

Výraznou změnou prošlo informování o finsko-sovětských vztazích po zahájení bojových operací. K formálnímu vyhlášení války nikdy nedošlo. Konflikt, který trval 104 dní už představoval atraktivní čtenářské téma pro sekci zahraničního zpravodajství. Pokud vezmeme v potaz průběh druhoválečných bojů, tak se vlastně jednalo o jedinou válku, o které mělo smysl psát. Probíhající konflikt se západními spojenci byl touto dobou na mrtvém bodě a armády vyčkávaly na tah protivníka. Německo mezitím upevňovalo moc v nově obsazeném Polsku a válka v Asii byla pro evropské čtenáře zbytečně daleko. Právě nedávno skončené polské tažení nám umožní srovnat, s jakou intenzitou bylo psáno o daných konfliktech. Problémem adekvátního srovnání Zimní války a obsazení Polska je v délce jejího trvání a postupných vojenských událostech. Ve Finsku se jednalo o poměrně dlouhý a poziční konflikt. V Polsku bylo díky až absurdní efektivitě Wehrmachtu po válce dříve, než došlo k adekvátní reakci. Neustálý postup vojsk rovněž zajišťoval nová témata, která byla předkládána čtenáři. Pro srovnání jsem si tedy vybral měsíc září, během kterého bylo rozhodnuto o osudu Polska. Ve

všech třech sledovaných denících byly nové informace prezentovány na denní bázi a čtenář se tedy s každým novým výtiskem dozvěděl co nového se stalo za hranicemi protektorátu. Za enormním zájmem stála nepochybně i geografická blízkost a přímé zapojení Říše do konfliktu. Německý podíl na konfliktu v případě Talvisoty odpadá, ale může nám i tak sloužit jako iluzorní příklad.

Po dobu války vydaly *Lidové noviny* 187 čísel, které vycházely již v tradičním ranním a odpoledním vydání. Články zabývající se námi sledovanými událostmi se zde vyskytují v hojném zastoupení 152 exemplářů. V průměru se jedná o každé 1,23 vydání. O probíhajících bojích se tak čtenář dozvěděl každý den a v naprosté většině případů rovnou dvakrát. Nebudeme-li počítat abonenty, tak se se 112 články na titulních stranách mohl každý náhodný kolemjdoucí vidět v kiosku titulky, které poskytovaly klíčové informace. Většina článků byla dlouhého rozsahu a to celkem 135 z nich. Krátké články s délkou jednoho odstavce se v *Lidových novinách* vyskytovaly v 37 případech, Ovšem ne všechny tyto články se zabývaly událostmi mezi Fíny a Sověty. Těch byl sice největší podíl, a to se zastoupením 124, ale nemalý podíl (26) byl věnován západním Spojencům. Zde se rozebírala jejich materiální pomoc, a především na jejich podíl na Zimní válce. Tato vysoká koncentrace novinových článků je nejspíše způsobena silnou pozicí *Lidových novin* na trhu společně s vysokou úrovní redaktorského týmu, který i přes prodělané změny spojené s koncem první i druhé republiky představoval vrchol českého zpravodajství.

I přes své kvality byly *Lidové noviny* předebrány *Venkovem*, který v 87 válečných vydáních otisknul články o Zimní válce na 74 z nich. Výsledkem tedy je, že každé 1,18 vydání se zabývalo událostmi na sovětsko-finských hranicích. Neustálý přísun nových informací tak byl zajištěn na denní bázi. Největší slabinou těchto novin bylo i nadále nevycházející pondělní vydání, takže chybějící zpravodajství muselo být nahrazeno až v úterním vydání. Prakticky každé denní vydání obsahovalo článek delší než jeden odstavec. Celkově se jednalo o 85 dlouhých článků a kratičké „tweety“ se zde vyskytovaly ve 22 případech. Poměrově většího zastoupení se zde rovněž dostalo článkům, které se věnovaly Británii a Francii – celkem jich na toto téma bylo napsáno 19 a problematice finských bojů pak 82. Mnohem slabší zastoupení oproti konkurenci bylo na titulních stranách. Jednalo se pouhých 43 případů, takže přední místa byla využita pouze obden. V porovnání s dalšími zkoumanými materiály se jednalo o těžký nedostatek.

V případě *Národních listů* jsem kvůli jejich postupnému vývoji v průběhu dvaceti let republiky očekával vůbec nejvýraznější výsledek. Předpoklad se naplnil a z celkových 112 čísel

zde bylo otištěno 103 článků, které předkládaly boje proti komunistům občanům protektorátu. 87 bylo následně umístěno na titulních stranách. Ze všech tří periodik se jedná o největší zastoupení a zpravodajství se nacházelo v každém 1,09 čísle, Díky takto vysoké frekvenci dochází k informování čtenářů prakticky na denní bázi a rovněž titulní strana je obsazena 6krát týdně. Rozsah jednotlivých článků se téměř shoduje s *Lidovými novinami*. V průběhu války bylo vytištěno 135 dlouhých článků a krátkých bylo napsáno 32. Rovněž svým zaměřením získáme téměř identické počty. Problematikou Finska se zabývalo 125 z nich a účastí západních mocností v konfliktu 28 z nich. Hlavním předpokladem častého referování o válečných událostech je i nadále silná protikomunistická rétorika, která má v *Národních listech* silnou tradici, přetrvávající již od dob Kramářových. Je nepravděpodobné, že by bylo potřeba redaktory motivovat a dodatečně tak zvyšovat jejich autorskou aktivitu, protože se s největší pravděpodobností jednalo o jejich vlastní iniciativu.

Opět zde platí, že Zimní válka byla velice bedlivě sledovanou událostí, která plnila noviny prakticky na denní bázi. Ve srovnání s invazí do Polska, která proběhla o několik měsíců dříve, dochází k mírnému oslabení ve frekvenci publikování. Přesto se jednalo o nejvíce akcentované téma, o kterém si bylo možné přečíst téměř v každém novinovém vydání a velice často byly tyto články umístěny na titulních stranách. Důvody, které zajistily větší pozornost polskému tažení již byly zmíněny výše a není je nutné opakovat. Opět se zde potvrdila dominantní informovanost *Národních listů*, které pravděpodobně i nadále těží ze své silné protikomunistické rétoriky, která je s deníkem provázána již od dob první republiky. V absolutních číslech se na druhém místě umístily kvalitní *Lidové noviny*, které těží z mimořádně pestrého zpravodajství a kvalitního redaktorského týmu. O to větším překvapením je, že procentuálně byly předešlé poměrně slabým *Venkovem*, který své prioritní zpravodajství soustředí do naprosto jiných rubrik. Ovšem jeho náskok se dá vysvětlit poloviční periodicitou tisku, a tudíž vyšší koncentrací klíčového zpravodajství na jednotlivá čísla.

Poslední etapou je krátké období 18 dní po konci války, které jsem se rozhodl vymežit pro případné zpravodajství, které bude hodnotit výsledky Moskevského míru, který měl zásadní dopad na finské obyvatele, ekonomiku a vlastně předurčil osud Finů v průběhu druhé světové války. Ve všech periodikách došlo k masivnímu boomu jednotlivých článků v momentě oznámení moskevského míru. Jedná se o skutečnost zcela pochopitelnou, protože se daný den jednalo patrně o nejdůležitější evropskou událost a fakticky tak neměla ve zpravodajství konkurenci. Brzy ovšem nastal významný propad zájmu o země na severu, který se podepsal i

na významném snížení počtu jednotlivých článků. Jejich tištění bylo pochopitelně nejčastější v době oznámení míru a s postupným časem se Finsko postupně vytrácelo z povědomí čtenářů.

Lidové noviny ve sledovaném období vydaly 29 čísel. Dvacet z nich obsahuje články, které se zaměřují na klíčovou problematiku mírového vypořádání obou zemí, z toho 15 čísel má obsaženo články na titulních stranách. V průměru se tak dostaneme k poměrně vysokému zastoupení v každém 1,45 čísle. Ve srovnání s válečnými daty se jedná o značný pokles, přesto je díky rannímu a odpolednímu vydání čtenář informován o poválečných událostech v průměru každý den. V den oznámení míru se jednalo o naprostou senzaci a zaplněna byla prakticky celá titulní strana. Moskevský mír byl tedy nejfrekventovanějším tématem, který rovněž zabíral největší počet ze všech článků. V závěsu se nacházely články o zklamání západu nad ukončením bojů.

Venkov, stejně jako v předchozích obdobích, disponuje nejmenším počtem článků, které by referovaly o zkoumané problematice. Z celkových 16 vydaných čísel pouze 4 obsahují informace o výsledných mírových jednáních a následných změnách ve finské společnosti. Celkově tři ze všech otištěných článků se nachází na titulní straně a informují tak čtenáře hned při prvním pohledu na noviny. Zájem o poválečné události přetrval pouze tři čísla po ukončení bojů tj. 14.-16. března. Osamocené číslo z 29. března obsahovalo velice obsáhlou kritiku západních mocností, které jsou obviněny z podílu na válce.

Výrazný propad zájmu šlo dobře registrovat i v redakcích *Národních listů*. Z tahouna informační kampaně o probíhajících bojích se stal deník, který ve svých 19 číslech publikoval finskou problematiku pouze ve 12 z nich. Titulních stran bylo ovšem použito v 9 případech. Průměrně se tak dostaneme na každé 1,52 číslo, což nás dostane na horší výsledek, než kterého dosahují *Lidové noviny*. V případě titulních stran na každé 2,1 vydání. Tento propad je velice významný, ovšem opět je zajištěna informovanost dostatečná a čtenář má příležitost si přečíst článek téměř denně. Obdobně jako v ostatních sledovaných denících byla značná část tisku věnována moskevskému míru a jeho důsledků a druhým nejčastějším tématem bylo zaměření na roli Británie a Francie do konfliktu.

Ve více než půlročním sledovaném období se otázka sovětsko-finských sporů vyskytovala velice často. Na základě dostupných údajů věnoval nejmenší míru pozornosti Finům a jejich boji *Venkov*, který sice dokázal čtenáře informovat dostatečně, ale při porovnání s *Lidovými novinami* a *Národními listy* těžce zaostával. Může to být dáno především dědictvím prvorepublikové zaměření, kdy oddělení zahraničního zpravodajství představovalo slabé místo

Venkova. Oproti tomu *Lidové noviny* byly schopné informovat své čtenáře nejčastěji, protože díky distribuci dvakrát denně měly zajištěno nejaktuálnější zpravodajství. Jako jediné v období před sovětskou invazí referovaly o Finsku i v jiných souvislostech, než na úrovni politicko-diplomatické. Je tak dáno především mnohem kvalitnějšími redaktory a tradicí širokého a obsáhlého zpravodajství, které velice dbalo rovněž na kulturu a sport. Dle statistik byla největší pozornost věnována *Národními listy*, u kterých jsem zaznamenal největší počet výskytů a obzvláště v době války poskytovaly čtenářům obsáhlé zpravodajství, které referovalo o probíhajícím konfliktu. Důvodem této zvýšené pozornosti bylo pravděpodobně silné antikomunistické zaměření, které bylo z deníku patrné ještě před německou okupací.

Sledovaná problematika byla pochopitelně nejvíce sledována médii během válečného konfliktu a pomocí výše popsaného srovnání bylo prakticky nemožné se vyhnout informacím o Zimní válce, protože se informace o ní vyskytovaly v tisku prakticky na denní bázi a rovněž umístění článků na titulních stranách bylo běžnou praxí vydavatelů. Pokud vezmeme v úvahu odlišnou cílovou skupinu jednotlivých deníků, dojdeme k závěru, že informovanost probíhala rovnoměrně v rámci celé populace.

3.2 Kvalitativní analýza periodického tisku

3.2.1 Příčina války – Mainilský incident

Pravý důvod konfliktu je v dnešní době již dobře znám. Jednalo se o snahu Sovětského svazu obnovit územní rozsah, který byl značně zmenšen po rozpadu romanovského impéria. Tuto sovětskou expanzi je možné pozorovat rovněž v obsazení pobaltských republik a oblastí v Rumunsku a Polsku, které byly přičleněny do Sovětského svazu před zahájením operace Barbarossa. Finský příklad je ovšem svým průběhem specifický, protože zde selhala diplomatická cesta, která by zajistila mírové připojení dříve vlastněných území. Ztroskotání těchto jednání tedy zapříčinilo, že se Sověti rozhodli získat Finsko silou a jako záminka jim posloužil Mainilský incident.

Mainila je drobná ruská vesnice, která se v roce 1939 nacházela přibližně jeden kilometr od Sovětsko-Finské hranice. Právě zde došlo ke konfliktu, který o pár dní později rozpoutal Talvisotu. 26. listopadu došlo k zahájení dělostřelecké palby, která byla Sovětským svazem označena za finskou. Jednalo se ovšem o provokační akci Rudé armády. Palba byla vedena 221. dělostřeleckým plukem,¹⁹⁹ kdy jedna z baterií zahájila střelbu ze severu tak, aby se zahájení vojenských akcí dalo připsat za vinu Finům. Člen finské armády Matti Jokela měl tu noc stráž

¹⁹⁹ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 53.

na hraničním stanovišti na břehu řeky Rajajoki na státní hranici mezi vesnicemi Mainila a Jäppilä. Po doznění výstřelů provedl řádný zápis do strážní knihy a konstatoval, že se jedná o ruské vojenské cvičení.²⁰⁰ Ještě téhož dne byl si nechal Molotov předvolat finského velvyslance v Moskvě Yrjö Koskinena, aby mu oznámil finskou palbu na sovětské jednotky. Bylo oznámeno několik mrtvých a raněných. Kreml rovněž požadoval stažení finského dělostřelectva od hranic. Odpovědí Helsinek bylo prohlášení, ve kterém stálo, že dělostřelecká palba byla vedena ze sovětského území a rovněž byl přednesen návrh na společné vyšetřování dle mezinárodních zásad platných dle smlouvy o neútočení z roku 1932.²⁰¹ Maršál Mannerheim ve svých pamětech uvádí, že tuto událost předvídal již od poloviny října, a proto nařídil stažení dělostřelectva až za opevněné linie na řece Vuoksi.²⁰² Toto pragmatické rozhodnutí bylo učiněno, aby nebylo možné Finsko obvinít z prvního výstřelu. Po řadě let bylo přiznáno zahájení konfliktu Nikitou Chruščovem, který tak učinil ve svých pamětech.²⁰³ Sovětský svaz se snažil celou situaci co nejvíce eskalovat, aby nebylo možné zpochybnit legitimitu celého konfliktu. V murmanské oblasti došlo k únosu dvou finských vojáků a po celé délce státní hranice docházelo k sovětským provokacím.²⁰⁴ Finská armáda měla přísný zákaz odpovědět na počínání Rudé armády palbou. Na základě těchto pokračujících pohraničních konfliktů byl Molotovem 28. listopadu vypovězen pakt o neútočení.²⁰⁵ 30. listopadu 1939 v 8:00 zahájila Rudá armáda masivní dělostřeleckou přípravu, kterou byla zahájena Zimní válka.

Informace o tomto pohraničním incidentu byly reflektovány ve všech sledovaných periodikách s výjimkou *Rudého práva*, jehož nejbližší dochované číslo bylo vydáno až začátkem února, takže zde není Mainilský incident vykreslen z důvodu neaktuálnosti.

Oznámení pohraničního incidentu proběhlo shodně 28. listopadu, tedy se dvoudenním zpožděním. Rovněž bylo využito identického zdroje. Jednalo se o převzaté informace ČTK, které vycházely z moskevské agentury TASS z 27. listopadu. Díky stejnému zdroji je tak zachován rovněž identický obsah jednotlivých sdělení. Vychází se zde ze sovětského tvrzení, které obviňuje Finsko z dělostřelecké palby na sovětské území. Shodně je rovněž citován Molotov, který díky své pozici komisaře zahraničních věcí zajišťuje komunikaci na mezinárodní úrovni. Shodně jsou rovněž předneseny podmínky, kterými je stažení nepřátelských vojsk od hranic a upozornění na přísnou nečinnost Rudé armády. Sovětská

²⁰⁰ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 29.

²⁰¹ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 53.

²⁰² Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 320.

²⁰³ Crankshaw: *Khrushchev Remembers*, 161.

²⁰⁴ Nénye, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939-40*, 53.

²⁰⁵ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 53.

rétorika zde napadá Finsko a prezentuje ho jako nebezpečí pro svou vlastní bezpečnost. Jako iluzorní příklad může sloužit krátký úryvek z deníku Venkov: *Ruská vláda je nyní po provokující dělostřelecké palbě, která vyšla s finského území a byla namířena proti ruským vojskům, nucena konstatovati, že soustředění těchto vojsk v blízkosti Leningradu není pouze ohrožením Leningradu, nýbrž skutečným nepřátelským jednáním vůči Sovětskému svazu.*²⁰⁶

Následujícího dne tj. 29. listopadu je shodně ve všech denících uvedena odpověď Helsinek, které popírají jakoukoli účast na incidentu, a naopak se obhajují tím, že na společné hranici není přítomno žádné dělostřelectvo a že zbloudilé rány pocházejí pravděpodobně ze sovětského vojenského cvičení. Finy je rovněž navrženo společné vyšetřování incidentu a rovněž je navrženo oboustranné stažení vojsk z hranic. Všechny noviny i nadále vycházejí z informací ČTK a jejich informační hodnota je prakticky identická. *Národní listy* píšou: *Finský velvyslanec v Moskvě odevzdal odpověď na notu ruského zahraničního komisaře Molotova, která se týkala finsko-ruské pohraniční příhody v Karelii. V této odpovědi finská vláda vyslovuje názor, že jde možná o nešťastnou příhodu ve spojitosti s cvičením, které domněle se provádělo na sovětské straně, Finská vláda odmítá ruský protest a zdůrazňuje, že nejde o nepřátelské chování proti Sovětskému svazu s finské strany, jak prohlašovala sovětská vláda. V notě se dále praví, že v blízkosti hranice není žádného dělostřelectva, jehož dostřel by sahal až přes hranice.*²⁰⁷

Nejvýznamnějším zdrojem je ve všech denících moskevská informační agentura TASS, ze které je přejet největší podíl jednotlivých článků. Shodně je oznámeno vypovězení paktu o neútočení, ke kterému došlo den před vydáním novin – 28. listopadu. Obsah sdělení je opět naprosto identický a jedná se především o hlášení Sovětů o probíhajících finských provokacích na hranicích a nutnosti zajistit bezpečnost na hranicích. Sověti jsou zde i nadále vykreslováni jako oběť nepřátelského aktu. Při příští finské provokaci pak má rudá armáda *Opětovat palbu až do úplného zničení nepřítele.*²⁰⁸ Největší prostor těmto zprávám je dáván v *Národních listech*, které články o probíhajícím konfliktu pravidelně umísťují na titulní strany. V případě *Venkova* je článek otištěn až na straně páté a v *Lidových novinách* na straně třetí.

Zpravodajství ze 30. listopadu informuje čtenáře o finském napadání sovětských pohraničních hlídek a jejich následné obraně. Všechny tyto zprávy pocházejí z moskevské

²⁰⁶ *Vážný incident na sovětsko-finské hranici.* Venkov, č. 279, 28. 11. 1939, s.1.

²⁰⁷ *Krajní napětí mezi Finskem a SSSR – Moskva vypovídá pakt o neútočení.* Národní listy č. 326, 29. 11. 1939, s. 1.

²⁰⁸ *Krajní napětí mezi Finskem a SSSR – Moskva vypovídá pakt o neútočení.* Národní listy č. 326, 29. 11. 1939, s. 1.

tiskové agentury, která tak nadále prezentuje Finsko jako agresora a staví Sověty do role oběti, která zatím trpělivě snáší provokace cizího vojska. Rovněž je v tento den oznámeno občanům protektorátu přerušení diplomatických vztahů mezi oběma znesvářenými státy. *Národní listy* zde předbíhají zbylé dva deníky a na svých stranách představují Molotovovu řeč, která je v případě *Venkova* a *Lidových novin* otištěna až dalšího dne. Ten ve své řeči vyvrací, že by snad komunisté chtěli rozpoutat válku a tato tvrzení označuje za „absurdní a zlovolná.“ Sověti se odmítají vměšovat do vnitřních záležitostí Finska a přejí si jeho nezávislý, nerušený a svobodný rozvoj. Jeho osud by také neměl záviset na současné nepřátelské vládě a měl by směřovat k mírovému řešení, které poskytne základ nového přátelství.²⁰⁹

Jak již bylo zmíněno výše, počátek války nastal ráno 30. listopadu. Vezmeme-li v potaz jednodenní zpoždění, se kterým byly přejímány zprávy z tiskových agentur, tak by nejpozději první prosincový den mělo být v novinách oznámeno propuknutí bojů. Ovšem uvedení informací do oběh proběhlo naprosto odlišně v případě každého periodika. Nejdůležitější roli zde hrály nepochybně *Národní listy*, které již 1. prosince informovaly své čtenáře na titulních stranách. Čtenář tuto situaci nemohl přehlédnout – jednalo se o velké nadpisy na nejdůležitějším místě deníku. Zprávy o počátku války byly převzaty z Rigy a byly otištěny v nejbližší možné době.²¹⁰ Oproti tomu sdělení *Venkova* bylo poměrně skromné. Titulní strana byla zaplněna poměrně obsáhlým Molotovovým projevem, který *Národní listy* nabídly svým čtenářům již o den dříve. Samotné oznámení bojových operací pak bylo v rámci tohoto velkého článku uvedeno jen podnadpisem s krátkými dvěma odstavci.²¹¹ Nejvíce je ovšem zarážející chování *Lidových novin*, které si po celou dobu své existence zakládaly na vysoké úrovni zpravodajství, a především na jeho aktuálnosti. Oznámení války zde proběhlo až 3. prosince, což je o dva dny později než před jinými sledovanými deníky, včetně poměrně nevýkonného *Venkova*, který upřednostňuje vnitrostátní záležitosti před těmi zahraničními. Oznámení bylo navíc podáno poměrně krátkým článkem, byť byl umístěn na titulní straně.²¹² Na obsáhlejší sdělení si ovšem čtenáři museli počkat do následujícího dne, kdy byl otištěn článek o válečných operacích ve Finsku společně s uznáním komunistické Kuusinenovy vlády Moskvou.²¹³ Není to však

²⁰⁹ *Hrozící konflikt na dálném severu – Molotovův projev do rozhlasu – Situace se ještě zostříla.* *Národní listy*, č. 327, 30. 11. 1939, s.1.

²¹⁰ *Rozpoutání nepřátelských akcí mezi SSSR a Finskem.* *Národní listy* č. 328, 1. 12. 1939, s. 1.

²¹¹ *Nepřátelské akce rozpoutány.* *Venkov*, č. 282, 1. 12. 1939, s. 1.

²¹² *Bojové akce ve Finsku.* *Lidové noviny*, č. 607, 3. 12. 1939, s. 1.

²¹³ *Válečné operace ve Finsku.* *Lidové noviny*, č. 608, 4. 12. 1939, s. 1.

způsobeno tím, že by zájem o Finsko opadl. V této době bylo vytištěno poměrně dost článků, které se ovšem věnovaly spíše nové vládě,²¹⁴ případně osobě ministerského předsedy Ritiho.²¹⁵

Z výše uvedených odstavců je patrné, že české zpravodajství informovalo čtenáře poměrně rychle a můžeme říci, že i relativně objektivně. Byly zde prezentovány zprávy z různých tiskových agentur. Dominantní byly zdroje z agentury TASS, která plně podléhala komunistické vládě v Moskvě. Tyto informace naprosto neodpovídají historickým reáliím a vlastně se jedná o pravý opak informací reálných. Ovšem s touto situací nemohl redaktor nic dělat, jelikož skutečná pravda o Mainilském incidentu byla odhalena až desetiletí po válce. Otištěny byly rovněž postoje Helsinek, jejichž reakce odpovídala skutečným a Finsko ani nemělo důvod ke zkreslování informací, jelikož události stály na jeho straně.

Běžný čtenář byl informován o událostech každodenně a bylo mu poskytnuto zpravodajství z různých zdrojů. Bylo tedy možné kritickým pohledem nedůvěřovat informačnímu vlivu Moskvy, které zde byla stavěna do role oběti. Zarážejícím zjištěním je zde velice zpožděné informování o počátku války v podání *Lidových novin*, které by měly být nejaktuálnější, vzhledem ke své největší profesionalitě.

3.2.2 Západní mocnosti a Zimní válka

Zahraniční pomoc v celém konfliktu byla značná. Téměř celý svět zachvátila vlna solidarity a snaha pomoci malé zemi v jejím souboji Davida proti Goliáši. Největší sympatie projevovalo pochopitelně Švédsko, které má k Finsku specifický vztah, daný jejich dlouhou a společnou historií. Rovněž lze pozorovat pragmatické zájmy, které sledovalo švédské království. Finsko plnilo funkci nárazníku, který zadržoval komunistický vliv. Absence jakékoliv společné hranice se Sověty byla pro Švédy velice cenným benefitem, díky kterému se nemuseli obávat expanzivním snahám na jejich území. Zadržení jejich vlivu za pomoci finských jednotek tak bylo vládou tohoto nejbohatšího severského státu hojně podporováno. Role západních spojenců ovšem nepředstavovala pouze materiální pomoc, kterou koneckonců posílalo i Německo samo, dokud nebyla jeho činnost vyzrazena ve Švédském tisku, který tak i přes své dobré úmysly Finsku značně uškodil.²¹⁶

Zásadní úloha Francie a Británie spočívala ve vojenské intervenci,²¹⁷ která měla za úkol zajistit Finsku dostatek mužů, kteří by mohli vzdorovat sovětské přesile. Tento plán však nebyl

²¹⁴ *Finská vláda odstoupila – Pokojné řešení přece ještě možné?* Lidové noviny č. 605, 2. 12. 1939, s. 1

²¹⁵ *Ředitel Finské banky ministerským předsedou.* Lidové noviny, č. 606, 2. 12. 1939, s. 1.

²¹⁶ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 69.

²¹⁷ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 224.

přiját ani Finy samotnými, kteří se obávali rozpoutání bojů s další vojenskou mocností – Německem. O vojenské invazi do Sovětského svazu se rovněž uvažovalo jižní cestou, která by zahrnovala námořní dominanci v Černém moři a následné vylodění na Kavkazu, společně s obsazením anebo zničením ropných polí v Baku.²¹⁸ Představa zapojení Západu do doposud značně omezeného konfliktu byla pro agresora noční můrou, protože Politbyro si bylo po měsících bojů vědomo slabosti vlastní armády. Skandinávské státy, které jinak Finsko podporovaly jak jen mohly, byly rovněž proti zapojení Francie a Británie do konfliktu, protože vyjadřovaly obavy o zapojení celé Skandinávie do války.²¹⁹

Jak již bylo popsáno v kvantitativní analýze, otázka západní pomoci pro Finsko bylo poměrně hojně zastoupeným tématem, které se v tisku objevovalo přibližně jako každý pátý či šestý článek. Velice rozdílné je ovšem datum, kdy je uveden první článek do tisku. *Národní listy* jsou prvním periodikem, kde je válka 4. prosince vysvětlena jako důsledek Versaillské dohody, která Sovětům sebrala přístup k moři a probíhající válka je pouze „lámání pout“, která byla uložena Británií a Francií Sovětskému svazu: ...*Sovětský svaz nyní láme pouta, která mu tehdy byla uložena. V protikladu k baltským státům, se při tom nepodařilo nalézt pokojné vyrovnání, mezi finskou vládou a životními zájmy velmoci, která je sousedem Finska. Na tom však má jediné vinu ona mezinárodní klika, bohatá na slova, ale chudá na činy, klika, která se stavěla, jako by chtěla poskytnout pomoc...*²²⁰ O den později došlo k publikování článku v *Lidových novinách*, ve kterém je Anglie označena jako ten, kdo znemožnil mírové řešení sporu: *Také podle názoru ciziny vykonávala anglické diplomacie v Helsinky svůj neblahý vliv tím, že znemožnila pokojné rozřešení finsko-ruské otázky.*²²¹ Nejpozději o vlivu západu referuje deník *Venkov*, který první článek na toto téma vydal až 14. prosince, což je o deset dní později než v případě *Národních listů*. Jedná se o převzaté zpravodajství z Říma, kde se objevuje kritika Francie a rovněž Anglie je zde považována jako rozdmýchávač konfliktu: *Rozpaky západních demokracií vůči vývoji ruské politiky jsou hlavním tématem římských večerních listů, které znovu pranýřují taktiku Francie a Anglie, štváti neutrály proti Rusku a také proti Německu...*²²²

Články popisující materiální pomoc Spojenců jsou většinou zanechávány bez komentáře a jejich snahy tak nejsou démonizovány či zesměšňovány. Je tomu tak například 5. ledna

²¹⁸ Richter. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 224.

²¹⁹ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 70.

²²⁰ *Anglie obětovala Finsko*. *Národní listy*, č. 331, 4. 12. 1939, s. 1.

²²¹ *Rusko-finský spor – Německý tisk proti Francii*. *Lidové noviny*, č. 610, 5. 12. 1939, s. 4.

²²² *Ruský obr*. *Venkov*, č. 293, 14. 12. 1939, 2.

v *Národních listech*,²²³ 8. ledna v *Lidových novinách*²²⁴ a 6. ledna v deníku *Venkov*.²²⁵ Jedná se však o poměrně malou část z nich, Jsou zde rovněž případy, kdy si zahraniční pomoc vysluhuje posměšky, jako je tomu v případě dodávky dělostřelectva z Francie: *...Finsku bohužel není možno poskytnout moderní zbraně. Ale ve Francii jsou prý lidé přesvědčeni, že ve Finsku je možno užívat také starších modelů. Francie je ochotna dodávat vojsku děla a pušky starších ročníků. Zmíněný švédský list poznamenává, že Francie bude asi prohlížet všechna stará musea zbraní, zdali by se tam našlo ještě něco použitelného, že prohledá všechny půdy a komory se starým harampátím. K tomu je možno říci jenom jediné slovo: →supové←.*²²⁶ Identickou zprávu otisknou téhož dne *Národní listy*²²⁷ Výjimku tvoří *Venkov*, který žádnou zmínku a zastaralém francouzském vybavení neobsahuje.

Velice častým tématem, které je dááno do spojitosti se západní pomocí, je rovněž význam švédských a norských dolů, jejichž rudy jsou klíčové pro německé hospodářství. V každém sledovaném deníku je tato problematika reflektována a jedná se se o poměrně stabilní argument, který je pravidelně zmiňován. K jeho výskytu dochází prvotně na počátku roku 1940, kdy se objevuje v *Lidových novinách*,²²⁸ *Národních listech*²²⁹ a dokonce i v jindy zcela neaktuálním *Venkovu*.²³⁰ Výskyt je pak možné sledovat až do konce sledovaného období. Tento výskyt byl způsoben s největší pravděpodobností zvýšenou snahu Západu na vypravení podpůrného kontingentu a následné rozbory zahraničního tisku, jak by měla být případná vojenská operace vedena.²³¹ Německo bylo nepochybně tímto potenciálním vývojem událostí zděšeno, protože by to znamenalo přímé ohrožení jejich ekonomických potřeb ve Skandinávii a obavy o přísun rud ze severu tak byl naprosto opodstatněný.

Nejvíce zastoupenými informacemi v člancích zaměřujících se na Francii a Británii je však jejich snaha rozšiřovat válku na další neutrální státy a rovněž jejich snaha tak získat výhodu ve svém probíhajícím konfliktu ve s Německem. Velice obsáhlý článek v deníku *Venkov* podává rozsáhlou úvahu převzatou z berlínské tiskové kanceláře:²³² *...západní mocnosti se nyní přesvědčili, že jejich blokádová válka nemá vyhlídek, a chtějíce ušetřiti*

²²³ *Blahovolné britské dodávky zbraní Finsku*. *Národní listy*, č. 5, 6. 1. 1940, s. 1.

²²⁴ *Dobrovolníci do Finska*. *Lidové noviny* č. 10, 8. 1. 1940, s. 2.

²²⁵ *Anglie zásobí Finsko zbraněmi*. *Venkov* č. 4, 6. 1. 1940, s. 2.

²²⁶ *Staré francouzské zbraně Finsku*. *Lidové noviny*, č. 644, 23. 12. 1939, s. 1.

²²⁷ *Francie může dodat Finsku jen starší zbraně*, *Národní listy*, č. 350, 23. 12. 1939, s. 1.

²²⁸ *Pomocná akce pro Finsko – Říká se pomoc a myslí se ruda*. *Lidové noviny* č. 9, 6. 1. 1940, s. 3.

²²⁹ *Proč Anglie podporuje Finsko*. *Národní listy* č. 6, 8. 1. 1940, s. 1.

²³⁰ *Válečná politika západu nebezpečím pro skandinávské státy*. *Venkov*, č. 5, 9. 1. 1940, s. 1.

²³¹ *Richter. Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, 224.

²³² *Anglie a Francie chtěly by zaplésti malé státy do války*. *Venkov*, č. 3, 5. 1. 1940, s. 1.

vlastního území, činí vše, aby rozšířili bojiště na Skandinávii, Balkán a Blízký východ... nebo ...používá se především finského konfliktu jako záminky, aby byly veštvány do války neutrální státy proti nově objevené →ruské hrozbě←... a také: Bylo by velkým omylem souditi, že neutralita severovýchodních států přináší spojencům výhody. Bylo by mnohem výhodnější, kdyby neutrálové byli zapleteni do války, neboť Německo by pak mělo dva otevřené boky, které by bylo možno ohroziti dík spojenecké námořní moci. Podobné články nejsou ničím ojedinělým a je lze rovněž najít v dalších sledovaných médiích jako například v případě Lidových novin: Nelze popírat, že západní mocnosti mají velký zájem na zatažení severovýchodních zemí do války. A tu se naskytují při finské válce velké možnosti. Kdyby Norsko a Švédsko vstoupily do války po boku západních mocností, mohla by Anglie vytvořit blokádu Německa mnohem úspěšněji a především by mohla uzavřít Německo od švédské rudy.²³³ Jako příklad můžeme rovněž použít článek Národních listů, který byl otištěn 11. března. Jednalo se o jednu z posledních možností, kdy bylo možno o válce psát, protože brzy na to byl ohlášen Moskevský mír: Diskuse o pokojném vyrovnání ve fínsko-ruském sporu jsou nadále středem zájmu v Londýně a v Paříži. Tisk a rozhlas, zřejmě na základě úředních pokynů, dává najevo, že s anglické a francouzské strany se pracuje všemi prostředky k tomu, aby se na severu zmařilo uzavření míru a kromě toho Švédsko a Norsko byly rovněž zataženy do války.²³⁴ Téměř identická rétorika se vyskytuje i v ilegálním Rudém právu. V novinách se vyskytují články, které hovoří o snaze imperialistických mocností, vytvořit koalici kapitalistů, kteří budou čelit Sovětskému svazu: Imperialistické velmoci hrají vysokou hru? Snaží se strhnout na svoji stranu dosavadní neutrály a všechny národy, rozpoutat válku světovou. Anglie a Francie pak postupují tak, že se snaží označit SSSR za spojence Německa a pod protinacistickou vlajkou zorganizovat protisovětskou frontu, rozpoutat válku i proti Sovětskému svazu.²³⁵

Pravděpodobně nejmotivněji zabarvené články se zaměřují na uprchlé jednotky z podrobených států jako je Československo a Polsko. Je úsměvné, že největší útok na city čtenářů je směřován skrze uprchlíky před hitlerovským Německem, kteří se v zahraničí formují do bojových útvarů právě proti zemi, která je nyní využívá k manipulaci proti spojencům legitimní Československé vlády v Londýně. V Národních listech se píše: Pokud jde o případné vyslání expedičního sboru, je zajímavé konstatování francouzského zpravodaje italského tisku, že se při tom myslí především na polské oddíly, které jsou ve Francii, že se tedy i zde zřejmě usiluje o to, šetřit vlastní lidi, kdežto Polákům, kteří byli západními mocnostmi svedeni, dostane

²³³ Západ hledá nová bojiště. Lidové noviny, č. 89, 19. 2. 1940, s. 1.

²³⁴ Snaha západu rozšířit bojiště. Národní listy, č. 11, 11. 3. 1940, s.1.

²³⁵ Kalvínská, Rudé právo 1939-1945, 52.

se cti, obětovat svoji kůži i ve Finsku.²³⁶ Francie je zde vyobrazena ve velice negativním světle a i nadále je zde vykreslována jako zlý manipulátor, který se snaží zneužívat menší státy ke svému osobnímu prospěchu. Vezme-li v úvahu, že Sovětský svaz je jeden z útočníků, který zabral polovinu Polska, tak by byla případná angažovanost Poláků ve Finsku zcela pochopitelná.

Lidové noviny pro změnu píše o dobrovolnících z Československa: *Podle zpráv zahraničních listů hodlá Anglická vláda poslati po krátkém výcviku do Finska bývalé československé státní občany, kteří byli domuceni, aby se dostavili k odvodní komisi a byli uznáni za schopné vojenské služby. Jejich odjez do Finska je chován v přísné tajnosti a děje se v malých skupinách . Bývalí českoslovenští občané jsou oblečeni do civilního oděvu, zatím co ostatní →dobrovolníci← jsou posíláni do Finska v plné zbroji... ..Jestliže pan Chamberlain nebo pan Daladier mluvili halasně o pomoci západních mocností pro Finsko, vidíme z uvedené zprávy jasně, že západní mocnosti nechávají opět jiné bojovati za sebe a posílají do Finska české legionáře, které donutili ke vstupu do vojska. Tak vypadá ve skutečnosti jejich pomoc pro Finsko.*²³⁷ I nadále je zde postavení Británie velice démonizováno. Je ovšem zcela pochopitelné, na jakou notu se snaží *Lidové noviny* působit. Zlovolný stát nutí nešťastné Čechoslováky bojovat ve válce kterou nechtějí v zemi kterou neznají. Dle mého názoru je tato zpráva nejmistrnějším příkladem, který lze demonstrovat jaké postavení zaujímal Spojenci v protektorátních médiích.

Úloha Francie a Británie ve válce byla důkladně řešena všemi sledovanými periodiky v průběhu celé Zimní války. Tematické zaměření článků bylo prakticky identické a obsahovalo shodné informace vycházející ze stejných zdrojů. Velký důraz byl kladen na vykreslení Západu jako hlavního viníka této války a také je zde pravidelně popisována jeho snaha rozšířit konflikt mezi další státy, především z řad malých neutrálů na Balkáně a ve Skandinávii. Čtenář, který neměl možnost žádného alternativního zpravodajství, tak je nucen nabýt dojmu, že celá Zimní válka není záležitostí sovětsko-finskou, ale jedná se jen o výsledek mocenských manipulací Británie a Francie.

3.2.3 Bitva u Suomussalmi

Jeden z nejdůležitějších sovětských útoků byl veden zhruba uprostřed Finska a měl za cíl rozdělit celou zemi ve svém nejužším místě na dvě poloviny. Plán to byl zcela pochopitelný.

²³⁶ *Anglie a Francie zasáhnou ve Finsku. Národní listy, č. 39, 10. 2. 1940, s.2.*

²³⁷ *Bývalí českoslovenští občané do Finska. Lidové noviny, č. 81, 15. 2. 1940, s. 2.*

Pokud by se Rudá armáda dokázala probít od společné hranice až k pobřeží Botnického zálivu, došlo by k odříznutí centrálních území Finska od společných hranic se Švédskem a Norskem a jediným sousedním státem by byl nepřátelský Sovětský svaz. To by eliminovalo riziko zahraniční intervence a rovněž přísunu zahraniční pomoci. Právě Švédsko pak poskytovalo v průběhu bojů Finům významnou materiální pomoc, která byla nezbytná pro obranné boje. Rovněž dodávky od ostatních států proudily přes území Skandinávie a sovětský předpoklad se tedy ukázal jako opodstatněný.

Útočnou sílu tvořila 163. a 44. divize, která byla podpořena rovněž 21. tankovou brigádou. Celkově se jednalo o přibližně 48 000 mužů podporovaných stovkou tanků a více než třemi stovkami děl. Obránci disponovali pouze zlomkem těchto sil a pozice zde hájila jen nekompletní 9. divize podpořena dvěma samostatnými prapory. Dohromady se jednalo o zhruba 11 000 mužů, kteří se ovšem nemohli opřít o podporu obrněné techniky a měli jen omezenou pomoc dělostřelectva.²³⁸

Ihned na počátku války zahájil Sovětský svaz postup směrem na Oulu. Zvolená trasa postupu ovšem byla mimořádně nevhodná pro vedení mobilní války, kterou se snažil podle německého vzoru provést Sovětský svaz. Rozlehlé lány rovinatého Polska byly naprostým opakem zvládnutého terénu plného bažin, lesů a vřesovišť. Téměř naprostá absence dopravní infrastruktury výrazně zpomalovala postup sovětských vojsk a umožňovala Finům připravit obranné formace. Maršál Mannerheim se rozhodl poslat všechny nepotřebné jednotky zastavit Sověty²³⁹ a eliminovat nebezpečí, že dojde k rozetnutí země na dvě poloviny.

Finská jednotky se pokoušeli vzdorovat probíhající invazi, ale nebyly schopny zastavit početnějšího nepřítele a z tohoto důvodu se stáhly z otevřeného prostoru poblíž hranice dále na západ, kde bylo možné využít členitého terénu pro efektivní obranu. Díky urputným bojům a prudkému zhoršení počasí byl postup 163. divize zastaven. Sovětské vedení se rozhodlo počkat na posily v podobě 44. motorizované divize a jejích tanků. V tomto období se iniciativy chopila finská armáda, která svou kvalitou vysoce převyšovala Rudoarmějce. Díky výborné znalosti terénu, vysoké mobilitě zajištěné lyžařskými oddíly a rovněž výcvikem, který byl přizpůsoben na subarktické podmínky došlo k postupné decimaci invazivních vojsk.²⁴⁰

²³⁸ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 106.

²³⁹ Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 332.

²⁴⁰ Dyke. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*, 136.

Prvotní úder směřoval na zásobovací linie, jejichž přetnutí by v probíhajícím boji způsobilo značné potíže sovětským vojákům. Tento útok proběhl úspěšně a došlo k odříznutí celé divize od zbytku sil a týlového zabezpečení.²⁴¹ Finové následně usilovně bránily postupu 44. divize na západ, aby nedošlo k vyproštění uvíznuté pěchoty. Díky houževnatému finskému odporu se podařilo zadržet veškeré snahy o spojení sil a bylo tak umožněno zcela eliminovat celou pěší divizi k poslednímu dni roku 1939. Hned následujícího dne byly finské jednotky přesunuty, aby zničily opodál stojící 44. divizi, která rovněž nedokázala vést efektivní útočné a ani obranné boje. Dlouhá kolona, která se nacházela na jedné z mála použitelných cest byla finskými jednotkami rozbita na pět menších částí, které byly postupně likvidovány. 8. ledna byly veškeré sovětské jednotky zničeny.

Celkové ztráty Finů činily asi 2 700 mužů, kdy zhruba 1 800 z nich bylo zraněno. Ztráty na straně Rudé armády je mnohem problematictější určit. Běžně se uvádí přibližně 22 000 padlých. Vezmeme-li v úvahu počáteční síly obou stran a finální ztráty, tak se jedná o naprosté fiasko Sovětů a jejich jednotky zde byly prakticky zmasakrovány. Pro Finy znamenala tato bitva velkou morální vzpruhu a rovněž významný materiální zisk,²⁴² který jim umožnil doplnit zoufalé stavy finských zásob.

První zmínky o postupu sovětských vojsk jsou převzaty z Rigy a poprvé jsou otištěny v *Národních listech*,²⁴³ ve kterých se nachází krátká zmínka o tom, že Rudá armáda nenarazila na žádný významný odpor. Stejná zpráva byla vydána v deníku *Venkov*²⁴⁴ o pouhý den později. Oproti tomu *Lidové noviny*²⁴⁵ přinášejí první zprávy až 14. prosince, kde přebírají článek z Berlína, který referuje o snaze Sovětů o přetnutí Finska na dvě poloviny přesně podle původního záměru Rudé armády. Jedná se o další příklad, ve kterém *Lidové noviny* prokázaly nejmenší aktuálnost ze všech sledovaných řádně vycházejících periodik. Naopak deník *Venkov*, který je už od svého založení znám svojí slabou redakcí, která se zaměřuje na zahraniční zpravodajství, dokázal informovat o sledovaných tématech podstatně dříve.

V průběhu celé bitvy je k dispozici jen velice omezené množství novinových článků, které by se zajímalo děním u Suomussalmi. Je tak dáno nepochybně tím, že probíhající vojenské operace podléhaly utajení a vlády válčících stran nechtěly poskytnout nějakou klíčovou informaci protistraně. Nepochybně bylo též poměrně komplikované sledovat konkrétní průběh

²⁴¹ Nenyé, Munter, Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*, 132.

²⁴² Mannerheim. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, 340.

²⁴³ *Průběh dosavadních bojů sovětsko-finských*. *Národní listy*, č. 334, 7. 12. 1939, s. 21.

²⁴⁴ *Rusové zasadili obrněné vlaky a silné dělostřelectvo*. *Venkov*, č. 288, 8. 12. 1939, s. 1.

²⁴⁵ *Válka za polárním kruhem*. *Lidové noviny*, č. 627, 14. 12. 1939, s. 1.

fronty v celém konfliktu a pozornosti se muselo dostat rovněž dalším úsekům probíhajícího konfliktu. Z výše popsaných důvodů měl občan protektorátu jen omezené množství informací o probíhajících událostech. Ve všech třech periodikách se nacházejí shodné informace o dosažení vesnice Suomussalmi, ale jedná se jen o krátké zmínky, které ve většině případů obsahují jen jednu větu a jsou součástí širšího popisu nedávných událostí. V průběhu prosince se jedná fakticky jen o oznámení: *Po obsazení obce Suomussalmi postupuje vojsko dále ve směru na Kivela-Kure (Lastaja),*²⁴⁶ nebo: *Ve směru ještě jižnějším jsou ruská vojska, postupující k Uleaborgu, nyní u vesnice Suomussalmi.*²⁴⁷ Podle uvedených zpráv nemá čtenář možnost zjistit, o jak významnou událost se jedná. V pár článcích se nachází informace o koncentraci vojenských sil, které jsou předzvěstí většího střetu. Jenže i v tomto případě se jedná o nic neříkající informace: *Ruský postup směrem na Torneu je stále rychlejší. Hlavní náraz přichází zřejmě od 9. ruské armády.*²⁴⁸ Tato zpráva sice informuje o zásadní důležitosti 9. armády, ale nikde však není řečeno nic, co by čtenáři umožnilo pochopit toto sdělení. Podobnou zprávu můžeme najít rovněž v deníku *Venkov: Z Rowamiemi (?) se hlásí silné soustředování ruských vojsk u Kusano a Suomussalmi. Finové považují toto soustředování vojsk za předzvěst pokusu o průlom na nejjužším místě Finska směrem na Tsoma a Uleaborg.*²⁴⁹

Rovněž o vítězství Finů má čtenář jen malé množství informací, které jsou ztraceny mezi dalšími informacemi, které jsou o Zimní válce vytištěny na stránkách novin. Všechna sledovaná periodika obsahují informace o vítězství finské strany a je využito jak zdrojů z Moskvy, tak z Helsinek. Rozdílná je ovšem posloupnost informování. Ta nicméně nemění nic na obsahu sdělení a ani nijak nezkresluje historické reálie. Například *Lidové noviny* informují 2. ledna o ukončení bojů u Suomussalmi a 6. ledna je čtenář informován o probíhajících bojích na Raatské cestě. 11. ledna je pak informací z Moskvy oznámeno stažení sovětských vojsk z oblasti zpět na východ. Oproti tomu nejméně angažovaný *Venkov* informuje pouze o úspěchu Finů u Suomussalmi 3. ledna a o tři dny později hovoří o bojích na Raate. Nejvíce pozornosti je střetu věnováno v *Národních listech*, které informují o probíhajících bojích ještě 2. ledna: *V bojích u Suomussalmi na Kiantajärvi, které trvá už několik dnů, se pokračuje.*²⁵⁰ Hned

²⁴⁶ 80 km hluboko ve Finsku. *Venkov*, č. 291, 12. 12. 1939, s. 1.

²⁴⁷ Prudké boje na finské frontě – Finové na Karelské šíji. *Národní listy* č. 335, 8. 12. 1939, s. 1.

²⁴⁸ Rusové pronikají opevněním. *Lidové noviny*, č. 629, 15. 12. 1939, s.1.

²⁴⁹ Předzvěst ruského pokusu o průlom. *Venkov*, č. 292, 13. 12. 1939, s.2.

²⁵⁰ Boje ve Finsku. *Národní listy*, č. 1, 2. 1. 1940, s. 1.

v následujícím odstavci je tato informace popřena a hovoří o ukončení bojů: *Podle finské vojenské zprávy z 31. prosince skončily boje na Kiantajärvi o pevnost Suomussalmi úspěchem finských vojsk.*²⁵¹ Obě protichůdné zprávy vycházejí z finské tiskové agentury, které byly vydány se shodným datem – 1. ledna. Patrně se jednalo o zmatečné převzetí informací od zahraničních agentur a redaktor následně vydal obě zprávy. Další zpráva z 6. ledna informuje o probíhajících bojích na Raatské cestě²⁵² a 9. téhož měsíce se zde píše splnění vojenských cílů u Suomussalmi.²⁵³ O den později se píše o vítězství Finů a 11. ledna je potvrzen ústup Sovětů na východ ve článku převzatého z moskevské zpravodajské agentury.²⁵⁴

Můžeme konstatovat, že bitva u Suomussalmi byla v tisku poměrně reflektovaným tématem. Ovšem je nutné podotknout, že se jednalo o značně omezené zprávy, které obsahovaly jen velmi malé množství informací. Čtenář tak o této události nemohl získat nějaký ucelený přehled o situaci, natož o významu celého vojenského střetu. Tuto skutečnost ovšem není možné vyčítat redaktorům, protože hlubší vhled do této události byl umožněn až řadu let po válce. Širšího pohledu bylo historikům poskytnuto až po pádu Sovětského svazu, kdy byly badatelům otevřeny vojenské archivy.

3.2.4 Moskevský mír

Zimní válka byla ukončena po zhruba třech a půl měsíce intenzivních bojů, které stály obě strany nespočet životů. Počet obětí na sovětské straně byl dlouhou dobu utajován a nebylo možné zjistit konkrétní počet. Jeden z prvních odhadů uvedl ve svých pamětech Nikita Chruščov, který mluví o téměř milionu obětí.²⁵⁵ Do tohoto počtu jsou nepochybně započítáni mrtví, zranění a ztraceni muži. Přesto se podle moderních odhadů jedná o silně nadhodnocené číslo. Na základě bádání v ruském vojenském archivu byly ztráty, které vycházejí z hlášení jednotlivých divizí a brigád vyčísleny na více než 130 000 padlých a přes 300 000 raněných.²⁵⁶ Skutečná čísla se však pravděpodobně již nikdy nedozvíme z důvodu zmatku na frontě a

²⁵¹ *Boje ve Finsku.* Národní listy, č. 1, 2. 1. 1940, s. 1.

²⁵² *Na finských frontách nic významného.* Národní listy č. 5, 6. 1. 1940, s. 1.

²⁵³ *Boje ve Finsku.* Národní listy, č. 7, 9. 1. 1940, s. 1.

²⁵⁴ *Rusové hlásí ústup.* Národní listy, č. 9, 11. 1. 1940, s. 1.

²⁵⁵ Crankshaw. *Khrushchev Remembers*, 164.

²⁵⁶ Aptěkar. *Opravdanny li žertvy? O potěrjach v sovětsko-finljannskoj vojně*, 43-45.

snahám armádních představitelů zamlčovat skutečné ztráty. Oproti tomu finská strana uvádí ztrátu přibližně 25 000 mužů a dalších 55 000 bylo zraněno.²⁵⁷

Uzavřený mír byl pro Finsko těžkou ranou a znamenal pro malou zemi značné obtíže. Bylo zabráno druhé největší město země společně s celou Karélií, která byla kulturním i hospodářským centrem Finska. V Karélii byla rovněž soustředěna klíčová infrastruktura, jako jsou plavební kanály a elektrárny. Rovněž velká část dřevozpracujícího průmyslu se dostala do sovětských rukou a 12 procent finské populace bylo donuceno změnit své domovy – v absolutních číslech mluvíme o 450 000 lidí, kteří byli nastěhováni do různých oblastí Finska, kde bylo nutné pro ně vybudovat nové domovy a zajistit jim nové pracovní příležitosti.²⁵⁸

Stejně jako v případě vyhlášení války bylo oznámení míru senzací, která plnila titulní strany novin a věnovala jim obsáhlé pasáže. Stejně jako na počátku konfliktu byly nejrychlejšími oznamovateli *Národní listy*, které dokázaly svým čtenářům podat nejnovější informace již v den uzavření příměří tj. 13. března. Opět je zarážející, že nejprestižnější deník, kterým tou dobou byly *Lidové noviny*, zaostával za *Národními listy* v aktuálnosti a informoval čtenáře až společně s *Venkovem* o den později – 14. března. Ve všech denících se nacházely jednotné informace. Hlavním dodavatel zpráv o byla již tradičně Moskva, která skrze svoji informační agenturu vypustila do světa detaily o nově sepsané mírové smlouvě. Nejobsáhlejší články se ovšem netýkaly ukončení bojových operací, ale pojednávaly o nenaplněných ambicích západních mocností, kterým se nepodařilo udržet válku proti Sovětskému svazu v chodu. I po konci Zimní války pokračuje silná protizápadní rétorika, která veškerou vinu na skončeném konfliktu přikládá Francii a Británii.

Největším podílem ve všech člancích zaměřených na ukončený konflikt se však netýká Finska ani Sovětského svazu, ale především Francie a Británie. Vykreslení demokratických států jako válečných štváčů pokračuje i v poválečném období a jedná se o hlavní náplň článků. Tvrzení, že západní pomoc Finsku byla jen záminkou pro obsazení rudných dolů v Norsku a Švédsku je velice časté a jsou otištěny ve všech třech denících. *Národní listy* hned pod článkem, který oznamuje mírovou smlouvu mezi válčícími státy, píše o Anglické snaze o rozšíření války: *pro západní mocnosti by bylo velmi výhodné, kdyby jim byly k dispozici norské a švédské přístavy na Atlantiku, právě tak jako těžba švédské rudy. Toho všeho však jen tehdy, kdyby byla Rusku vyhlášena válka, a Freemantle to uvádí příznačně teprve v závěru – kdyby se okamžitě*

²⁵⁷ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 152.

²⁵⁸ Engleová, Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*, 156.

*prispělo pomoci Finsku.*²⁵⁹ Články podobného ražení se vyskytují prakticky v každém vydání, ve kterém se vyskytuje komentář zabývající se sledovanou problematikou. Nejedná se ovšem pouze o materiální zájmy v podobě železa nebo strategické v podobě přístavů a leteckých základen. Pokračuje se v narativu, že hlavně Anglie se snaží zatahnout neutrální státy do probíhající války s Německem a jako záminka mu slouží vojenská pomoc Finsku. Většina těchto článků vychází z berlínské tiskové kanceláře, která je hlavním zdrojem informací o zlotřilosti západních mocností. Rovněž je čtenář vystavován neustálému srovnávání postavení Finska a Československa a jejich společné naivní důvěry v Anglii. Anglie a Francie je zde neustále vykreslována jako falešný přítel a jakýsi pán loutek, který svými pletichami jen manipuluje menší státy ve svůj prospěch: *Finsko uvěřilo, tak jako kdysi věřilo v pomoc západních mocností bývalé Československo a Polsko. Po tři měsících hrdinného boje, který byl pro Finsko také dostatečně dlouhou dobou k poznání, jak britské a francouzské sliby vypadají ve skutečnosti, Finsko nyní napravilo svůj omyl a rozhodlo se vstoupiti na jiné politické cesty a do sféry jiných politických možností. Podepsalo čestný mír se Sovětským svazem a bylo tak ušetřeno neodvratné porážky i jejich tragických důsledků.*²⁶⁰

Snaha vykreslit Západ jako největšího nepřítele v celé situaci je naprosto pochopitelné. Londýnská vláda tou dobou již existuje a vysílá do protektorátu a Francie je i nadále bojeschopnou silou na hranicích Německa. Stěžejním úkolem tehdejšího zpravodajství bylo legitimizovat expanzi Německa a rovněž najít viníka, který způsobil novou válku v Evropě. Finsko-sovětská válka sice byla pro říši důležitou, ale mnohem větší úlohu než samotný konflikt zde mělo zapojení Spojenců, díky čemuž mohla být poskytnuta voda na mlýn německé propagandě, která tak měsíce mohla budovat obraz o zlých nepřátelích na západě Evropy, kteří jen následují své vlastní zájmy a nasazují životy menších států. Jejich zrádná povaha byla dobře vykreslena Mnichovskou konferencí, která byla zklamáním pro Československo a Německo se zde snaží postavit do role ochránce a protipólu dvou demokracií. Za další důkaz je pak považováno Polsko, které bylo rovněž Spojenci zrazeno a necháno osamoceno v boji, do kterého se nechalo zmanipulovat. Poslední obětí pak mělo býti Finsko, které bylo zneužito Anglií a Francií jako prostředek k boji proti Německu. Obsah jednotlivých zpráv nám dává jasně ucelený dojem, že skutečným nepřítelem zde není ani Sovětský svaz nebo Finsko, ale západní mocnosti.

²⁵⁹ Anglie chtěla rozšířit dějiště války. Národní listy, č. 71, 13. 3. 1940, s.1.

²⁶⁰ Prohra Anglie na severu. Venkov, č. 62, 15.3. 1940, s. 2.

Komentování mírových podmínek pak není příliš slučitelných se skutečným stavem. *Lidové noviny* píše: *Odstoupené území je většinou vřesoviště, z části les a jenom nepatrný díl v okolí Viborgu a severovýchodně jezera Ladožského je ornice. Nedaleko Sukojarvi je nejlepší les ve Dinsku vůbec. Z průmyslu ztrácí Finsko předně několik podniků na zpracování dřeva, především pily ve Viborgu, Sordavale a Vuoksentalu, zatím co pily v Saimě a v Kosce zůstávají Finům. Kromě toho Finsko odstupuje několik továren, zvláště papírnu a celulózku, zatím co důležité továrny na zpracovávání dřeva v Enso a Tornatoru ve Finsku zůstávají.*²⁶¹ Z tohoto úryvku jsou dané územní ztráty vykresleny celkem neškodně a zanedbatelně. Ve skutečnosti však můžeme územní ztráty svoji hospodářskou a morální hodnotou přirovnat k odstoupení Sudet v roce 1938. Průběžně se v novinách vyskytují články, které popisují finské vyklizovací práce a přípravy na předání území do sovětské správy. Zcela specifické je pak vyjadřování *Rudého práva*, které hovoří o Sovětech jako ohleduplném a shovívavém státu: *Ukončení konfliktu s Finskem opět dokázalo baltským národům, že Sovětský svaz přes svoji ohromnou sílu a moc neusiluje o výboje, ale jen o zabezpečení míru pro sebe i ostatní národy.*²⁶²

Nesprávné referování o nových poměrech může být způsobeno pouhou neznalostí autora. Je ovšem nezbytné předpokládat, že byla vyvíjena snaha vykreslit mírové podmínky co nejmírněji, protože by tak došlo k většímu zdůraznění zbytečnosti celé války. Při tomto předpokladu je v čtenáři budován dojem, že si Finsko mohlo ušetřit celou válku za pár drobných ústupků Sovětskému svazu. Souběžně s dlouhodobě budovaným obrazem západních mocností, jako válečných štváčů je vytvářen dojem, že Finsko bylo naprosto zbytečně vyhnáno do války, jak je rovněž prezentováno v dalších článcích.

Na základě obsahové analýzy poválečných článků pojednávajících o Moskevském míru a jeho důsledcích se mi podařilo jasně prokázat, že hlavní roli zde nesehrávalo poválečné uspořádání ve Finsku a jeho důsledky, ale naopak zde byla prioritně vykreslena negativní role západních států v právě ukončeném konfliktu. Nepřátelská rétorika byla zaznamenána ve všech sledovaných periodikách a můžeme tedy konstatovat, že hlavní úlohou redaktorů bylo demonizovat nepřátele Německa. Samotné faktické informace o mírových ustanoveních byly historicky přesné a odpovídaly tehdejší skutečností. Ovšem některé komentáře, které měly poskytnout hlubší vhled do problematiky byly občas zavádějící.

²⁶¹ *Finské poselstvo do Moskvy*. *Lidové noviny*, č. 142, 19. 3. 1940, s. 1.

²⁶² Kalvínská, *Rudé právo 1939-1945*, 86.

3.3 Tiskové konference Wolfganga Wolframa von Wolmara

Klíčovým pramenem, pomocí kterého můžeme analyzovat německý cenzurní aparát jsou tiskové konference člena SS von Wolmara, které probíhaly několikrát do týdne. Na nich byly předávány instrukce redaktorům, kteří následně ve svých periodikách tyto instrukce aplikovali a došlo tak k zajištění správného vykládání zpravodajství pro protektorátní obyvatelstvo.

Ve sledovaném období, tj. 23. srpen 1939 a 31. březen 1940, proběhlo celkem 16 pravidelných porad, o kterých máme dochované záznamy. Po dobu konání Zimní války se konalo porad 8.²⁶³ Rozsah těchto porad je poměrně rozsáhlý a obsahuje data zabývající se celou válečnou problematikou. Nejedná se jen o regulace, které se týkají probíhajícího válečného stavu, ale mají rovněž dopad na běžné fungování v protektorátu. Zajímavou epizodkou jsou nespokojené stížnosti redaktorů na cenzory ve svých vlastních redakcích. Zajímavé byly například neshody v používání vlastních názvů jako je třeba Most legií,²⁶⁴ protože tou dobou nebylo povoleno veřejně připomínat legionářskou minulost Čechoslováků.

První nám dochovaný záznam je datován k 4. září roku 1939.²⁶⁵ I přes začátek války se prakticky nevěnuje konkrétním sdělením, ale v podstatě jen upozorňuje redaktory na blížící se změny, které bude nutné v rámci žurnalistiky vykonat a ubezpečuje představitele jednotlivých periodik, že v případě nedostatku potřebných surovin jim příslušné nacistické úřady vyjdou maximálně vstříc, aby byla zajištěna dostatečná distribuce.

Skutečnou první velkou poradou (druhou celkově v pořadí) je však až ta z 20. září téhož roku²⁶⁶ jak ji prezentuje doktor Hofman. Naprosto zásadní informace je řečena již v úvodních slovech, která byla pronesena hlavním řečníkem: *Dříve tisk sloužil v první řadě separátním zájmům politických nebo jiných skupin, a namnoze teprve v druhé řadě měl na paměti zájem národa jako celku. Ve snaze, aby pro ony separátní zájmy získal co nejvíce stoupenců, často tisk rezignoval na své přirozené poslání vésti a tvořiti veřejné mínění, a naopak veřejnému mínění, náladám širokých vrstev a časovým proudům nadbíhal, nebo dokonce dával se do jejich služeb. Tomu dnes tak není. Dnes hlavním úkolem tisku jest sloužiti oddaně a obětavě jedinému svrchovanému zájmu, to jest zájmu českého národa, včleněného do životního prostoru Německé*

²⁶³ Končelík, Köpplová, Kryšpínová. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, 488.

²⁶⁴ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 17.

²⁶⁵ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 10.

²⁶⁶ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 12-15.

říše.²⁶⁷ Fakticky je zde řečeno, že dosavadní stranicky orientované tisky již nebudou směřovány k tomu, aby poskytovaly individuální zpravodajství, které by podle starých pořádků mělo být sestaveno podle preferencí jednotlivých cílových skupin, Z toho vyplývá, že následující zprávy budou přesně určovány příslušným úřadem, který do novin jako celku bude zadávat konkrétní zpravodajské cíle, které budou následně tištěny ve všech periodikách napříč republikou. Tímto se široké spektrum jednotlivých novin defacto zmenšuje na úzký rámec schválených zpráv a fakticky se jedná o předzvěst toho, že je jedno jaký titul si občan protektorátu zakoupí, protože bude obsahovat identické zpravodajství jako konkurence.

Podobné sdělení je nám řečeno: *Proti tomuto hlavnímu úkolu (úkolu odstranění všech nepřátelských útoků) ustupují zcela do pozadí všechny jiné zájmy a ohledy, zejména také ohled na komerční stránku časopisů.*²⁶⁸ Tímto sdělením bylo redaktorům v podstatě řečeno, že jakákoliv individualita ve snaze získat zájem čtenářů je nepodstatná a fakticky veškerá tvorba novin je v rukou říše a veškeré tištěné zpravodajství tak plně podléhá vůli německých cenzorů.

Na, v pořadí šesté, poradě, která proběhla 10. listopadu 1939²⁶⁹ máme k dispozici další důkaz, který jasně potvrzoval, že nebude tolerována žádná individualita tisku: *...redakce byla dotázána, za jakým účelem článek (komentář Lidových novin k projevu Říšského protektora von Neuratha v Brně) uveřejnila, odpověděla, že chtěla zahájit diskusi. Tato výmluva je přímo příšerná, poněvadž doba diskusí je nenávratně pryč.*²⁷⁰ Díky této diskutované události máme důkaz o tom, že cenzura neprobíhala se 100 % úspěšností, protože tento komentář neprošel schvalovacím procesem domácího cenzora *Lidových novin*. To rovněž dokazuje, že československá žurnalistika byla touto dobou ještě ochotná a svolná k jisté kritice zavedených poměrů a využívala vhodných příležitostí k vykázaní nesouhlasné činnosti. Nutno podotknout, že toto švejkování bylo prostoupeno fakticky celou populací.

Naprosto klíčovou poradou je ta z 26. ledna 1940,²⁷¹ která byla již jedenáctá v pořadí. Její výjimečnost spočívá v tom, že se zde vyskytuje jediný komentář o Zimní válce, která tou dobou již téměř dva měsíce probíhala. Konkrétně se jedná o třetí bod, který ve svých pokynech zadal

²⁶⁷ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 12.

²⁶⁸ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 12.

²⁶⁹ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 24-25.

²⁷⁰ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 24.

²⁷¹ Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 43-46.

von Wolfram na samém závěru porady: *3./ O rusko-finské válce lze otiskovat jen zprávy obou stran, nikoliv samostatné články a úvahy, poněvadž i při nejlepší vůli mohla by se do nich vloudit nějaká skrytá tendence. Nutno být přísně neutrálním. Proto jenom zprávy s úředních pramenů /ČTK, CEPS, Česká korespondence*²⁷² Jedná se o naprosto zásadní informaci, která je nezvratitelným důkazem o přístupu německých cenzorů v probíhajícím sovětsko-finském konfliktu. Německo a jeho podřízené subjekty zastávala ve vztahu k Finsku a Sovětskému vztahu neutrální postoj. Tento klíčový pokyn, který zadal vrchní představitel kontrolní skupiny Tisk rovněž znamená, že se jedná o oficiální stanovisko Úřadu říšského protektora a defacto samotné říše.

Důležitost von Wolframových porad je nezpochybnitelná a dává nám nezbytnou představu o prioritách cenzurního systému protektorátu. Pro naše potřeby byly klíčové v podstatě jen dvě porady – a to ta první a ta jedenáctá. Je to dáno především tím, že na úplně první byli představitelé jednotlivých periodik obeznámeni s nastolením tvrdé cenzury a zavedením podrobného německého pohledu. Jedenáctá pak obsahovala jedinou zmínku o Finsku a jeho obraných bojích. Ojedinělost von Wolframova pokynu a jeho důsledný důraz na zachování neutrality navozuje dojem, že Zimní válka byla na okraji zájmu říšského ministerstva propagandy a jednalo se o událost, která nebyla shledána na tolik závažnou, že stálo tu práci se o ni více zajímat. Důležité je rovněž uvědomění, že identické cenzurní pokyny jako platily na tisk se vztahovaly rovněž na další média. Stejně stanovisko můžeme tedy rovněž očekávat na úrovni rozhlasu a také filmového zpravodajství.

²⁷² Kryšpínová. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*, 45.

Závěr

V jednotlivých kapitolách jsem dostatečně rozvedl teoretické základy, které jsem vypracoval za použití sekundární literatury tak, aby výzkumná část nepostrádala historický kontext a byly zde obsaženy všechny informace potřebné k plnohodnotnému pochopení dané problematiky. Největší důraz jsem kladl na vývoj české žurnalistiky již od dob monarchie až po období protektorátu včetně. Velkou pozornost bylo nutné věnovat vývoji potřebné legislativy, která podmiňovala fungování tehdejších médií. Klíčovou kapitolou této práce bylo rovněž důsledné rozebrání metod tehdejšího cenzurního aparátu a jeho fungování již z dob republiky a následné začlenění do říšských struktur po okupaci druhé republiky a nastolení protektorátu. Důležitá byla rovněž historie jednotlivých titulů a s nimi přímo související vývoj politických stran, které byly na stranický tisk navázán.

K lepšímu pochopení historických souvislostí na úrovni Finsko-sovětských vztahů jsem stručně popsal společný vývoj a vzájemný vztah obou zemí, které svoji společnou historii začaly psát již v době carského Ruska a v průběhu turbulentních změn a rozpadu romanovského impéria došlo k získání finské nezávislosti. V meziválečném období jsem nastínil diplomatické vztahy obou zemí a následně jsem rozvedl i válku samotnou, která je ústřední motivem této práce.

V rámci své diplomové práce jsem analyzoval stovky novinových článků, které byly otištěny na stranách vybraných titulů – *Lidových novin*, *Národních listů*, *Venkova* a rovněž ilegálního *Rudého práva*. Ze všech těchto novin jsem vyseletoval články zabývající se Finskem a následně jeho provázanou historií se Sovětským svazem v průběhu sledovaného období mezi německo-sovětským paktem o neútočení z 23. srpna 1939 a 31. březnem 1940. Kvůli nedochovaným archiváliím *Rudého práva* jsem se v tomto případě rozhodl rozšířit na konec června. Nezbytnou byla rovněž analýza tiskových konferencí pod vedením Wolfganga Wolframa von Wolmara, který byl ústřední postavou německé cenzury v Česku.

Pomocí kvantitativní metody se mi podařilo prokázat, že Zimní válka byla v českém prostředí vysoce frekventovaným tématem, a to zejména na stránkách *Národních listů*, které poskytovali největší počet článků zaměřujících se na probíhající konflikt. Ostatní dva zkoumané tituly informovali čtenáře rovněž na denní bázi, takže informovanost obyvatelstva probíhala rovnoměrně napříč politickým spektrem. To bylo možné dokázat pomocí vybraných titulů, které byly cíleny na různé vrstvy obyvatelstva.

Pomocí kvalitativní metody se mi podařilo potvrdit, že informace přednesené čtenáři odpovídají historickým realitám. V některých článcích se nacházejí pasáže, které nejsou úplně autentické, ale ve všech těchto případech se dá odchylka odůvodnit nedostatečnou informovaností o sledované problematice. Tehdy se ovšem jednalo o veškeré informace, které měli redaktoři k dispozici. Další nejasnosti mohly být způsobeny rovněž časovým zpožděním, které byly způsobeny prodlevou v přebírání informací od zahraničních tiskových agentur. Největší nesrovnalosti byly nepochybně způsobeny nesprávností převzatých informací, které byly distribuovány hlavně moskevskou agenturou TASS. Ta byla plně pod kontrolou komunistické vlády a správnost jejích informací byla upozadřována ve prospěch potřeb strany. Přesto byly informace přebírány z různých tiskových agentur napříč Evropskými státy a veškeré zdroje byly řádně uvedeny v záhlaví článku.

Rovněž se mi podařilo prokázat, že veškeré informace, které byly otištěny na stránkách novin byly shodné napříč svým rozdílným prvorepublikovým zaměřením. Ve všech třech denících se objevovaly jednotné informace, které byly čerpány z České tiskové kanceláře. Ta měla tou dobou na veškeré informace monopol a bylo tak tedy vyloučeno získat informace alternativní. Po obsahové stránce tedy nezáleželo, jaké noviny si občan protektorátu koupil, protože se vždy dozvěděl to samé a všechny noviny měly rovněž identický postoj. Jediným rozdílem byla frekvence zpravodajství a jeho aktuálnost. Překvapivým zjištěním bylo, že *Lidové noviny* nepatřily i přes svojí vysokou zpravodajskou úroveň mezi ty nejaktuálnější. Těmi se ukázali *Národní listy*, které v tomto ohledu překonávaly ostatní periodika. *Venkov* se pak prokázal jako málo zúčastněný, který počtem svých článků díky nejslabší periodicitě zaostává za konkurenty. Zajímavostí je, že postoj komunistického *Rudého práva* na účasti západních mocností je vykreslen stejně negativisticky, jako je tomu v případě protektorátního legálního tisku, který je pod taktovkou nacistů. Postoj komunistů a nacistů na Francii a Británii jako na válečné štváče je naprosto identický.

Na základě výsledků kvalitativní metody jsem vyvodil, že cenzori neměli potřebu zasahovat do zpravodajství týkající se Zimní války, což mi bylo potvrzeno při studování tiskových konferencích von Wolmara. Explicitně zde bylo nařízeno zachovávat neutralitu a nepouštět se do komentářů, aby byly samotné zprávy co nejobjektivnější. Německým cílem tedy bylo informovat občany protektorátu objektivně co se týče konfliktu finsko-sovětského a bylo tak potvrzeno jak samotnou analýzou novinových článků, tak nařízením německých orgánů.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Kalvínková, Blažena. *Rudé právo 1939-1945* (Praha: Svoboda, 1971).

Lidové noviny. R. 47, č. 419-655, Brno 23. 8. 1939 – 31. 12. 1939.

Lidové noviny. R. 48, č. 1-162, Brno 1. 1. 1940 – 31. 3. 1940.

Národní listy. R. 79, č. 228-356, Praha 23. 8. 1939 – 31. 12. 1939.

Národní listy. R. 80, č. 1-88, Praha 1. 1. 1940 – 31. 3. 1940.

Venkov. R. 34, č. 196-307, Praha 23. 8. 1939 – 31. 12. 1939.

Venkov. R. 35, č. 1-75, Praha 1. 1. 1940 – 31. 3. 1940.

Paměti

Crankshaw, Edward. *Khrushchev Remembers*. Boston: Little, Brown and Company, 1970.

Mannerheim, Carl Gustav Emil. *The Memoirs of Marshal Mannerheim*. London: Cassell, 1953.

Literatura

Bednařík, Petr and Jan Jiráček and Barbara Köplová, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti: Žurnalistika a komunikace*. Praha: Grada, 2011.

Beneš, Edvard. *Tři roky druhé světové války: projevy a dokumenty z r. 1938-42*. V Londýně: Týdeník Čechoslovák, 1942.

Braun Virginia and Victoria Clarke. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. New York: SAGE, 2021.

Doležal, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996.

Dostál, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998.

Dyke, Carl Van. *Zimní válka: Sovětská invaze do Finska 1939 až 1940*. Brno: Jota, 2007.

Edwards, Robert. *The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940*. New York: Pegasus, 2009.

Engleová, Eloise and Lauri Paananen. *Zimní válka: Sovětský útok na Finsko 1939-1940*. Brno: Jota, 1996.

- Gebhart, Jan et al. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010.
- Harna, Josef. *První Československá republika – pokus o demokracii ve střední Evropě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
- Hruška, Emil. *Heydrich na Pražském hradě: Plány, opatření a názory zastupujícího říšského protektora*. Praha: Epoque, 2022.
- Kalvínková, Blažena. *Rudé právo 1939-1945*. Praha: Svoboda, 1971.
- Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky I*. Praha: Libri 2000.
- Kocourek, Milan. *Volá Londýn: Historie českého a slovenského vysílání BBC 1939-2006*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2013.
- Končelík, Jakub and Barbara Köpplová and Jitka Kryšpínová. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003.
- Končelík, Jakub and Pavel Večeřa and Petr Orság. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.
- Kryšpínová, Jitka et al. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava: Edice tiskových konferencí z let 1939-1945*. Praha: Karolinum 2010.
- Marek, Pavel et al. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005.
- Marek, Pavel et al. *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Brno: Gloria, 2000.
- Masaryk, Jan. *Volá Londýn*. Praha: Levné knihy, 2000.
- Němeček, Jan et al. *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století*. Praha: Historický ústav akademie věd, 2010.
- Nenye, Vesa and Peter Munter and Toni Wirtanen. *Finland at War: the Winter War 1939–40*. London: Osprey 2015.
- Pasák, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: UK, 1980.

Pejčoch, Ivo. *Obrněná technika. 8, Belgie, Dánsko, Estonsko, Finsko, Irsko, Jugoslávie, Lotyšsko, Nizozemsko, Švédsko, Švýcarsko 1919-1945*. Praha: Ares: Corona, 2008.

Pernes, Jiří. *Svět Lidových novin 1893-1993: Stoletá kapitola z dějin čes. žurnalistiky, kult. a politiky*. Praha: Lidové noviny, 1993.

Poláčková, Andrea et al. *První republika 1918-1938: dějiny, osobnosti, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2015.

Richter, Karel. *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*. Praha: Epoque, 2014.

Rupnik, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

Schelle, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech. I. Období boje za státní samostatnost (1914–1918); II. Ústavní systém (1918-1938); III. Státní správa (1918-1938); IV. Organizace soudnictví, zahraniční politika, právní úprava ekonomiky (1918-1938); V. Druhá republika (1938-1939); VI. Období nesvobody (1939-1945)*. Brno: PF UTGM (MU), 1994.

Šrámek, Jan. *Politické projevy v zahraničí*. Praha: Výkonný výbor československé strany lidové, 1945.

Tuunainen, Pasi. *Finnish Military Effectiveness in the Winter War, 1939-1940*. London: Palgrave, 2016.

Wögerbauer, Michael. *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře II*. Praha: Academia, 2015.

Články

Anderson, Albin T. "Origins of the Winter War: A Study of Russo-Finnish Diplomacy." *World Politics* 6, no. 2 (1954): 169–189.

Aptěkar, Pavel. "Opravdanny li žertvy? O potěrjach v sovětsko-finljannskoj vojně." *Vojeno-istoričeskij žurnal* 54, , no. 3 (1992) 43-45.

Beck, Peter J. "The Winter War in the international context: Britain and The League of Nations' role in The Russo-Finnish dispute, 1939-1940." *Journal of Baltic Studies* 12, no. 1 (1981): 58–73. <http://www.jstor.org/stable/43211076>.

Bílek, Jan. "Odevzdejte Národní listy: Potlačení vlivu aktivistické frakce mladočeské strany ve stranickém tiskovém orgánu v roce 1917." *Historie a vojenství* 52, č. 1 (2003) 59-70.

Buttin, Félix. "The Polish-Czechoslovak Conflict over Teschen Silesia (1918—1920): A Case Study." *Perspectives*, no. 25 (2005): 63–78. <http://www.jstor.org/stable/23616032>.

Čechurová, Jana. "Karel Kramář - "vůdce" národní demokracie." *Osobnost v politické straně : sborník referátů z konference "Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861-1999"*, (2000) 277-279.

Harna, Josef. "Československá národní demokracie." *Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 3, Č/2 (2012): 81-85.

Hejkalová, Markéta. "Prospěšná válka. Mika Waltari a finsko-sovětský konflikt." *Dějiny a současnost* 30, č. 4, (2008) 24-27.

Holsti, Kalevi J. "Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations." *The Western Political Quarterly* 17, no. 1 (1964): 63–82. <https://doi.org/10.2307/445372>.

Hrbata, František. "Zimní válka." *Historický obzor* 1, č. 2-3, (1990) 47-50, 75-78.

Hrdlička, František. "Druhá republika a rozhlas." *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe* (2016) 119-123.

Lainová, Radka – Finsko ve válce 1939–1944 (1. část). Lainová, Radka. In: *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* Praha : Aleš Skřivan 7, č. 1-2, (1996,) s. 18-24.

Lainová, Radka. "Finsko ve válce 1939–1944 (2. část)." *Historický obzor* 7, č. 3-4, (1996) 73-78.

Maršálek, Zdenko. "U Vyborgu se bojuje za Budapešť: internacionalismus naruby aneb Zahraniční dobrovolníci a finsko-sovětská válka." *Dějiny a současnost* 38, č. 8 (2016) 20-23.

Moravec, Milan. "Zimní válka." *Přísně tajné! Literatura faktu*. č. 7, (2002) 58-75.

Rákosník, Jakub. "První československá republika." *Dějiny Česka* (2019) 216-250.

Rokoský, Jaroslav. "Zrádci nebo zrazení? Agráři ve vězeních v poválečném Československu." *Agrarismus ve střední a východní Evropě 19. a 20. století* (2015) 134-146.

Sekera, Martin. "Grégrovy Národní listy jako badatelský problém." *Dějiny a současnost* 18, č. 5, (1996,) s. 2-5.

Sládek, Zdeněk. "Československá národní demokracie." Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl, Období 1861-1938 (2005) 593-616.

Soukupová, Blanka. "Jazykový zákon (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka." *Auc Iuridica* 61, No 4 (2015): 23-35. "

Švec, Luboš. "Sovětské "řešení" vz. 39. Talvisota čili Zimní válka." *Dějiny a současnost* 31, č. 12, (2009) 40-43.

Tomášek, Dušan – Nacistická cenzura v Protektorátu Čechy a Morava. Dušan Tomášek. In: *Nacionálno-socialistický systém vlády : říšská župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko / Bratislava : AEP, 2002 s. 51-65.*

Urbančík, Vojtěch. "Československá národní demokracie a Národní sjednocení." *Malovaný kraj: národopisný a vlastivědný časopis Slovácka* 33, č. 4, (1997) 8-9.

Valenta, Jaroslav. "Zimní válka 1939-1940." *Slovanský přehled* 77, č. 4, (1991) 348-351.

Internetové zdroje

Anti-Comintern Pact – 25. 11, 1936, accessed 26. 6 2024. Dostupné online: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/tri1.asp>

"JUDr. Jaroslav Stránský" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, accessed 26. 6 2024. <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=291&id=4036&l=cz>

"JUDr. Adolf Stránský" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, accessed 26. 6 2024. <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=296&id=4034&l=cz>

"Arnošt Heinrich" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, accessed 26. 6 2024. <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=296&id=1479>

"JUDr. Jaroslav Stránský" Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, accessed 26. 6 2024. <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=4036&l=cz>

Peace treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic – 14.10. 1920, accessed 26. 6 2024. Dostupné online: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1921/13.html>

Secret Additional Protocol – 23. 8. 1939, accessed 26. 6 2024. Dostupné online:

https://avalon.law.yale.edu/20th_century/addsepro.asp

The Treaty of Peace between The Republic of Finland and The Union of Soviet Socialist Republics – 12. 3. 1940, accessed 26. 6 2024. Dostupné online:

http://heninen.net/sopimus/1940_e.htm

Treaty of Nonaggression Between Germany and the Union of Soviet Socialist Republics – 23. 8. 1939, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

https://avalon.law.yale.edu/20th_century/nonagres.asp

Treaty of Rapallo – 16. 4. 1922, accessed 26. 6 2024, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

https://avalon.law.yale.edu/20th_century/rapallo_001.asp

Ústavní listina Československé republiky – 29. 2 1920. accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

<https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwxuf57q>

Výnos o Protektorátu Čechy a Morava, 75/1939 sbírky – 16. 3. 1939, accessed 26. 6. 2024.

Dostupné online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1939.html>

Zákon na ochranu republiky, 50/1923 sbírky – 19. 3. 1923, accessed 26. 6. 2024. Dostupné

online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1923.html>

Zákon o mimořádných opatřeních, 300/1920 sbírky – 14. 4. 1920, accessed 26. 6. 2024.

Dostupné online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1920.html>

Zákon o obraně státu, 131/1936 sbírky – 23. 5. 1936, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

<https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1936.html>

Zákon o telegrafech, 60/1923 sbírky – 23. 3. 1939, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online:

<https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1923.html>

Zákon o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti, 124/1924 sbírky – 30. 5. 1924, accessed 26. 6. 2024.

Dostupné online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1924.html>

Zákon, kterým se mění a doplňují tiskové zákony, 126/1933 sbírky – 10. 7. 1933, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1933.html>

Zákon, kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové, 140/1934 sbírky – 16. 7. 1934, accessed 26. 6. 2024. Dostupné online: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1934.html>

Resumé

The Winter War and its Coverage in the Public Media of Protectorate of Bohemia and Moravia diploma thesis aims to describe and analyze the way the war has been reported on in the newsletters of the Bohemia and Moravia Protectorate. Utilizing qualitative and quantitative method, the author analyses the reports of three daily newspapers published legally: Venkov, Lidové noviny and Národní Listy, and those of Rudé Právo, a samizdat newsletter, considered as such through the entirety of the war.

The thesis consists of three separate sections, two theoretical and one with focus on practical research. The initial chapter disusses the history of written public media in the Bohemia and Moravia region, with an emphasis put on the development of each periodical and the means of censure employed in various historical eras.

The following chapter discusses the commonality aspect the histories of Finland and Soviet Russia, beginning with the reign of Peter the Great, the dominance of the House of Romanov later, up until Finland achieving the state of sovereignty, and concluding with the eruption of the Winter War.

The final chapter, focusing on practical research, is again separated into three sections. The first section consists of quantitative analysis of individual newsletters. The second section contains textual analysis, where the author uses qualitative method. The third section contains an analysis of the press conferences held by Wolfgang Wolfram von Wolmar.

The information content of each of the analyzed newsletters was identical, as it has been obtained from the Czech News Agency. The viewpoint assumed by each of the periodicals was also very similar, with minimal difference across individual reports. Qualitative analysis has proved that no means of censure has been employed.